

Mer enn menneskelig sosialitet

*Sosialt samspill mellom hund og menneske på en
førerhundskole*

Ida Vidnes Lauritzen

Masteroppgave i sosialantropologi

Sosialantropologisk institutt

Universitet i Oslo

Mai 2018

Sammendrag

Utgangspunktet for denne oppgaven er førerhunder og førerhundbrukere og trenere som er tilknyttet førerhundskolen. Jeg har i løpet av fem måneder vært med en førerhundskole og sett på hvordan hundene trenes til å bli førerhunder og lært om hva som skal til for å bli førerhund og førerhundbruker. Jeg har studert relasjonen mellom menneske og hund slik den utspiller seg på førerhundskolen..

Førerhunden kan være et svært nyttig hjelpemiddel for synshemmede personer som trenger hjelp med å orientere seg trygt i omgivelsene. Hundene har et stort ansvar, men brukerne har også et stort ansvar med å ta vare på hunden man har fått tildelt på førerhundskolen. Jeg har ønsket å undersøke hvordan samhandlingen mellom førerhunder og mennesker foregår i praksis, og se på hvordan hund og menneske forholder seg til hverandre.

Et viktig fokus i denne teksten er hvordan hunder og mennesker på førerhundskolen inngår i en mellomartstlig sosialitet og hvordan man kan snakke om regler for riktig adferd (såkalt «proper sociality») på tvers av artene. Fordi førerhunden har et stort ansvar, er det strenge krav til hva en førerhund må kunne. Det er standardiserte regler for førerhundadferd som skal bidra til en trygg og funksjonell ekvipasje. Det er egenskaper som verdsettes hos en førerhund og som gjør at førerhundene blir relativt like. Samtidig argumenterer jeg for at man oppmuntrer hundenes individualitet og anerkjenner at hundene har ulike personligheter.

Med denne oppgaven ønsker jeg å sette mer fokus på «more-than-human sociality». Jeg ønsker å åpne for ideen om at sosialitet ikke nødvendigvis trenger å være noe menneskelig. Ved å ta utgangspunkt i en førerhundskole, ønsker jeg å vise en måte man kan studere dyr i antropologien. Jeg argumenterer for at hundene og menneskene tilknyttet førerhundskolen inngår i et sosialt samspill, som vil inkludere flere arter i sosialitetsbegrepet. Man kan til og med snakke om regler for proper sociality knyttet til hva som forventes av en førerhund og bruker, og hvordan de skal oppføre seg i en ekvipasje.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Introduksjon: side 5

Tema og problemstilling: side 5

«More-than-human sociality»: side 6

Antropomorfering og menneskelig kunnskap: side 9

Relevant litteratur og tidligere forskning: side 13

Hundens opprinnelse: side 15

Førerhunden: side 17

Oppgavens oppbygning: side 18

Kapittel 2: Refleksjoner rundt feltarbeidet: side 20

Feltarbeidet: side 20

Metodiske strategier: side 24

Hvordan studere hunder etnografisk? Side 27

Min bakgrunn: side 28

Hjemmeantropologi: side 29

Etiske vurderinger: side 30

Anonymisering: side 30

Kapittel 3: «Proper sociality» mellom hund og menneske: side 31

Min erfaring i ekvipasje: side 31

Hva er en ekvipasje? side 35

Overskridelse av kroppslige grenseoppganger: side 37

Har hunder habitus? Side 40

Godkjenningssprøve av førerhund: side 41

«Proper sociality» på tvers av arter: side 44

Overganger: side 46

Kapittel 4: Standardiserte førerhunder- rom for individualitet?: side 50

Å være egnet som førerhund: side 51

Å finne rett match: side 51

Hunden som dyr, art og individ: side 54

«Flexible persons»: side 64

Kapittel 5: Er førerhunder frie? Side 67

Under menneskelig kontroll? Side 68

Fangenskap versus frihet? Side 69

Kan dyr jobbe? Side 75

Er livet som førerhund meningsfullt? Side 77

Den som tier samtykker? Side 78

Hvorfor skal vi ha «more-than-human sociality» og hvilke konsekvenser har det? Side 79

Kapittel 1

Introduksjon

Dyr er en del av- og påvirker menneskers liv på mange måter. De er kjæledyr, mat, underholdning i dyrehager, de er brukt til forskning, transport og som hjelpemiddel for blant annet politi, brannmenn og funksjonshemmede. På mange måter er de en del av samfunnet vi lever i, og dermed kan det være verdifullt å studere dyr også i antropologien. I denne oppgaven ønsker jeg å se på relasjonen mellom hund og menneske. Denne relasjonen kan studeres på flere måter. Man kan blant annet se på hunden som et kjæledyr i hjemmet (Sabloff 2001), hunden som deltagende i jakt med jegere (Ramslien 2009) eller se hund-menneske-relasjonen i et mer historisk perspektiv (Franklin 1999). Jeg har studert relasjonen mellom menneske og hund slik den utspiller seg på en førerhundskole i Norge. Der har jeg sett på hvordan førerhunder/blivende førerhunder samarbeider og kommuniserer med mennesker knyttet til førerhundskolen.

Tema og problemstilling

En førerhund og en blind/synsnedsett person, har nødt til å kommunisere med hverandre på en effektiv måte for at den blinde skal gjennomføre ulike gjøremål i hverdagen. Hundene går igjennom en intensiv treningsprosess før de kan godkjennes som førerhunder, og hjelpe mennesker med synsnedsettelse i hverdagen. Men for at partene skal fungere optimalt i det man kaller en ekvipasje, er hund og bruker avhengige av å samarbeide. Jeg ønsket å studere relasjonen mellom hund og menneske blant annet fordi det er et eksempel på hvordan ulike arter kan kommunisere med hverandre.

Når førerhunden er på «jobb» har han/hun på seg en sele, med en bøyle som brukeren holder i. Hunden skal føre brukeren, og brukeren skal kjenne etter med kraften og bevegelsen som kommer fram i bøylene. Når hund og menneske er bundet sammen gjennom selen, kaller man det en ekvipasje.

For en blind/synsnedsett person og en førerhund er ikke en fortauskant bare en fortauskant. Den markerer også overganger. Ved enden av fortauskanten begynner veien, trafikken, som

representerer uforutsigbarhet og aktiviteter som ligger utenfor deres kontroll. Hunden markerer fortauskanten ved å stoppe eller senke farten når de nærmer seg et fotgjengerfelt.

Dette er et av mange eksempler på hvordan en førerhund og en bruker må samarbeide og lytte til hverandre når de er i ekvipasje, ikke bare for at ekvipasjen skal komme seg fram til riktig sted, men også for at både bruker og hund skal være trygge på veien. En førerhundskole kan derfor være et godt utgangspunkt for å studere samhandling mellom mennesker og dyr.

Hvordan læres førerhunder og førerhundbrukere å oppføre seg i en ekvipasje? Hva er deres ulike roller? Og ikke minst, på hvilke ulike måter kommuniserer de med hverandre? Dette er noen av spørsmålene jeg ønsker å svare på i denne oppgaven. Jeg vil se nærmere på hvordan det sosiale samspillet uttrykkes på førerhundskolen. Ved å studere hvordan samspillet mellom hunder og mennesker knyttet til en førerhundskole fungerer, ønsker jeg å svare på problemstillingen: *hva betyr det å ta «more-than-human-sociality» alvorlig i etnografien?*

Ved å ta utgangspunkt i en førerhundskole, ønsker jeg å vise en måte man kan studere dyr i antropologien. Dette byr på flere utfordringer, noe som jeg vil komme nærmere inn på senere i dette kapittelet og i metodekapittelet. Jeg argumenterer for at hundene og menneskene tilknyttet førerhundskolen inngår i et sosialt samspill, som vil inkludere flere arter i sosialitetsbegrepet. Man kan til og med snakke om regler for proper sociality knyttet til hva som forventes av en førerhund og bruker, og hvordan de skal oppføre seg i en ekvipasje.

Jeg vil også komme inn på en diskusjon om hundenes individualitet. Førerhundene blir ikke bare sett på som hunden som art, men også som ulike individer med forskjellige ønsker og behov. Førerhundskolen blir et komplekst sosialt felt, der både mennesker og hunder er sosiale aktører. Med denne oppgaven håper jeg å bidra til en bredere forståelse av relasjoner mellom mennesker og hunder, samtidig som jeg ønsker å komme med et bidrag til «more-than-human-sociality.»

«More-than-human sociality»

Studier av dyr er vanligvis noe som forbeholder realfagene, og kanskje spesielt biologien (Taylor & Signal 2011: xvii) men man ser klare tendenser til en økt popularitet av å undersøke temaer om dyr-menneske-relasjoner i samfunnsvitenskapene. Såkalt «multispecies ethnography» er et felt som begynner å ta mer plass i antropologien. “Creatures previously

appearing on the margins of anthropology—as part of the landscape, as food for humans, as symbols—have been pressed into the foreground in recent ethnographies” (Kirksey & Helmreich 2010: 545). Det er en antropologi som ikke bare handler om mennesker, men legger vekt på effektene av vår sammenknytning til andre «living selves» (Kirksey & Helmreich 2010: 545). I dag er hunden en del av mange menneskers liv. De er kjæledyr, de blir brukt til jakt og transport og er hjelpemiddel for blant annet politi, brannmenn og funksjonshemmede. Det at hunden er en del av samfunnet vi lever i, gjør dem verdifulle å studere i samfunnsvitenskapene, og de siste årene har slike studier fått en økt popularitet. Såkalt «multispecies ethnography» har for alvor kommet til antropologien.

En viktig talsperson for et utvidet sosialitetsbegrep er antropologen Anna Tsing, som kritiserer den vanlige begrepsforståelsen av «sosialitet» for å kun omhandler mennesker. «If social means made in entangling relations with significant others, clearly living beings other than humans are fully social- with or without humans (Tsing 2013: 27). Tsing hevder at konseptet «sosialitet» ikke skiller mellom noe som er menneskelig og ikke-menneskelig, selv om dette har vært en vanlig oppfatning i samfunnsvitenskapene (Tsing 2013: 27). Hun er åpen for at man kan studere sosiale relasjoner som ikke nødvendigvis tar plass på grunn av mennesker.

I teksten «More-than-human-sociality. A Call for Critical Description» (2013) tar Tsing opp noen sentrale spørsmål rundt feltet. Hun stiller spørsmål om hvordan noen kom opp med ideen om at andre arter enn mennesket ikke er sosiale? Tsing sier at en del av årsaken ligger i menneskets syn på “frihet” som en egenskap som skiller mennesker fra alle andre levende vesener. Hvis mennesker er frie, mens andre arter er «mekaniske leker», kan det hende at menneskelig sosialitet er unik (Tsing 2013: 29). Tsing viser til Alan Reyners bok «Degrees of Freedom: Living in Dynamic Boundaries» (1997), der Reyner argumenterer for at alle levende vesener har frihet til å manøvrere innenfor deres egen verden. Frihet avhenger av den kroppslige formen man har, og man navigerer verden gjennom den. Vår frihet er både begrenset og tilrettelagt etter hva kroppene våre kan gjøre (Tsing 2013: 29). Tsing sier at ideen om at frihet er en handling etter vilje, hindrer oss i å lære om andre former for frihet. Frihet blir da å handle om intensjonalitet og planlegging. I stedet mener Tsing at mesteparten av tiden gjør mennesker det beste ut ifra omstendighetene- akkurat som andre skapninger gjør (Tsing 2013: 30). I kapittel 5 går jeg nærmere inn på diskusjonen om dyrs frihet.

Et annet spørsmål Tsing stiller, er hvordan man kan studere de sosiale verdenene om de ikke kan snakke til oss. Hun sier at man kan studere andre arter gjennom såkalte «assemblages» (samlinger) og form. Tsing sier at dette er vanlig å bruke i antropologien:

“Whenever we study a social gathering, a community, or an institution, we pay attention to assemblages: Who is included? What kinds of status relations do they have to each other?” (Tsing 2013: 32). Dette gjelder også form: “Every time we look at material culture, performance, or even the everyday working out of social life, we pay attention to form. Indeed, some of our sites for looking at social form are human bodies—as in enactments of gender, religion, ethnicity, or in fashion or tattooing” (Tsing 2013: 32).

Fordi vi allerede er kjent med metoden, sier Tsing at man har gode grunner til å utvide analysen til andre sosialiteter. Hun hevder at vi allerede tror vi vet hvordan vi skal studere natur. Som antropologer studerer vi med tanke på menneskelige mål og behov. Vi lar ikke ting ha deres egen sosialitet. Mennesker bør bli med på tanken om «more-than-human socialities» (Tsing 2013: 33).

Et tredje viktig spørsmål Tsing stiller er hvordan vi kan benytte oss av «more-than-human-sociality» hvis vi ikke kan komme utenom våre menneskelige begrensninger? Vi kan bare vite om andre sosialiteter gjennom vår menneskelige forståelse. Vi har ikke muligheten til å bli en annen art. Vår egen menneskelige involvering i «flerartslige verdener» er en måte å starte på. Tsing sier at:

”Our explorations take us into new and varied social arrangements, human and otherwise. We are continually developing new ways to learn about others, extending our ways of living and knowing. We are participants as well as observers; we recreate interspecies sensibilities in what we do. We don’t just identify non-humans as static others, we further learn them and ourselves *in action*, through common activities” (Tsing 2013: 34).

En annen sentral talsperson for more-than-human-sociality er Donna Haraway, som har utviklet begrepet «companion species (Haraway 2003). Hun snakker om hunder, og sier at det er en art som er i [...]obligatory, constitutive, historical, protean relationship with human beings (Haraway 2003: 12) der ingen av partene går foran den andre, men består i et forhold som handler om å «becoming with» (Haraway 2008: 17). Haraway kritiserer et vestlig syn på hunder som «hårete barn.» En hund er ikke nødvendigvis en erstatning for et barn eller en

venn, men handler om en egen relasjon mellom to arter. I følge Haraway mangler vi begreper for å snakke om slike relasjoner (Haraway 2003: 96). Man har ofte nødt til å sammenligne hunden med et barn, en venn, en partner etc. Dette setter hund-menneske-relasjonen i en mindreverdig posisjon fordi forholdet er *som* et menneskelig forhold, samtidig som det tydelig ikke er et menneskelig forhold. Haraway ser i likhet med Tsing på andre levende vesener som subjekter. De er ikke bare «good to think» som Lévi-Strauss hevdet, de er også enheter og agenter å «leve med» (Kirksey & Helmreich 2010: 552).

Jeg vil nevne et siste bidrag fra biologen Jacob von Uexküll. Han argumenterte for dyrs subjektivitet allerede på 30-tallet og er skaperen bak begrepet «umwelt.» Han mente at alle levende vesener må forstås som subjekter (Uexküll 1934) og ikke kun som maskiner, slik de ofte ble ansett. Han mente også at verdenene de lever i utgjør og blir meningsfull gjennom deres spesifikke måte å se verden- det Uexküll kaller «umwelt.» Umwelt kan oversettes med verden slik den oppleves av en spesifikk organisme (Oxford Dictionaries).

Uexkülls teori har mye av kjernen i more-than-human-sociality, men det reiser også noen kritiske spørsmål. Hvis alle arter forstår verden på ulike måter, hvordan skal vi kunne vite noe om hvordan andre arter oppfatter verden og vil det i det hele tatt være mulig å lære noe om hvordan andre arter oppfatter og erfarer verden? Dette tar oss tilbake til Tsings spørsmål om hvordan man kan studere andre arter når man ikke kan komme vekk fra menneskelige begrensninger. De hevder at når man da prøver å beskrive dyrs adferd, ender man gjerne opp med å antropomorfisere dyrene. Hvordan skal man som forsker komme utenom dette? Videre vil jeg se på problemet med antropomorfisering og hvordan man kan svare på kritikken.

Antropomorfisering og menneskelig kunnskap

Man kan spørre seg om jeg som menneske og forsker vil tillegge førerhundene menneskelige egenskaper når jeg observerer og beskriver dem i felten. Begrepet antropomorfisme brukes til å forklare hvordan mennesker gjerne overfører «menneskelige» egenskaper til dyr (Ramslien 2009) Men hvordan skal man snakke om relasjoner mellom menneske og hund uten å referere til såkalte menneskelige relasjons-begreper?

Antropomorfismebegrepet er svært omdiskutert. I følge Milton er antropomorfisme kun et produkt av teoretikers tvilsomme antagelser som er en del av den dualistiske arven knyttet til den kartetiske vitenskap (Milton 2005: 263). Hun hevder mange antropologer, psykologer og

biologer føler de må beskrive folks forståelse av dyrs indre tilstander som antropomorfisme, fordi de forventes å være forsiktige med å anta for mye om dyrs indre egenskaper (Ramslien 2009).

“It is this use of personal experience to understand others that I suggest is taking place when people appear to ‘attribute emotions, purposes and personalities to non-human animals... But to call this ‘anthropomorphism’, and to lump it together with the attribution of human (rather than personal) characteristics to non-human things, is inappropriate. I suggest ‘egomorphism’ as a more suitable term. It implies that I understand my cat, or a humpback whale, or my human friends, on the basis of my perception that they are ‘like me’ rather than ‘human-like’ (Milton 2005: 267).

Elliot Sober sier at: «For many scientists, ‘anthropomorphism’ is the name of a factual mistake and intellectual failing. Anthropomorphism is often defined as the error of attributing human mental characteristics to nonhuman organisms; people are said to fall into this error because they are sentimental and uncritical» (Sober 2005: 85). Sober er uenig med denne definisjonen fordi det er grunn til å tro at mennesker og dyr har visse mentale fellestrekk, ikke bare fysiske. Likevel vil han ikke gå bort ifra antropomorfismebegrepet fordi det er en realitet at folk tillegger artsspesifikke menneskelige egenskaper til ikke-menneskelige organismer (Ramslien 2009).

Daston og Mitman påpeker at mange kjæledyreiere er overbevist om at deres hunder og katter forstår dem bedre enn deres ektefeller og barn ([Daston og Mitman 2005] i Ramslien 2009). Ramslien hevder at slike betraktninger er et uttrykk for antropomorfisme fordi det ikke er grunnlag for å argumentere for en psykisk enighet på tvers av arter (Ramslien 2009). Derfor mener han at det alltid vil være problemer forbundet med å forsøke å forstå hva det vil si å være en elefant, hval eller hund (Ramslien 2009). Daston og Mitman sier at «This extreme form of thinking with animals is the impossible but irresistible desire to jump out of one’s skin, exchange one’s brain, plunge into another way of being ([Daston og Mitman 2005: 8] i Ramslien 2009). Vi har aldri mulighet til å overskride vår egen menneskelige natur, men betyr dette at man ikke kan studere hunder etnografisk?

Førerhundene tar i likhet med brukerne, i bruk andre sanser enn synet i større grad enn mennesker som kan se. Lukt er hundens viktigste sans. Hunden identifiserer gjenstander og

personer ut fra et bilde bestående av mange delkomponenter (partikler). Hvert individ ser ut til å avlegge en egen kode av lukt. Disse lukt-partiklene kommer fra kroppslukter som igjen stammer fra våre kropps-kanaler, hårsekker og svetteporer (Fjellanger 2012). Når hunden møter meg i felten, vil den med en gang identifisere meg ved lukten jeg avgir. På denne måten kjenner hunden meg igjen ved min unike lukt, og jeg vil med en gang bli identifisert som menneske. Denne posisjonen kan jeg ikke unngå, og det at jeg er av en annen art enn hundene vil selvsagt påvirke vår relasjon i felten.

Hunden har alle de samme sansene som mennesket. Hundens sanser er likevel annerledes enn menneskets, og de bruker sansene på en annen måte. En førerhund på jobb må benytte seg av sansene på en annen måte enn en «vanlig» hund. Hvordan skal man se fra hundens perspektiv? Horowitz, som er professor i hundeadferd, kognisjon og psykologi, har skrevet boken «Inside of a Dog. What dogs see, smell and know» (2009). Hun sier at den beste måten å begynne å forstå hunder er ved å glemme det vi tror vi vet (Horowitz 2009: 14). Det innebærer å glemme såkalte antropomorfismer. Man må heller bruke forklaringer som grunner i hva hunder faktisk har kapasitet til å føle, vite og forstå.

«We use these words, these anthropomorphisms, to help us make sense of dog's behavior. Naturally, we are intrinsically prejudiced toward human experiences, which leads us to understand animals' experiences only to the extent that they match our own. We remember stories that confirm our descriptions of animals and conveniently forget those that do not» (Horowitz 2009: 14).

Selv om antropomorfismer har en funksjon for oss mennesker til å forstå verden, kommer de i veien når vi ønsker å innlemme dyrene i hjemmene våre og ha nære relasjoner med dem. Hun sier videre at for å forstå et dyrs liv, må vi forstå hvilke ting som er meningsfulle for dem. Den første måten vi gjør dette på, er å finne ut hva dyret kan oppfatte- hva dyret kan sanse (Horowitz 2009: 21). Jeg håper at jeg ved å se nærmere på hvordan førerhundene bruker sansene, kan få en bedre forståelse for dem.

Jeg skal ikke gå nærme inn på hundens forhistorie, anatomi eller kognitive ferdigheter fordi det er utenfor mitt fagfelt som antropolog, og som ikke ligger sentralt i denne oppgaven. Mitt hovedfokus er på hvordan hund og menneske fungerer sammen sosialt på førerhundskolen. Jeg mener likevel det kan være nyttig å prøve se på hundens sanser for å få en bedre forståelse for hunden. I tillegg bruker førerhunder sansene på en litt annen måte enn en «vanlig» hund.

Hunder er kjent for sin bruk av nesa. De har en luktesans som er langt bedre enn menneskets. Nylig har forskere tatt i bruk en spesiell fotografisk metode som viser hvordan hunder lukter:

[...]it is neither a single nor a simple inhalation. The sniff begins with muscles in the nostrils straining to draw a current of air into them- this allows a large amount of any air-based odorant to enter the nose. At the same time, the air already in the nose has to be displaced. Again, the nostrils quiver slightly to push the present air deeper into the nose, or off through slits in the side of the nose and backward, out of the nose and out of the way. In this way, inhaled odors don't need to jostle with the air already in the nose for access to the lining of the nose. [...]the photography also reveals that the slight wind generated by the exhale in fact helps to pull more of the new scent in, by creating a current of air over it (Horowitz 2009: 70).

Hvordan ville verden sett ut for mennesker om vi hadde hatt like sterk luktesans som hunden? Hvis alle detaljer av vår visuelle verden hang sammen med en tilsvarende lukt? (Horowitz 2009: 72). Hundene henter ut masse informasjon ut ifra luktene i omgivelsene. En førerhund på jobb har blitt trent opp til å ikke lukte like mye når hunden er på jobb. De skal gå med hodet hevet, og ikke snuse rundt på bakken fordi det kan distrahere ekvipasjen. Førerhunden fungerer på mange måter som brukerens øyne. Når hunden får av selen, og for eksempel kan luften seg i parken, går nesa fort i bakken. På en måte kan man si at førerhundene til en viss grad skal ignorere luktesansen når de er på jobb. Andre sanser står sterkere, som synet og hørselen. Hvilke muligheter/begrensninger dette gir førerhunden som individ vil diskuteres nærmere i kapittel 5.

Horowitz sier at hunder «are anthropologists among us» (Horowitz 2009: 162). De studerer oppførselen vår på samme måte som antropologien lærer sine studenter å se på mennesker. Det som gjør hunder til gode antropologer er at de er så harmonisert med mennesker (Horowitz 2009: 163). En persons identitet ligger ikke bare i hvordan han lukter eller ser ut; det er hvordan han beveger seg. Vi er gjenkjennbare gjennom oppførselen vår (Haraway 2008: 167).

Førerhundene lærer seg mange menneskelige begreper og kommandoer. Hvis en bruker sier «foran, over!» kan man ikke si at hunden vet hva ordene betyr, men hunden har lært å kjenne igjen lydene, og kan forbinde ulike aktiviteter med dem. Hundene lærer oss å kjenne ved å se på bevegelsene våre. Jeg kunne se at flere av hundene tilpasset sin kropp til brukerens. En av brukerne, Jesper, gikk veldig nære hunden når de gikk i ekvipasje. Det var så nærme at han nesten tråkket på hunden. Hunden begynte da å gå litt skjevt, for å holde avstand til brukeren.

Hunden trekker brukeren med seg med selen. Hunden kjenner motstand fra selen og må tilpasse kraften ut i fra dette. Er brukeren stor og treig kan hunden måtte ha ekstra trekk for å styre brukeren unna eventuelle hindringer.

Horowitz snakker også om at blinde og døve personer kan ha hunder som kan se eller høre verden for dem. For noen mennesker med funksjonshemming, kan en hund gjøre at de klarer å bevege seg i en verden de ikke kan navigere seg i alene. Horowitz nevner et eksempel med personer med autisme. Kjennetegnet på lidelsen er manglende evne til å forstå ansiktuttrykk, emosjoner og andre menneskers perspektiv (Horowitz 2009: 162). En person med autisme kan synes at hunder er «human-mind-readers.» Når en person med autisme ikke tolker et løftet øyenbryn som bekymring, eller tolker en hevet stemme med frykt, så er hunden sensitiv til «the mind-set» bak dette (Horowitz 2009: 162). Det finnes også eksempler på personer med diabetes som har en hund som varsler når blodsukkeret til personer er for lavt eller for høyt (Trosvik 2011). Hunden kan tydeligvis lukte forandringer i personens blodsukkernivå.

Vi kan lære opp hunder i å oppdage en rekke ulike sykdommer. Faktisk er potensialet enormt, og vi har bare så vidt startet, forteller Claire Guest, direktør for Medical Detection Dogs (Trosvik 2011). Dette vitner om en dyp forståelse for menneskets natur hos hundene, og en evne til å sette seg inn i menneskets perspektiv. Jeg skal ikke gå nærmere inn på ulike måter hunder kan assistere mennesker, men det kunne vært svært interessant å få en antropologisk innsikt i hvordan også andre hunder enn førerhunder inngår i et tett samspill med mennesker.

Relevant litteratur og tidligere forskning

Selv om studier av dyr i samfunnsvitenskapene har hatt en særlig økning de siste årene, finnes det flere eksempler på eldre dyrestudier. Antropologen Evans-Pritchard skrev om Nuernes forhold til kyr i 1953. Han beskriver forholdet mellom menneskene og kyrne som en gjensidig avhengig relasjon. Nuerne får blant annet melk, kjøtt og verktøy fra kyrne “They are intimate companions birth to death. It is not difficult to understand, therefore, that Nuer give their devoted attention, and it is not surprising that they talk more of cattle than thing else and have a vast vocabulary relating to them and their needs” (Evans-Pritchard 181: 1953). Evans-Pritchard mente at man måtte være forsiktig med å tilskrive nuerne et slikt sentimentalt forhold til kyrne som vi ofte finner hos oss selv. Selv om nuerne er svært knyttet til kyrne, ser de på dem som noe dumme skapninger (Evans-Pritchard 181: 1953).

Sosiologene Arnold Arluke og Clinton Sanders benytter seg av en etnografisk tilnærming i sin bok «Regarding Animals» (1996). De studerte dyr- og menneskerelasjoner i forskjellige kontekster, som på dyreklinikker, forskningslaboratorier, skoler, dyreherberger, sirkus, hundretreningskoler og dyrebutikker (Demello 2012: 218). Arluke og Sanders vasket bur, hjalp til under operasjoner, deltok i medisinske eksperimenter på dyr og til og med avlivet dyr. De ønsket med dette å få et bedre perspektiv på de konfliktfylte holdningene menneskene som jobbet med dette stod ovenfor, og hvordan de håndterte alle daglige oppgaver.

Shir-Vertesh har studert kjæledyr i Israel (2012). Hun undersøkte hvordan grenser mellom menneske og dyr skiftes og viskes ut gjennom familiær kjærlighet for kjæledyr (Shir-Vertesh 420: 2012). Dyrene blir behandlet som medlem av familien, ganske lignende som små barn. Men hvis livet endrer seg og uforutsette hendelser oppstår, varer ikke alltid dette forholdet. Shir-Vertesh beskriver dyrene som «flexible persons» eller «emotional commodities.» De er elsket og er en del av familien, men kan på et hvert tidspunkt bli degradert og fjernet fra hjemmet og familien (Shir-Vertesh 420: 2012).

Det er ikke blitt gjort mye forskning på førerhunder i samfunnsvitenskapene. Et av unntakene er Anvik, som har skrevet doktoravhandling om ulike måter kropp og omgivelser inngår i erfaringer med å leve med synshemming (Anvik 2009: 9). Hun fokuserer på sammenbindinger av menneskelig erfaring og materialitet, hvor kroppsliggjorte og romliggjorte erfaringer knyttes inn som sentral forståelsesramme (Anvik 2009: 9). Det er mennesket og det å leve med blindhet som står i sentrum, men hun snakker også litt om hvordan ekvipasjen, som vil si koblingen menneske-hund-sele, skaper meningsfulle omgivelser gjennom aktivitet og bevegelse (Anvik 2009: 226).

Slik Anvik beskriver det, ser man at førerhund og den blinde/synsnedsatte personen samarbeider og kommuniserer i ekvipasjen. De er et team, og er avhengige av å forstå hverandre for å fungere. Hun ser ekvipasjen som et system hvor informasjon og kunnskap distribueres gjennom bevegelse (Anvik 2009: 137). Hun undersøker hvordan ekvipasjer, relasjoner mellom menneske-dyr-omgivelser, blir til og hvordan de ulike delene inngår som viktige aspekter ved erfaringer og forutsetninger for bevegelse og orientering og for å skape meningsfulle steder (Anvik 2009: 163). Hun fokuserer på førerhunden først og fremst som et hjelpemiddel, og legger ikke særlig vekt på ekvipasjen som samspill mellom to arter. Hundens subjektivitet blir dermed heller ikke aktuell i Anviks avhandling.

Hundens betydning er ulik på forskjellige steder i verden. Det er viktig å poengtere at slik førerhunden framstilles på en førerhundskole, eller i Norge, eller i Vesten generelt, kan skille seg fra oppfatninger av hunden andre steder i verden. Hvordan man ser på hunden, vil helt klart også prege relasjonen mellom mennesket og hund. Natasja Fijn argumenterer for at hunder og mennesker kan ha relasjoner uten intensive reproduktivt utvalg og kontroll, eller utvalg av «tamhet» eller underdanighet (Fijn 2018: 77). Hun viser til et eksempel med hunder som lever i gjetersamfunn i Mongolia. Hundene blir avlet etter gode jakt- og vokteregenskaper. Man ønsker gjerne hunder som er selvstendige og kan forsørge seg selv. Gjeterne foretrekker hunder som er lojale mot familien, og som holder vakt mot inntrengere (Fijn 2018 84). Hun sier også at det er vanlig at hunden ikke får komme inn i hjemmet, men må forsørge seg selv (Fijn 2018 85).

Måten menneskene snakker til hundene er også annerledes. En av Fijns informanter sa at hun synes det var rart at folk («in countries like yours») snakker til hunder som om de er mennesker. I gjetersamfunnet i Mongolia snakker man til hunder med simple fraser og kroppsspråk. Dette sier Fijn ikke er fordi menneskene ikke mener at hundene har et sinn, men fordi de anerkjenner at hund og menneske har forskjellige typer sosialiteter og adferd, som ikke innebærer et komplekst menneskelig språk (Fijn 2018: 86).

Hundens opprinnelse

Alle hunder har ulven som stamfar. I over 100 år har slektstreet til tamhunden blitt grundig undersøkt av eksperter i dyreanatomi og dyreadferd, og det er nå allment akseptert at ulven er hundens direkte stamfar (Fogle 22: 2007). Hunden, eller *Canis familiaris* tilhører arten *Canis* sammen med sine nærmeste slektninger ulven, coyoten og et par sjakalraser (Fogle 22: 2007). Flere typer reveraser, hyener og mårhund er også i slekt med hunden.

Det ble tidlig foreslått at hunden ble domestisert som følge av at noen forfedre tok til seg noen ulvevalper og oppdro dem som kjæledyr (Grimm 2015: 277). De fleste eksperter i dag mener at hunden domestiserte seg selv (Grimm 2015: 277). Ordet «domestisering» stammer fra det latinske ordet «domus,» som i det antikke Romerriket refererer til en type hushold okkupert av de rikere klassene (Lien 2018: 4). Det kobles ofte til «hjemmet» og skaper således et skille mellom noe som er inne og en del av hjemmet, og noe som er på utsiden og ikke en del av husholdet (Lien SIDE 4). Natasja Fijn sier om domestisering at [...] is defined by its specific

effects on animal bodies, which are assumed to be a product of reproductive control (Fijn 2018: 74)

Teorien om at hunden domestiserte seg selv, går ut på at mennesker etterlot seg matrester i utkanten av leierne deres, som de modigste ulvene kunne benytte seg av. Disse ulvene overlevde lenger og produserte flere valper. Disse ulvene ble etter flere generasjoner stadig modigere. Tilslutt hadde de modigste ulvene direkte kontakt med mennesker. Menneskene oppdaget nyttigheten av dyrene, og startet å avle hunder til å bli bedre jegere, samlere og voktere (Grimm 2015: 277).

Man har funnet rester av tidlige hunder som viser at de sannsynligvis hjalp mennesket å frakte tunge ting. I tillegg til jakttegenskapene kan dette ha vært viktig for menneskelig overlevelse, og potensielt vært med på å få det moderne mennesket til å utkonkurrere neandertalerne og bosette seg som bønder (Grimm 2015: 277). Ut ifra denne teorien framstår hunden som en aktiv part i sin egen domestisering. Ulven gikk selv inn i en relasjon med mennesker. I tillegg viser teorien hvordan mennesket og hunden utviklet seg sammen, og at også mennesker ble påvirket av hundene. De tilpasset seg- og hjalp hverandre.

I «Domestication gone wild. Politics and Practices of Multispecies Relations (Swanson, Lien, Ween 2018) undersøker forfatterne hvordan man kan se domestisering på en utradisjonell måte. De ønsker å desentrere tradisjonelle narrativer om domestisering og vise en mer nyansert forståelse av relasjoner mellom dyr og menneske. De mener at mennesker og domestiserte dyr som lever sammen kan både tilpasse og påvirke hverandre (Lien 2018: 4). De trekker fram at det ikke bare er mennesker som påvirker dyr, som er en vanlig oppfattelse om domestisering. Dette kan stemme med hvordan man i dag tenker at hunden domestiserte seg selv, og det ikke bare var hundene som ble påvirket under menneskelig kontroll, men at menneskene også ble påvirket av hundene.

Forfatterne sier også at relasjoner mellom mennesker og dyr ikke innebærer total kontroll over avling eller at man tar helt avstand fra det, slik domestisering ofte framstilles. De sier at “without an attention to cultural perspectives in relation to domestication processes, we fail to appreciate the nuanced variation in the different kinds of ways that we coexist with canines (Fijn 2018: 118). Jeg vil diskutere domestisering nærmere i kapittel 5.

Førerhunden

Det er en lang prosess å bli førerhund. Hundeskolen bruker kun hunder som er avlet opp med de beste egenskapene for å bli førerhund. Som oftest er det rasen «labrador retriever» som benyttes, men det er også andre raser som «puddel.» De første åtte ukene av sitt liv bor valpen med moren og søsknene, og er den første sosialiseringen hunden opplever (Norges Blindforbund 2018). Etter dette kommer hunden til en førvert, som er en helt vanlig familie. Der får hunden leve som en vanlig hund i cirka halvannet år. Man ser helst at hunden vender seg til forskjellige miljøer og situasjoner da førerhunder ofte er utsatt for dette. Det holdes også kurs og samlinger for førverte i denne perioden.

Når hunden er mellom ett og to år gammel må den igjennom en test for å finne ut om den egner seg som førerhund. Det innebærer blant annet en grundig veterinærsekk, og at en førerhundtrener tester hvordan hunden takler å bli utsatt for skarpe smell, glatte gulv, kollektiv transport og andre husdyr. Hvis hunden består testen, starter et halvt år med trening hos førerhundskolen før den skal gjennomføre en godkjenningstest. Der vil ferdighetene som førerhund testes av to uavhengige dommere. Det er i stor interesse for førerhundskolen at hunden består testen. Ikke bare fordi de ønsker at hunden skal få bli førerhund, men fordi det ligger mye ressurser bak- både i form av tid, trening og penger. Trenerne fortalte meg at det aldri hadde hendt at en hund ikke hadde blitt godkjent tilslutt.

Etter at hunden er godkjent, kan den matches med en bruker og de to er med på et samtreningkurs der de skal bli kjent med hverandre og jobbe med samspill. I slutten av kurset må ekipasjen igjennom en godkjenningsprøve, der de må vise at de kan gå trygt i omgivelsene. For å bestå godkjenningsprøven må hunden foreta gode veivalg. Brukeren må også gi tydelige kommandoer til hunden (Norges Blindforbund 2018).

Anskaffelse av førerhund er en omfattende prosess. Det er NAV som eier hundene, og som er godkjennende instans, og det er offentlig godkjente førerhundskoler som utdanner hundene, og som kurser brukerne (Anvik 2009: 140). Den enkelte vurderes som egnet gjennom intervju og kartlegging. Egnethet handler ikke bare om å kunne gjøre bruk av hunden i tjeneste, men også om man er i stand til å ta vare på hunden og gi den det stellet som en hund trenger (Anvik 2009: 140).

Hundene avles opp og trenes til å bli en god og pålitelig førerhund som skal kunne bistå synshemmede i orientering og framkommelighet i samfunnet (Anvik 2009: 140). Det er spesielle raser som brukes i opptreningen, og det er viktig at de har et gemytt som egner seg for oppgaver en førerhund må utøve.

Når selen kobles fra, kobles førerhunden fra brukeren, som betyr at hunden har pause fra arbeidsoppgavene og midlertidig er tatt ut av tjeneste. Avkobling av selen har konsekvenser for den blinde. Førerhunden fungerer som en femte sans for den blinde, og er på mange måter brukerens øyne. I ekvipasjen er hund og bruker på en måte en enhet som inngår i et tett samarbeid. Uten en førerhund som viser vei, er den blinde/synsnedsatte personen mer avhengig av å ta i bruk sine andre sanser om hørsel og berøring. Førerhunden er således ikke alltid på jobb, og opptrer også som et helt vanlig kjæledyr. Førerhundens rolle og identitet er flertydig, og hunden vet selv når det er greit å «bare være hund.» Gjennom opptreningen har hunden blitt sosialisert til å opptre på en bestemt måte når den er en del av ekvipasjen og en annen måte når den ikke opptrer som førerhund.

Førerhundskolen er ikke bare en skole, men også en bedrift. De har utgifter som lønninger til trenerne, veterinær, hundefôr, innkjøp av hund og kostnader til samtreningkurs. En førerhund koster fra 250000 til 350000 avhengig av hvilken leverandør den kommer fra. Lønningene til trenerne er på et sted mellom 350-400000. Noen av trenerne hadde en annen jobb ved siden av, mens andre jobbet fulltid som førerhundtrener.

Oppgavens oppbygning

I de neste kapitlene vil jeg komme nærmere inn på hvordan det sosiale samspillet mellom menneske og hund uttrykkes på førerhundskolen. I kapittel to skal jeg kort introdusere mitt felt og snakke om refleksjoner rundt feltarbeidet.

I kapittel tre vil jeg komme nærmere inn på hvordan en ekvipasje fungerer, og hvordan brukerne og spesielt hundene, er trent opp til å oppføre seg på en bestemt måte i ekvipasjen. Jeg vil vise til et regelverk satt av Nav som er en liste med krav til hvilke ferdigheter en førerhund må kunne og hva den må være. Jeg vil med eksempler vise hvordan ekvipasjen samhandler og orienterer seg i omgivelsene og hvordan rollene deres forsøkes å utfylle hverandre.

I kapittel fire vil jeg fokusere mer på hvordan brukeren og spesielt førerhunden også ses på som individer med ulike behov og ønsker. Selv om det er standardiserte regler for adferd, skjer det stadig tilpasninger til den enkelte hund. Man tar hensyn til at hundene er forskjellige og ønsker ikke å frata dem deres individualitet. På noen måter oppfordres det heller til det.

I kapittel fem vil jeg diskutere noen sentrale spørsmål. Først vil jeg ta opp spørsmålet om dyrs frihet. Er domestiserte dyr helt under menneskelig kontroll, eller kan det være at relasjonen mellom mennesker og dyr ofte kan være mer nyansert? Videre vil jeg diskutere om dyr jobber, og om man kan si at førerhunder har et meningsfullt liv.

Avslutningsvis vil jeg gå tilbake til diskusjonen om hvorfor man skal gi plass til «more-than-human sociality» i antropologien, og hvilke konsekvenser dette har.

Kapittel 2

Refleksjoner rundt feltarbeidet

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan jeg utførte mitt feltarbeid og reflektere rundt mine forskningsmetoder i felt. Hvilke muligheter og utfordringer innebar det for meg å gjøre deltagende observasjon på en førerhundskole i Norge? Jeg vil også snakke om min egen posisjonering og hvordan min bakgrunn kan ha påvirket feltarbeidet. Tilslutt vil jeg si litt om etiske dilemmaer og anonymisering av deltakere i prosjektet.

Siden både mennesker og hunder er tema i denne oppgaven, blir et viktig metodisk spørsmål hvordan man kan studere hunder i antropologien. Hva slags utfordringer innebærer det å beregne hunder som informanter? Hvordan kan man studere hunden etnografisk? Og hvordan kan jeg som menneske studere en ikke-menneskelig sosial aktør? Dette er sentrale spørsmål som tas opp i dette kapitlet, men det er også noen viktige spørsmål innenfor «more-than-human-sociality» generelt.

Feltarbeidet

Jeg har gjort feltarbeid på en førerhundskole på Østlandet i Norge. Jeg fikk kontakt med førerhundskolen i januar 2017, og var med dem i cirka fem måneder, ut mai 2017. Skolen består av førerhundtrenerne og hunder som er under opptrening til å bli førerhunder. Det er kun tre førerhundskoler i Norge. Av hensyn til anonymisering av skolen og deres informanter, vil jeg utelate en del detaljer om skolen i oppgaven. Dette gjelder også førerhundtrenerne og ledere av førerhundskolen, da dette kan være gjenkjennbart internt i førerhundmiljøet, men også blant førerhundbrukere og andre.

Skolen ligger i landlige omgivelser på Østlandet. De trener ofte i Oslo, og i flere andre byer på Østlandet. I tillegg reiser de rundt i hele Norge for oppfølging av førerhundbrukere som har fått hund fra skolen. Felten blir dermed ikke et spesifikt avgrenset område. I de senere årene har antropologer blitt mer åpne for å gå vekk fra såkalt «arketypisk» feltarbeid, ettersom de har gjort forskningsprosjekter som ikke passer inn i «[...]the traditional model of

immersion within a community» (Gupta og Ferguson 1997: 132). Hvordan skal man da som antropolog begrunne sin avgrensning av felt? Gupta og Ferguson foreslår en form for «decentering «the field» as the one, privileged site of anthropological knowledge, then recovering it as one element in a multistranded methodology for the construction of what Donna Haraway (1988) has called situated knowledges» (Gupta og Ferguson 1997: 137). Jeg anser dermed ikke felten som knyttet til et bestemt geografisk område, men ser det heller som et felt som er i stadig bevegelse og flytter seg med mennesker og aktiviteter tilknyttet førerhundskolen.

De fleste dagene i felten bestod av trening av blivende førerhunder. Skolen reiser rundt og trener hunder i flere byer, men ofte i Oslo. Vi møttes ofte i en fast park, og gikk en rute videre derfra. Jeg var med skolen tre til fire ganger i uka. Trenerne reiste sammen i en stor varebil med hunder i bur bak i bilen. De ankom treningsområdet rundt halv 10 om morgenen og dro tilbake til skolen når treningen var ferdig i 14-tiden. Noen dager/uker var trenerne bortreist. Det kunne være kurs eller møte med brukere rundt om i landet. Jeg prøvde å være med så mye som mulig på treningen som foregikk i Oslo og nærområdet.

Ved å være en «deltager» på førerhundskolen, fikk jeg god innpass i felten. Jeg fikk være med på trening av hundene, på kurs og på godkjenninger av hunder og brukere. Dagene var veldig fleksible. Førerhundskolen har trening i flere byer, og brukere rundt om i landet. Jeg måtte reise litt, og gjerne på kort varsel. Førerhundskolens timeplan var ofte ikke klar før dagen før, og noen ganger samme morgen. Jeg begrenset felten til Østlandet, og hadde dermed ikke lang reisetid i felten. Dette gjorde at jeg kunne følge med skolens aktiviteter på kort varsel. Jeg følte snart at felten ble et «arbeidssted.» Jeg var med når trenerne hadde lunsj, og jeg fulgte ulike trenere når de trente med hund. Jeg synes at lunsjen var et viktig møtested, da trenerne tar en pause fra jobb, og snakker om tanker og meninger rundt førerhundmiljøet, som jeg trolig ikke hadde fått med meg ellers (se også oppgavens feltrapport 2017) Jeg vil videre ta for meg de ulike arenaene jeg deltok på- trening, godkjenning, samtreningskurs og oppfølging.

Trening

Dagen starter med at trenerne kjører samlet fra førerhundskolen i en stor varebil om morgenen. Bak i bilen er det gjerne opp til ti hunder, med cirka to hunder i hvert bur.

Trenerne har ofte faste hunder som de trener, men det hender de bytter på. Før treningen begynner, er det lufting av hundene i parken. Trenerne tar hver sin hund i bånd med ut i parken slik at hundene kan gjøre fra seg før treningen starter.

Trenerne går som oftest turer alene med hver sin hund. Jeg byttet på hvilke trenere og hunder jeg gikk sammen med. Da hadde jeg gode muligheter til å stille spørsmål og snakke med trenerne. Jeg observerte også hvordan trenerne og hundene jobbet. Førerhunder skal ikke forstyrres når de er «på jobb» så jeg hadde begrenset kontakt med dem under treningen. Jeg brukte da mest tid på å observere hundene, og se hvordan de oppførte seg med trenerne. Jeg så på hvordan de utførte oppgavene de har lært, hvordan de reagerte på trenernes instruksjoner og hva slags kroppsspråk de uttrykte. Noen dager gikk jeg med en hund i bånd under treningen. Det var ofte hunder som hadde lite førererfaring, men som trenerne mente at var fint jeg kunne gå turer med. Dette var også en god mulighet til å bli kjent med hundene.

Godkjenningstest

Før hundene kan bli førerhunder, må de bestå en godkjenningstest som de utfører sammen med treneren sin. De må utføre flere lydighetsoppgaver, samt gå en bestemt rute mens to dommere observerer og avgjør om hunden kan kvalifiseres til å være førerhund. Jeg var med på en godkjenning av fem førerhunder. Det er viktig at hundene består testen, ellers må de trene mer før de eventuelt kan ta testen på nytt. Testen er delt i tre deler. Første del består av lydighet. En av dommerne sier hvilke kommandoer treneren skal gi hunden. Det kan være at hunden skal ligge stille, komme til treneren når han/hun kaller inn hunden, eller plukke opp blindestokken fra bakken. Under lydighetstesten er det mulig for de andre trenerne å se på. Jeg stod sammen med dem og observerte.

Neste del av lydighetstesten utføres i parken. Hunden slippes fri og en av dommerne kaller på hunden cirka 20 meter unna fører. Fører har nå tatt på bind for øyene, og skal ikke kunne se noe, selv om jeg vet at de kan se litt hvis de ser ned. En av trenerne og jeg holdt oss litt i bakgrunnen, men fulgte med på hele testen. Dommer gir så beskjed om å kalle inn hunden, og den skal da gå til fører. Så skal fører ta selen på hunden, og de skal begynne og gå «ruta», som er en fast turrunde i Oslo under godkjenning. Føreren må ha bind for øynene under turen.

Hundene har blitt trent opp til å markere ved ulike holdepunkter, slik at fører kan orientere seg i området. Det er steiner, stolper osv. Hundene markerer ved å gå bort til objektet de skal

markere. Ofte tar de snuta inntil objektet. Føreren kjenner da etter med hånden om hunden har markert ved riktig objekt. Hvis det er riktig, vet føreren hvor han/hun befinner seg på ruta. I tillegg til å markere holdepunkter, skal hunden stoppe og markere ved overganger. Før overgangsfelt, og etter. På ruta skal de ta trikken et stopp for å teste hvordan hunden takler det. Vi fulgte etter, men prøvde å holde avstand for å ikke distrahere hunden.

Når de er tilbake fra ruta kan fører ta av bindet, og se igjen. Siste del av godkjenningen handler om passivitet og går ut på at hunden blir bedt om å legge seg og bli mens fører går vekk slik at hunden ikke kan se han/henne. Hunden skal vise at han/hun klarer å ligge stille både med og uten førers tilsyn. Etter cirka fem minutter kan fører komme fram slik at hunden ser det. Men de holder fortsatt god avstand. Etter et par minutter kan fører komme fram og hente hunden. I denne delen er det viktig at ingen av trenerne (og i dette tilfellet, også jeg) forstyrrer hunden som ligger. Vi går også bort slik at hunden ikke kan se oss slik at hunden får følelsen av å være alene, og ikke handler annerledes bare fordi vi ser på.

Samtreningskurs

I løpet av feltarbeidet fikk jeg også være med på to samtreningskurs. Et samtreningskurs varer i tre uker og er for brukere som akkurat har fått tildelt førerhund. Brukerne og hundene skal bli kjent med hverandre og jobbe med samspill. Målet er at de skal kunne fungere alene i hjemområdet til brukeren. Alle brukerne bor på samme hotell under oppholdet. De kan ha med seg sin nye hund på rommet, eventuelt kan hunden være hos trenerne. Om dagen trener de med hunden sammen med en trener og på kvelden har de opplegg med ulike fritidsaktiviteter. Ekvipasje skal lære seg en rute som de skal gå på «eksamensdagen.» Hundene er godkjente førerhunder. De har allerede bestått godkjenningsprøven. Det er dermed størst fokus på brukeren, og om ekvipasjen fungerer sammen. Det er samspillet mellom hund og bruker som testes. Jeg prøvde å være så mye som mulig med på kursene. Jeg var med på hotellet i løpet av de første dagene, ellers var jeg med på trening på godkjenningsruta, som gjerne varer fra morgen til ettermiddag.

Oppfølging

Etter kurset gjenstår én uke med trening på brukernes hjemsted med en av førerhundtrenerne. Trenerne besøker brukerne for oppfølging etter en måneds tid, og får flere oppfølginger gjennom en treårs periode. Jeg fikk være med på flere oppfølginger- både med brukere som nettopp har fått førerhund, og de om har hatt førerhund i en lengre periode.

En del av brukerne jeg møtte på førerhundskolen er ferske brukere. Med nettverket jeg opparbeidet meg på førerhundskolen, fikk jeg kontakt med noen mer erfarne førerhundbrukere. Jeg møtte dem på deres hjemsted, eller intervjuet dem over telefon. Informantene mine består dermed av førerhundbrukere med svært varierende erfaring. Oppfølging finner sted på brukerens hjemsted. Jeg var med noen brukere hjem og på brukerens arbeidsplass, og gikk med dem og hundene i deres nærområde. Da fikk jeg også se menneskene og hundene utenfor treningssituasjon. Jeg fikk se nærmere på hvordan hverdagen kan være for bruker og førerhund.

Metodiske strategier

Deltakende observasjon

Under feltarbeidet benyttet jeg meg av metodene deltagende observasjon og intervju. I begynnelsen brukte jeg mesteparten av tiden på å observere, men etter hvert som jeg ble bedre kjent med menneskene på førerhundskolen fikk jeg i større grad delta på aktiviteter. En viktig del av datainnsamlingen bestod av dialog med trenere og brukere. Jeg snakket med trenerne mens vi gikk treningsturer, når vi hadde lunsj og når vi var i parken og luftet hundene. Jeg snakket med brukere som satt inne og ventet på at det skulle være deres tur til å ta følge med en av trenerne for å trene, og jeg snakket med dem under lunsjen, over telefon og var hjemme hos noen av brukerne.

Å studere ekvipasjene ble spesielt viktig under feltarbeidet. Ordet «ekvipasje» knyttes ofte til flere kombinasjoner mellom menneske og dyr. Det kan være hest og rytter, hest og vogn eller hund og slede. Innenfor førerhundmiljøet innebærer begrepet et menneske og en hund som er knyttet sammen via en «sele.» Selen er en type hundebånd med en bøyle som brukeren kan holde i. Selen binder hund og menneske sammen, og gjør menneske og hund til en enhet. Den fungerer slik at brukeren følger hundens bevegelser og kjenner når hunden markerer

holdepunkter eller styrer unna hindringer. Hunden kan da stoppe eller gå utenom, og da kan brukeren følge etter hundens bevegelser. Jeg vil gå nærmere inn på selen og ekvipasjer i kapittel 3.

Brukerne hadde varierende kunnskap om førerhund. Noen fikk det til med en gang, mens det for andre tok litt lenger tid å lære seg å gå i ekvipasje. Ved å observere hvordan brukere gikk med hundene, og hvordan hundene responderte til ulike brukere, lærte jeg mye om hva som skal til for at en ekvipasje skal fungere. Hvis brukeren er nervøs, har «dårlig» kroppsspråk og ikke gir rette kommandoer, er det lett for å oppstå misforståelser mellom hund og bruker, og de kan for eksempel ende med å gå feil på ruta. Samtidig kan hundene bli distraheret av omgivelsene, og dermed glemme noen av sine arbeidsoppgaver.

Jeg fikk ved enkelte anledninger lufte hunder, eller gå med dem i bånd mens trenerne gikk i ekvipasje med andre hunder. Jeg fikk også prøve å gå i ekvipasje- både med og uten syn. Jeg brukte bind for øynene for å få en følelse av hvordan det er for svaksynte/blinde å gå i ekvipasje. Jeg kjente hvordan hunden trakk meg framover gjennom selen, hvordan hun beveget seg og styrte unna hindre i veien, hvordan hun trakk meg mot tingene jeg ba henne om å søke. Denne deltagelsen var spesielt viktig for min forståelse av ekvipasjen. Jeg hadde observert og visste hvordan det ser ut å gå i ekvipasje, men da jeg gikk selv, fikk jeg *føle* ekvipasjen.

Jeg mener at dette var en viktig metodisk erfaring, fordi å være i ekvipasje i stor grad er en kroppslig erfaring. Når jeg observerer ekvipasjer bruker jeg bare synet. Men når brukeren er i ekvipasje har de ikke synet som hjelpemiddel. Brukeren benytter seg av andre sanser i ekvipasjen. Ved å gå med bind for øynene i ekvipasje, fikk jeg et lite innblikk i hvordan det er å ikke kunne se. Samtidig fikk jeg føle på kroppen hvordan brukeren og hunden samarbeider. Jeg måtte kjenne kraften fra bøylene for å følge etter den retningen hunden ville ta meg. Jeg vil snakke mer om min erfaring i ekvipasje i kapittel 3.

På samtreningsskurset var jeg ofte med når en trener skulle gå den faste kurs-ruten med brukere og førerhund. Der får de terpet på ting som ekvipasjen syns er vanskelig, og forberede seg til godkjenningdagen. Treneren og jeg gikk stort sett litt bak ekvipasjen, og lot dem jobbe mest mulig selvstendig. En tidlig morgen i mai, kom jeg gående mot parken vi trener i, og så en ekvipasje og en trener allerede klar for dagens trening. Jeg gikk rett bort og hilste- klar for å bli med på turen, slik jeg alltid gjør. Det var dagen før godkjenning, så nervene var på plass hos brukeren. Litt uforventet fikk jeg beskjed av brukeren om at hun ikke ville at jeg skulle

være med å gå. Hun ville ha fullt fokus på seg selv og hunden, og trengte ingen distraksjoner. Selv om jeg gjerne skulle blitt med, respekterte jeg ønsket hennes, og gikk inn og ventet med de andre brukerne.

Jeg ønsket aldri å stå i veien for treningen på førerhundskolen. Dette ble spesielt viktig for meg på samtreningskursene. Brukerne er gjerne svært nervøse for godkjenningen, og har mye å lære før godkjenningsdagen. Under treningen prøvde jeg derfor å holde meg litt i bakgrunnen, samtidig som jeg fikk observert det meste som foregikk.

Jeg var også bevisst på å ikke være en distraksjon for hundene. Jeg ble litt bedre kjent med en av hundene på samtreningskurset. Hun logret og ville hilse når hun så meg, og jeg ble ekstra glad for å se henne. Når jeg var med denne hunden og brukeren på ruta, hendte det at hunden ble distraheret og snudde seg tilbake mot meg. Treneren gav meg da beskjed om å gå litt lenger bak for at hunden ikke skulle bli distraheret av meg. Senere måtte jeg ignorere hunden.

Brukeren merket også at hunden ble ivrig rundt meg, og ville at jeg skulle holde avstand.

Min rolle på samtreningskurs virket litt forvirrende. Jeg var ikke en hundetrener, og jeg var heller ingen bruker. Etter hvert fikk jeg flere oppgaver og følte meg mer til nytte. Jeg fikk blant annet gå tur alene med en bruker og hund alene. Jeg var også ledsager for brukerne. For eksempel om de skulle på toalettet, eller for å gjøre andre ærend mens trenerne var ute med andre brukere. Dette gav meg også muligheten til å bli bedre kjent med brukerne, og stille dem spørsmål om førerhunder og hvordan livet som bruker er. Jeg merket at de jeg ledsaget oftest, ble tryggere på meg og åpnet seg mer og fortalte meg mer enn de andre. Jeg følte at jeg tilslutt fikk rollen som en slags «assistent» på samtreningskurset- en som brukerne kunne få hjelp til med praktiske oppgaver eller snakke med mens de ventet på at det skulle bli deres tur til å bli med trenerne ut for en økt.

Da jeg først ble med på førerhundskolen kunne jeg svært lite om førerhunder. Trenerne har vært igjennom lang opptrening for å bli førerhundtrener, og er eksperter på feltet. Det at jeg selv ikke er førerhundtrener kan anses som en begrensning på tilgang i felten. Det var ting jeg ikke fikk delta på. Jeg kunne selv sagt ikke trene hunder selv, men jeg fikk være med, og ofte ble min manglende erfaring med førerhunder sett på som et gode. Jeg fikk gjøre ulike tester med hundene. Blant annet skulle jeg rope på dem og distrahere dem før en trener skulle kalle inn hunden. Jeg skulle også distrahere hunder som var bedt om å ligge stille ved å stirre på dem. Målet var at hunden skal ligge stille selv om jeg er forstyrrende. Dette var noen ganger

ubehagelig for meg. Det er ikke naturlig for meg å skulle stirre på en hund på den måten, og jeg merket at jeg ble bevisst på min «negative» oppførsel overfor hundene.

Trenerne trente som oftest faste hunder, og de var ofte ganske knyttet til sin trener. Mange av hundene brydde seg ikke noe særlig om meg, mens andre var mer interesserte. Etter hvert fikk jeg god kontakt med noen av hundene. Som jeg har nevnt tidligere, fikk jeg spesielt kontakt med en av hundene på et samtreningkurs. Hun logret og ville hilse når hun så meg, og jeg merket at jeg også ble ekstra glad for å se henne. En dag jeg var med denne ekvipasjen for å trene på godkjenningsruta ble hun såpass distraheret av meg at jeg måtte trekke meg lenger unna. Senere måtte jeg ignorere hunden. Brukeren merket også at hunden ble ivrig rundt meg, og ville at jeg skulle holde avstand.

Hvordan studere hunder etnografisk?

Det å beregne hunder som informanter kan virke ambisiøst, men nødvendig for å prøve å få svar på spørsmålene mine. Hvordan kan man studere hundenes sosiale liv hvis de ikke kan snakke til oss? En måte å studere hunden som sosial art er å fokusere på relasjonen mellom hund og menneske slik den utspiller seg i praksis. Fokus på ekvipasjen være et nyttig utgangspunkt. Hundens sele er et teknologisk hjelpemiddel som gjør denne spesielle relasjonen mulig. Førerhunden har blitt sosialisert og trent opp til å utføre ulike oppgaver, og gi brukeren informasjon om omgivelsene rundt dem, for eksempel å markere en fortauskant ved å stoppe. Jeg har sett på ulike strategier ekvipasjene bruker for å kommunisere med hverandre.

Hvordan kan vi forvente å verdsette mer-enn-menneskelig-sosialitet hvis vi ikke kan komme oss vekk fra begrensninger fra spesifikk menneskelig kunnskap? (Tsing 2013: 28) Jeg syns det til tider var vanskelig å tolke hundenes atferd. Jeg er en «outsider,» og vil aldri kunne vite hvordan det er å være hund. Horowitz sier at problemet med å spørre en hund om han er glad eller trist, ligger ikke i at spørsmålet ikke gir mening. Problemet er heller at vi er veldig dårlige på å forstå svaret. «Språk har gjort oss late» (Horowitz 2009: 26). Hun sier at å prøve å forstå en hunds perspektiv er som å være en antropolog i et fremmed land- et land kun bestående av hunder» (Horowitz 2009: 31). Dette blir bokstavelig talt i mitt tilfelle.

Horowitz snakker om at man kan prøve å forstå hunden ut i fra tre dimensjoner. Den første er historisk, og handler om hvordan hunder stammer fra ulven, og hvordan de skiller seg fra

ulven. Avl av hunder har ført til noen intensjonelle egenskaper, men også noen utilsiktede konsekvenser. Den neste dimensjonen handler om anatomi: hundens sensoriske kapasitet. Vi må forestille oss verden fra én meter over bakken, og fra bak en hundesnute. Til sist har man hundens hjerne. Man må se på hundens kognitive ferdigheter som kan hjelpe oss med å «oversette» adferden deres. «Together, these dimensions combine to provide answers to the question of what dogs think, know and understand» (Horowitz 2009: 32).

Førerhundene lærer seg mange menneskelige begreper og kommandoer. Hvis en bruker sier «foran, over!» kan man ikke si at hunden vet hva ordene betyr, men hunden har lært å kjenne igjen lydene, og kan forbinde ulike aktiviteter med dem. Hundene lærer oss å kjenne ved å se på bevegelsene våre. Jeg kunne se at flere av hundene tilpasset sin kropp til brukerens. En av brukerne, Jesper, gikk veldig nære hunden når de gikk i ekvipasje. Det var så nærme at han nesten tråkket på hunden. Hunden begynte da å gå litt skjevt, for å holde avstand til brukeren.

Hunden trekker brukeren med seg med selen. Hunden kjenner motstand fra selen og må tilpasse kraften ut i fra dette. Er brukeren stor og treig kan hunden måtte ha ekstra trekk for å styre brukeren unna eventuelle hindringer. Således har det vært viktig for meg å studere brukerne og hundens kroppsspråk og det har gitt meg innsikt i hvordan de samhandler.

Min bakgrunn

En utfordring som antropolog er at min bakgrunn påvirker feltarbeidet. Det påvirker hva jeg fokuserer på i oppgaven, og hvordan jeg tolker ting i felten. Jeg er en norsk kvinne i begynnelsen av 20-årene. Jeg er veldig opptatt av dyr, og spesielt hunder. Jeg er oppvokst med hund og har nå hatt egen hund i ni år. Jeg har derfor stor personlig interesse for feltet. Jeg fryktet at min relativt gode kjennskap til hunder kunne gjøre meg «blind» i felten. I tillegg befant jeg meg i hjemlige omgivelser. Jeg har felles språk og felles kulturell bakgrunn med informantene. Det kan være positivt i form av at man forstår informantene bedre, men også blir forstått av informantene. Det kan være tillitsbyggende, og kanskje gi antropologen større tilgang i felten. Men å utføre feltarbeid «hjemme» kan også by på utfordringer. Feltet kan oppleves som «hverdagslig» og det kan være vanskeligere å legge merke til ting da de ofte virker så naturlige for forskeren. Dette var noe jeg tenkte mye på i felten.

Samtidig følte jeg meg ikke helt på hjemmebane. Jeg hadde ingen kunnskap om førerhunder, og måten de trente hundene på var helt nytt for meg. Trenerne synes at det var fint at jeg ikke

hadde noen erfaring med å gå i ekvipasje. Trenerne har gått i ekvipasje utallige ganger, og er relativt stødige både med og uten bind før øynene. Jeg er mer ustabil og «klønete» i ekvipasje. Dette mente trenerne var god trening for hundene, i og med at mange brukere som får førerhund ikke har erfaring med å gå i ekvipasje fra før. På flere måter er min måte å gå i ekvipasje på mer lik som nye brukere.

Siden jeg selv har hund, og en stor personlig interesse for hunder, vil det påvirke hva og hvordan jeg ser felten. Dette er noe jeg stadig prøvde å tenke over. Man kan si at ulike forståelser av- og opplevelser av verden alltid er unik og vil alltid være en utfordring for enhver forsker i felten. Dette kan også sies å være en av antropologens styrker. De har muligheten til å ta del i et fellesskap som utenforstående og bidra til nye perspektiver og forståelser av felten. Jeg er likevel klar over at jeg har en forforståelse av hunder som jeg tok med meg på førerhundskolen. Min kunnskap om hunder, erfaring og min personlige interesse for hund påvirket meg i felten, og vil også påvirke oppgaven min. I felten følte jeg at jeg fikk et annet perspektiv på hunden. Det var ikke lenger bare et kjæledyr, men en arbeidsressurs og et viktig hjelpemiddel for mange mennesker.

Hjemmeantropologi

I felten vil jeg være i relativt «hjemlige» omgivelser. Feltarbeid har tradisjonelt blitt utført i såkalte «andre kulturer,» men nå har hjemmeantropologi blitt mer populært (Landsverk & Skorpen 2016: 12). Det å gjøre feltarbeid i hjemlige omgivelser kan ha mange fordeler. Jeg er kjent i området, informantene og jeg snakker samme språk og vi har trolig en felles kulturell bakgrunn. Dette kan igjen gjøre at informantene får større tillit til meg, og føre til at jeg lettere får innpass i felten. Men hjemmeantropologi kan også by på utfordringer. Blant annet kan det være vanskelig å opprettholde et etnografisk perspektiv i kjente omgivelser (Madden 2010: 44).

Emmerson, Robert, Fretz og Shaw sier at å det å gjøre feltarbeid i omgivelser man er kjent med, kan bety at man har mistet direkte tilgang til å få førsteinntrykk i felten (Emmerson et. al. 2011: 26). Jeg har vokst opp med hunder som kjæledyr, så disse erfaringene og tankene jeg har om hunden, vil jeg ta med meg i felten. Likevel vet jeg lite om hunden som tjenestehund, og som førerhund for svaksynte/blinde personer. Dette er noe som er fremmed for meg, og gjør at felten ikke blir helt «hjemme.»

Jeg er ingen ekspert på hund. Det kan tenkes at en person med hund som faglig bakgrunn kunne fått en dypere forståelse av hundene, om ikke et annet perspektiv. Jeg kan ikke spesielt mye om hundeadferd eller om hundens biologi. Jeg er selv oppvokst med hund og det er noe jeg er svært interessert i, men det jeg kan har jeg for det meste lært gjennom erfaring. Jeg tror at denne ukjentheten i hjemlige omgivelser har hjulpet meg å opprettholde et etnografisk perspektiv i felten. Jeg tror også det har hjulpet meg å stille naive spørsmål. De mest latterlige spørsmål kan gi de beste svarene (LIEN 2001) «Hverdagsforståelsen blir satt til side og mer implisitte, eller skjulte tankemåter og kategoriseringer kommer til uttrykk (LIEN 2001).

En måte å prøve å unngå feller som følge av å gjøre feltarbeid i hjemlige omgivelser, er å se på komparative studier. Jeg har syns at det har vært nyttig å se på studier av andre arter eller studier av hunder andre steder i verden. For eksempel har Fijns (Fijn 2018) studie av hunder i Mongolia vært med på å gi meg et komparativt perspektiv. Man kan studere hunden på mange måter. Man kan blant annet se på hunden som et kjæledyr i hjemmet (Sabloff 2001), hunden som deltagende i jakt med jegere (Ramslien 2009) eller se hund-menneske-relasjonen i et mer historisk perspektiv (Franklin 1999). Det å være klar over dette gjorde meg mer bevisst på hvilke perspektiver jeg selv valgte.

Etiske vurderinger

Antropologer kan møte på mange etiske utfordringer i felt. Man får ta del i andre menneskers liv og lære dem å kjenne. Mange av brukerne jeg har møtt er i en viktig overgangsfase med å få ny førerhund og kanskje få førerhund for første gang. En del av dem har blitt blinde ganske nylig, og har psykiske utfordringer knyttet til dette. Mange av historiene deres er svært personlige. Det har vært vanskelig å skulle gjøre subjektive beskrivelser av andres virkelighet fordi det alltid kan være fare for at man feiltolker informantene. Det er mulig at noen av mine informanter, om det er trenere eller brukere, vil stille seg kritisk til noen av slutningene som trekkes i oppgaven. En kritikk kan også være verdifull fordi det kan bidra til en videreutvikling av forståelsen av svaksynte/blinde personer, førerhundtrenere og førerhunder.

Anonymisering

Prosjektet ble meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datasikringstjeneste (NSD) i forkant av feltarbeidet og informantene har fått muligheten til å gi skriftlig samtykke til deltakelse i

studien. Blant annet fordi det kun er tre førerhundskoler i Norge og et relativt lite miljø, har jeg valgt å unnlate detaljer som kan lede til gjenkjenning av førerhundskolen eller deres deltakere. Alle personene knyttet til prosjektet har fått pseudonymer. Hundene har også fått pseudonymer da en mulig gjenkjenning av hundene kan knytte dem til bestemte brukere eller trenere.

Kapittel 3

«Proper sociality» mellom hund og menneske

I dette kapittelet går jeg nærmere inn på hva en ekvipasje er. Jeg vil også snakke om hvilke ferdigheter en førerhund må kunne. Jeg diskuterer om disse ferdighetene/reglene kan anses som en form for «proper sociality» som omhandler både menneskene og hundene. Både bruker og førerhund lærer standardiserte regler for adferd, men begge har også begrensninger, som utfordrer ekvipasjens funksjon.

Min erfaring i ekvipasje

Dagen jeg skal prøve å gå i ekvipasje med bind for øynene merker jeg at jeg er veldig spent. Jeg har sett mange ekvipasjer og vet hvordan det skal se ut, men likevel er det noe annet å gjøre det i praksis. Jeg tar toget en tidlig morgen inn til en liten by på Østlandet hvor vi skal trene for dagen. De eneste trenerne som er med i dag er Amalie og Even. De andre er i rundt i andre byer og møter brukere og trener. Amalie og Even diskuterer hvilken hund som egner seg best for meg til å gå med. «Du kan gå med Emil. Han går ganske sakte.»

Jeg tar selen på Emil. Amalie blir med på turen, og viser hvor vi skal gå. Først går vi en runde mens jeg kan se. Det blir ikke en spesielt bra samhandling mellom meg og Emil da han stadig vier sin oppmerksomhet til Amalie. Det er som om han hele tiden venter på veiledning fra henne. Jeg får noen godbiter i lomma, for å forhåpentligvis bli litt mer interessant for hunden. Det hjelper noe. Vi går langs fortauet med hovedveien på venstre side. Vi befinner oss i en relativt stille og rolig by på Østlandet, og siden det er såpass tidlig på dagen, er det ikke mye trafikk.

Emil stanser foran et fotgjengerfelt. «Foran!» Sier jeg, og jeg kjenner et rykk i bøylen. Emil går framover, og vi krysser veien og fortsetter. Amalie sier at vi kan gå inn på det lokale kjøpesenteret, som ligger i nærheten. Det er et stort kjøpesenter med to etasjer og mange butikker. Det er en del folk på senteret. Vi møter på mange pensjonister og damer med barnevogner, og mange lar seg begeistre av Emil. De snur seg etter oss, og smiler og snakker om førerhunden. Jeg kjenner hvordan Emil «fører» meg når han trekker meg framover i selen.

Det er en helt annen følelse enn å gå med hund i bånd, slik jeg er vant med. I stedet for å måtte dra hunden med meg og styre han med båndet, er det Emil som fører meg. Det er jeg og Amalie som sier hvor han skal gå. Men ofte må jeg styre han med båndet fordi han stadig prøver å gå til Amalie.

Så er tiden inne for å gå med bind for øynene. Jeg tar først på selen, og sier «foran!» Jeg har lånt et bind som de bruker på godkjenning, så det blir skal bli en lignende erfaring som trenerne har når de går uten å se. Jeg føler meg ekstremt klønete. Det er som om det hele tiden er en stolpe rett foran meg som jeg bare venter på å krasje i. Det er skummelt å la hunden lede, men jeg merker at jeg blir roligere etter hvert. Jeg kjenner hvordan kroppen hans bestemt drar meg i de riktige retningene og kan senke skuldrene litt. Det er første gang jeg møter Emil, og jeg vet derfor ikke hvor «flink» han er som førerhund. Amalie sier at han er ganske treig, og det er også grunnen til at jeg får gå med nettopp han. «Det kan virke litt tryggere når det ikke går så fort framover.»

Vi går inn hovedinngangen på kjøpesenteret, og jeg merker brått en endring med lyset. Ute kunne jeg merke endringer i lyset rundt meg. Nå er det helt svart. Selv om jeg for så vidt ikke kunne se i stad heller, var bare det å kunne se litt lys til stor hjelp. Inne på kjøpesenteret blir det brått helt mørkt, og jeg merker at jeg sakker farten betraktelig. Amalie sier at jeg kan be hunden «søke benk.» Han går først til en trapp, men etter et par forsøk skjønner han det. Det er vanskelig for meg å vite om hunden har gått riktig da jeg må kjenne etter med hånda om jeg finner benken. Jeg fomler meg fram med hendene. Jeg strekker armene ut og prøver å kjenne etter om jeg kan kjenne en benk i nærheten. Jeg bruker litt tid, og jeg hører at Amalie fniser ved siden av meg. Tilslutt finner jeg benken, og roser Emil.

Videre går vi mot trappa for å gå til en annen etasje. «Søk trapp!» Plutselig bråstanser jeg av noe stort og hardt foran meg. Det er en stor søyle som går fra første til annen etasje, som jeg har gått rett på. Jeg vet akkurat hvor jeg befinner meg på senteret, og vet at en del folk sitter ved bord til venstre for meg. Jeg hører mennesker rundt meg, og tenker at «de må synes at dette er litt av et syn.» Amalie ledsager meg opp trappa da hundene som regel ikke fører i trapper, men går ved siden av brukeren.

I annen etasje merker jeg at vi begynner å gå i sikk sakk. Først er det litt merkelig, men jeg skjønner at det må være hindringer i veien som hunden prøver å styre unna. Amalie forteller meg etter turen at det var mange klesstativ som Emil gikk rundt. Så går vi videre til heisen og jeg skal prøve å finne knappen til første etasje. Amalie prøver å veilede meg, og tilslutt får jeg

trykket på riktig knapp. På vei ut av senteret sier Amalie at jeg skal prøve å la hunden føre, og ikke bremse ned farten. «Det er veldig lett at man gjør det, jeg gjør det selv også. Man må bare stole på hunden, og la den føre.»

Da vi har kommet ut av kjøpesenteret merker jeg at jeg sliter med å orientere meg. «Hvor er vi egentlig?» Vi går ned en bakke, og da skjønner jeg endelig hvor vi befinner oss. Vi er tilbake der vi startet. Amalie sier at jeg nå kan ta av bindet. Ved å gå i ekvipasje fikk jeg kjent på kroppen hvordan det føles og kommunisere med hunden uten å kunne se. Jeg var forberedt på å ikke være særlig flink, men jeg ble overrasket over hvor klønete jeg var i ekvipasjen. Jeg klarte ikke å stole fullt og helt på hunden, selv om Amalie gikk ved siden av og passet på. Jeg klarte ikke alltid å orientere meg, og det var ganger hvor jeg ikke ante hvor jeg var.

Opplevelsen gav meg et lite innblikk i hvordan det kan føles å være blind. Å ikke kunne orientere seg i omgivelsene, og det å i et øyeblikk være avhengig av førerhundens trekk i bøylene for å komme fram. Førerhunden kan dermed ses på som et viktig verktøy for blinde. Flere blinde personer jeg snakket med nevnte hvordan overgangen fra blindestokk til førerhund hadde vært. «Det var mye lettere med en førerhund samtidig som det gikk mye fortere.» Men for at ekvipasjen skal være funksjonell, må brukeren ha tillit til hunden. Jeg bremsset opp flere ganger da jeg gikk i ekvipasje, og jeg gikk svært sakte.

Therese sier at hunden merker forskjell på om personen han går med er blind eller seende. Det er som om hunden blir «dårligere» når den går med en seende,» sier hun. Benjamin mener at dette ikke trenger å være tilfelle, men at hundene lærer av det de erfarer. «Går de med en blind person, har han kanskje mindre balanse, eller går litt vinglete. Hvis brukeren skulle gå rett inn i en vegg eller lignende, setter dette et støkk i hunden. Da vil den senere passe på at det ikke skjer igjen.» Ofte later Benjamin som han faller utenfor fortauskanten slik at hunden må justere seg og passe på at det ikke gjentar seg. Han dunker blindestokken inn i ting som han mener at hunden går for nære, slik at en bruker ikke ville krasjet i det.

Benjamin sier at hundene skal «tenke» at de er to meter høye og én meter bred.» De er lært opp til dette slik at brukeren skal unngå å krasje i ting ved siden av seg, eller dunke hodet i ting over seg. Dette sier noe om hvordan hundene på førerhundskolen lærer seg å nærmest se ting fra «menneskers perspektiv.» De må lære seg å orientere seg på en måte som er tilpasset menneskets kropp. Selv om hunden fint kan passere under en lastebil med et utstående sidespeil, lærer hundene seg å gå utenom, slik at brukeren eventuelt ikke skal krasje i speilet. Hundens evne til innlevelse i menneskets ståsted kan nærmest ses på som en empati for

mennesker. Hunden er opplært til «tenke som et menneske.» Hund og menneske blir på en måte ett i ekvipasjen, og kan ses på som én kropp, bundet sammen av selen. Det avhenger av at de har en forståelse for hverandre. Samtidig har mennesket har nødt til å lytte til og forstå hundens signaler. Kanskje kan man snakke om en sone mellom partene der menneskene tenker som en hund og hunden som et menneske.

Fordi jeg ikke hadde erfaring med å gå i ekvipasje, sa flere av trenerne at det er bra trening for hundene å gå med meg i ekvipasje. De sa at jeg «var mer lik en blind person» enn det de selv er. Når trenerne går med hund i ekvipasje vet de akkurat hva de skal gjøre. De er stødige og sikre. Jeg er derimot mer klønete og usikker- noe som er naturlig når man ikke har gått i ekvipasje før. Ferske brukere som skal få tildelt førerhund, har kanskje derfor mer lignende kroppsspråk overfor hundene som jeg hadde da jeg prøvde meg på ekvipasje.

Opplevelsen med å selv få gå i ekvipasje var positiv på mange måter. En del er metodiske, og jeg snakker mer om dette i metodekapittelet. Jeg ser på ekvipasje som noe kroppslig, en kroppslig erfaring. Kommunikasjonen som foregår mellom hund og menneske i ekvipasje er i stor grad kroppsspråk. Det at jeg fikk kjenne ekvipasjen på kroppen, å faktisk *føle* hvordan det er å gå i ekvipasje ble viktig for meg. Det gjorde det lettere for meg å vite hva informantene mine snakket om når de fortalte om hvordan det kjennes, hvordan hunden trekker brukeren framover. Jeg har sett mange hunder i ekvipasje, men å kjenne på min egen kropp hvordan hunden jobber er noe som jeg mener gav meg større innsikt i hvordan ekvipasjen fungerer.

Hva er en ekvipasje?

En ekvipasje består av tre elementer- menneske, hund og sele. Disse elementene virker sammen og utgjør ekvipasjen. Selen hundene har på seg, er avgjørende for at en ekvipasje skal oppstå. Selen sitter på hunden, mens brukeren holder i bøylen på selen. På mange måter kan man si at selen er et slags «kommunikasjonsverktøy» mellom hund og menneske. Hunden gir beskjeder som kommer til uttrykk gjennom ulike typer kraft og bevegelse i bøylen brukeren kan kjenne. Bøylen er dermed i stor grad et verktøy for enveiskommunikasjon, fra hund til bruker. I tillegg til sele, har hundene som oftest et vanlig hundebånd som brukeren holder i sammen med bøylen. Hvis brukeren har behov for å «styre» hunden og for eksempel lede den i en bestemt retning, kan brukeren dra i båndet for å føre hunden med seg. Båndet kan også brukes hvis hunden begynner å snuse mye i bakken. Da kan brukeren rykke i båndet

for å få opp hundens hode. Båndet kan således også et verktøy for enveiskommunikasjon, men fra bruker til hund.

Man kan se selen og båndet på en annen måte. Man kan si at selen og båndet inngår som deler i en kanal for toveiskommunikasjon. Hunden kommuniserer gjennom bøylene på selen. Hvis brukeren er uenig i retningen hunden trekker mot, kan han/hun trekke i båndet som en respons på hundens bevegelse. Hvis bruker ikke bruker båndet, men følger hundens trekk, kan man se på det som en form for samtykke- og da også en form for kommunikasjon fra bruker til hund gjennom selen. Hvis hunden ikke vil lytte til brukeren gjennom båndet, kan det hende at han/hun strider imot ved å trekke mot veien hunden vil gå. Det kan for eksempel være noe annet som har fanget hundens interesse, som en annen hund eller en ball. Selv om hunden av og til kan uttrykke misnøye med veivalget, er det alltid brukeren som bestemmer hvor ekvipasjen skal gå. Hundene er opptrent til å adlyde brukeren, og adlyde når brukeren rykker i båndet.

Hvordan ser så selen ut? Når man skal feste selen på hunden tar man den først over hodet på hunden. Selen går rundt brystkassen og oppå hundens rygg. Den består også av en reim som festes rundt magen på hunden. På ryggen på selen finner man bøylene, som ligger ned langs hundens rygg når den ikke er i bruk. Bøylene strekker seg cirka over hele hundens rygg, og treffer topp-punktet av hundens rygg, der ryggen slutter, og der halen henger ned. Selen er ofte laget av skinn, mens bøylene består av et slags metall- gjerne med et mykere stoff der brukeren skal ha grep om selen. Ofte er det en lapp festet mellom stengene på bøylene der det står «Ikke forstyrr, jeg jobber!»

Det finnes flere typer seler. Anvik snakker om at det er en engelsk og en svensk versjon. Den svenske selen er tyngre og større enn den engelske, og har også teleskopleddet bøyler som kan justere avstanden mellom fører og hund. Den engelske selens bøyler er ikke regulerbar og er spinklere, lettere og mer tøyelig (Anvik 2011: 145).» Hva slags sele man bruker, kan påvirke opplevelsen for ekvipasjen. De ulike selene gir forskjellige måter å orientere seg på. På førerhundskolen jeg var på brukte man ofte svensk selen, men også finsk og ungarsk sele. Anvik snakker om at en bruker føler den engelske selen «gir mindre kontroll.» Noen brukere opplever den svenske som uelastisk og stiv, mens den engelske gir et litt løsere og friere grep (Anvik 2011: 145).

Overskridelse av kroppslige grenseoppganger

Ekvipasjen oppstår når hunden blir festet i en arbeidsslede med en bøyse som brukeren holder i og opphører så snart selen er tatt av hunden. Selen binder førerhund og førerhundbruker sammen. De blir ett- og må bevege seg på en bestemt måte, tilpasset hverandre. En ekvipasje er ikke et objekt eller en «ting.» Ekvipasjen oppstår gjennom handling, gjennom aktivitet mellom hund og menneske. Dermed kan den anses som en tidsbegrenset ting. Den eksisterer så lenge selen brukes aktivt, og er i stadig endring. En og samme ekvipasje kan gjøre gode og dårlige valg. Faktorer som påvirker de tre elementene, hund, menneske og sele kan påvirke ekvipasjens funksjon. Menneske eller hund kan ha en dårlig dag, og det kan skje uforutsette hendelser, som utfordrer ekvipasjen. Ekvipasjen er således sårbar for seg selv, og for omgivelsene.

Haraway har bidratt mye innenfor studier av relasjonen mellom menneske og dyr. I boka «When Species Meet» (2008) sier hun at mennesker og hunder kan beskrives som *companion species* (Haraway 2008). Hunder er en art som er i [...]obligatory, constitutive, historical, protean relationship with human beings (Haraway 2008: 12) der ingen av partene går foran den andre, men består i et forhold som handler om å «becoming with» (Haraway 2008: 17).

Måten Haraway beskriver hvordan partene alltid inngår i en relasjon der ingen av partene går foran den andre, men alltid handler om å «becoming with» kan minne om forholdet mellom førerhund og bruker. Uten selen er brukeren kun en person med synsnedsettelse som må bruke andre hjelpemidler for å orientere seg. Førerhunden uten sele er bare en hund. Når brukeren og førerhunden er i ekvipasje, blir de til en form for enhet. Anvik sier at ekvipasjen kan ses som uttrykk for overskridelser av kroppslige grenseoppganger (Anvik 2011: 157). Brukerne og hundenes enkeltvis kropper overskrides, kobles sammen og kan ses som å gå over i hverandre (Anvik 2011: 157).

Becoming with skjer stadig, og skiller seg i ulike kontekster. Når hund og menneske kobles sammen i ekvipasje kan man si at «becoming with» betyr at partene faktisk blir en enhet, og en del av hverandre. Ingen av partene i forholdet går foran den andre. Når ekvipasjen er koblet sammen, trenger brukeren hundens ekspertise for å komme seg rundt. Hunden er igjen avhengig av mennesket for mat, omsorg osv. Når hund og menneske er utenfor ekvipasjen, er relasjonen en annen, men de er fortsatt «companion species.» Det var tydelig på førerhundskolen at forholdet mellom hund og bruker går dypere enn en jobbrelasjon mellom kolleger. Flere brukere uttrykket kjærlighet for hundene sine. De kalte hunden for «jenta mi»

eller gutten min» som et uttrykk for en personlig relasjon. Hundene holdt seg stort sett i nærheten av brukeren sin, de logret med halen når brukeren kom inn i rommet og de oppsøkte gjerne sin bruker for kos.

Haraway sier videre at «The body is always in-the-making; it is always a vital entanglement of heterogeneous scales, times, and kinds of beings webbed into fleshly presence, always a becoming, always constituted in relating (Haraway 2008: 163). Kroppen skapes hele tiden, og det er alltid i en forbindelse til noe annet. Når menneske og hund er i ekvipasje kan man si at de nærmest blir til én kropp. De følger hverandres bevegelser og lytter til hverandre. Men denne kroppen kan opphøre når som helst. Den eksisterer så lenge ekvipasjen jobber, og gjensker seg selv gjennom brukeren og førerhundens handlinger i ekvipasjen. Når bruker og hund er i ekvipasje, må de bevege seg på en bestemt måte for at denne enheten skal fungere. Selen gjør at kroppene deres forandrer seg. Med selen på må både hund og menneske bevege seg annerledes. Brukeren må holde i bøylene og følge hundens bevegelser. Når hunden trekker mot venstre for å styre unna en hindring, må brukerens kropp følge etter. Hunden må ha tydelig trekk for at brukeren skal kunne la seg føre. Måten menneske og hund beveger seg i omgivelsene blir en del av kommunikasjonen og samarbeidet dem imellom. Denne kroppslige erfaringen er en del av samspillet mellom hund og menneske i ekvipasje.

Det er ikke alltid at brukeren eller hundens kropp beveger seg på en måte som gjør dem til en enhet. En av brukerne jeg møter på samtreningskurs er 70 år gamle Inger. Hun har en del synsrest, men ser ikke i overgang fra lys til mørkt, for eksempel når hun går inn på kjøpesentre, i parkeringshus, på tog og lignende. Menneskene som passerer henne inne på Oslo S er som skygger, sier hun. Inger har vært syk i 15 år og får stadig dårligere syn. En dag vil hun bli helt blind, men det går sakte. Hun har ikke hatt førerhund før nå fordi det ikke har passet med hund tidligere. Nå som hverdagen er litt roligere, og hun er mye hjemme, passet det med førerhund.

Jeg følger Inger på vei til parkeringshuset en dag når vi er ferdig å trene. Når vi kommer inn i parkeringshuset blir kroppsspråket hennes brått forandret. Hun går stivt og sakte, akkurat som jeg selv kan tenke meg at jeg kunne famlet meg fram i bekmørket. «Nå må du hjelpe meg å finne fram,» sier Inger, selv om jeg allerede har sagt jeg skal det. «Jeg ser ingenting. Hvor går vi nå? Jeg vet ikke hvor jeg er.» Hun er tydelig frustrert og virker litt redd over å plutselig miste kontrollen på denne måten.

Dette eksempelet viser hvor stor betydning det kan ha for en bruker å «bare kunne se litt.» Bare å kunne oppfatte lys kan være til stor hjelp. Jeg kjenner meg igjen i Ingers frustrasjon. Da jeg gikk i ekvipasje og vi gikk inn på kjøpesenteret, ble alt plutselig helt svart, og det gjorde meg veldig usikker. Det var vanskelig for meg å la meg følge av Emil og stole på at han gikk riktig.

Jeg er med flere ganger når Inger og Dino går den faste ruten i Oslo sentrum når de trener til godkjenning på samtreningskurset. Inger har et godt tak i bøylene på sela, og drar den etter seg, nærmest som om det er en trillekoffert. Hun gir ikke alltid kommandoer til hunden, men bare drar han med seg i bøylene. Hun har fått beskjed om å ikke gjøre det, men Benjamin forteller meg at dette ofte er et problem for brukere med synsrest. De klarer ikke å la hunden føre dem. «Dino kommer nok til å bli mer som en selskapshund for Inger,» sier han.

Jeg legger merke til at ekvipasjen stopper veldig tidlig ved overganger. Hunden markerer ikke helt på kanten, slik det er vanlig at de gjør. Benjamin sier at noe som er skummelt med en slik ekvipasje er at slurv kan gjøre at hunden glemmer det den er trent opp til, og da bli en dårligere førerhund. Ingers syn kommer til å bli dårligere, og da er det viktig at hun kan la seg lede, sier Benjamin.

Det er vedtatt, blant annet gjennom NAVs retningslinjer for hvem som kan få innvilget førerhund i Norge, at for å kunne ha best mulig utbytte av førerhund, må man være tilstrekkelig svaksynt (Anvik 2011:199). Benjamin snakket om at brukere som Inger kan øve på å gå i ekvipasje i parkeringshus eller andre mørke rom, slik at de *må* la hunden føre. For at ekvipasjen skal fungere optimalt, virker det som at svært dårlig/ingen syn er en forutsetning. Har brukeren tilstrekkelig med synsrest, vil det være vanskeligere å inngå i et like tett samspill med hunden, fordi man kanskje stoler for mye på sine egne sanser. Det virker her som at mangel på syn er med på å skape selve ekvipasjen som en funksjonell enhet. For at hund og menneske skal oppnå å «becoming with» med hverandre, kan det i følge eksempelet med Inger virke som at funksjonshemmingen, synsnedsettelse blir en fordel for ekvipasjen, om ikke en nødvendig forutsetning.

Begge parter trenger hverandre for at ekvipasjen skal oppstå. Når ekvipasjen opphører, fortsetter hund og menneske å «become with», men forholdet endres ettersom konteksten er en annen. Partene er fortsatt i en relasjon, men det er en relasjon mellom hund og menneske, mellom kjæledyr og forsørger. De er således alltid «companion species.»

Har hunder habitus?

En hund uten førerhundtrening vet ikke hvordan han/hun skal bevege seg, eller oppføre seg i en ekvipasje. En helt fersk bruker har sannsynligvis også vanskelig for å klare dette. Gjennom treningen som skjer på førerhundskolen, kan man si at både menneskene og hundene gjennomgår en form for «sosialiseringsprosess.» De må lære seg nye ord og uttrykk, og et nytt kroppsspråk som ikke brukes i situasjoner utenfor ekvipasjen. Både hund og menneske må følge et sett med nye regler for hvordan de skal oppføre seg. Dette minner om former for «proper sociality.»

I følge Bourdieu foregår sosialisering som en dialektikk mellom internalisering av det ytre og eksternalisering av det indre (Fürst 1995: 88). Konseptet habitus kan beskrives som tillærte disposisjoner. Det kan være hvordan man beger seg, (bodily comportment), måter å snakke, tenke eller handle på, som er «adopted» av folk i relasjon til den sosiale gruppen de befinner seg innenfor (Giddens & Sutton 2017: 815).

Kan man si at hunder har habitus? Man kan si at måten hundene lærer å bevege seg på, hva de skal gjøre og hva de ikke skal gjøre, blir internalisert gjennom trening. Hundene lærer seg måter å bevege seg, tenke på og handle etter innenfor den sosiale gruppen som kan sies å være førerhundskolen/førerhundmiljøet. Men i motsetning til hos mennesker, der habitus handler om å etterligne og adoptere lærte kroppslige disposisjoner (Giddens & Sutton 2017: 815) trenger ikke habitus være noe hundene «lærer av å observere hverandre.» Man ser at hundene lærer standardisert førerhundadferd gjennom gjentatt trening med en førerhundtrener. Kan man da si at dette er et tilfelle av habitus, eller er det tilfeller av sosialisering, eller betinget læring? Det er vanskelig å svare på dette spørsmålet, men å være åpen for at habitus kan ha en betydning, vil peke på at hundene er noe mer enn standardiserte dyr påvirket av betinget læring, og at førerhundlivet faktisk oppleves som meningsfullt for dem. «Arbeidsglede» kan ses på som en del av habitus fordi den kan anses som internaliserte meningsfulle praksiser.

Giddens og Sutton sier at habitus er viktig fordi det gir oss muligheten til å analysere linkene mellom sosiale strukturer og individuelle handlinger og personligheter (Giddens & Sutton 2017: 815). Førerhundene på førerhundskolen er alle opptrente til den samme standardiserte førerhundadferden, men ingen av hundene er like. De blir motiverte på ulike måter til å trene, de har forskjellige utfordringer, og ulike styrker. Hundene anses således ikke «bare standardiserte»- de er også individer med egne personligheter. Teorier om betinget læring

eller sosialisering inkluderer muligens ikke individualitet på samme måte som konseptet om habitus.

Anvik trekker også opp begrepet habitus, men snakker om det knyttet til ekvipasjen. Man kan se en opprent ekvipasje som rutiniserte væremåter som både er kroppslige og mentale, og som rommer både biologi, psyke og kultur (Anvik 2011: 137). Hun sier videre at prinsippene for denne «embodiment» ligger utenfor bevisstheten, som implisitt, uttalt kroppslig kunnskap. Disse vanene innprentes gjennom sosialisering i sosiokulturelle omgivelser. Viten eller kunnskapen om dem er ureflektert og iboende i de dagligdagse handlingsmønstrene og vanene våre- doxa (Anvik 2011: 138). Jeg vil videre trekke inn noen av reglene for adferd som hundene må lære seg, og diskutere det opp mot begrepet «proper sociality.»

Godkjenningsprøve av førerhund

En onsdag formiddag i mars er det godkjenning av fem blivende førerhunder. Jeg møter de andre når de ankommer i varebilen i et parkeringshus i Oslo sentrum klokka 09.30. Amalie skal gå sin førte godkjenning og virker veldig nervøs. Stemningen er egentlig litt spent blant alle. Det er meg, Amalie, Jonas og Benjamin. Dommerne- to pensjonerte politihundførere skulle komme rundt kl 10. Jeg ble fortalt at det vanligvis er to faste dommere som dømmer på alle skolene, men i dag var det en vikar for den faste. Vikaren var ganske streng, og det ble sagt at dommerne generelt er veldig strenge og følger en sjekkliste ganske slavisk.

Fenris var først ut, med Benjamin som fører. Første del av testen var lydighet. Den ene dommeren leder, og sier hva slags kommandoer Benjamin skal gi. «Foran marsj!» Sier dommeren, og Benjamin gir kommandoen videre. Under denne øvelsen skal hunden gå ved siden av førerens, på hans venstre side. Plutselig sier dommeren «vend om!» Like etter at Benjamin har gitt kommandoen videre, snur Benjamin og Fenrik, og går motsatt vei. Etter dette får Fenris beskjeden «halt!» og han setter seg ned ved siden av føreren, på hans venstre side.

Del to av lydighetsprøven er "marsj på plass". Selen legges ned på bakken og fører og hund går 10 steg bort fra selen. Så sier fører "marsj på plass" og hunden skal gå og legge seg bak selen. Etter det skal fører kalle inn hunden ved navn. Hunden skal da komme og sette seg på plass ved førerens venstre side. Videre slipper Benjamin blindestokken på bakken. Etter at han har sagt «apport» skal Fenris ta opp stokken og gi den til Benjamin.

Lydighetsdelen går fint. Så går vi ut med hunden. Vi befinner oss i en stor park i Oslo med Akerselva like ved, og fullt av mennesker og dyr så lenge sola skinner. Det er ganske kaldt denne dagen, så det er ikke mange hunder og mennesker rundt om førerhundene kan bli distraheret av. Fenris slippes fri og en av dommerne kaller på hunden cirka 20 meter unna Benjamin. Han har nå tatt på bind for øyene, og skal ikke kunne se noe, selv om jeg vet at de kan se litt hvis de ser ned. Dommer gir så beskjed om å kalle inn hunden, og Fenris løper til Benjamin.

Etter at Benjamin har tatt selen på Fenris, kan de begynne å gå godkjenningsruta, som er en tur på cirka 30 minutter. Hundene har blitt trent opp til å markere ved ulike holdepunkter, slik at fører kan orientere seg i området. Det kan være store steiner, stolper eller lignende. I tillegg skal hunden stoppe og markere ved overganger. Det er før overgangsfelt og etter overgangsfeltet, før de skal gå opp på fortauet igjen. På ruta skal de ta trikken et stopp for å teste hvordan hunden takler det. Dommerne går cirka fem meter bak og jeg og Jonas går enda noen meter bak dem. Det tar likevel ikke lang tid før vi får tilsnakk av dommerne, som mener at Fenris snur seg etter oss. Jonas er tydeligvis uenig i dette. "Han snur seg etter dem", sier han. Vi må uansett gjøre som dommerne sa, og trekker oss lenger unna. Til tross for det, får vi noen strenge blikk fra han ene dommeren på turen.

Litt ut i ruta blir det lagt ut en bolle som hinder. Fenris spiser bolla uten å nøle. Det er tydeligvis negativt, men trenerne kan ikke annet enn å le når noe sånt skjer. Videre blir vi med på trikken. Fenris kjenner oss igjen på trikken, spesielt Jonas. Han begynner å snuse etter oss, og vi går litt lenger bak og snur oss med ryggen til for å ikke distrahere.

Når de er tilbake kan Benjamin ta av seg bindet for øynene, og siste del av godkjenning skal utføres: passivitet. Fenris blir bedt om å legge seg og bli mens Benjamin går vekk fra hundens syn. Etter cirka fem minutter sier dommerne at Benjamin kan komme fram igjen. Benjamin kommer nærmere, slik at Fenris kan se han. Men han må fortsatt ligge stille. Så, etter noen minutter kan Benjamin hente Fenris. Fenris blir godkjent.

Neste hund ut er Sofia, som Amalie skal gå med. Lydighetsdelen går dårlig, og hun stryker på «marsj på plass.» Innkalling er også vanskelig. Sofia blir distraheret av en bolle på bakken som hun grafser i seg før hun hopper på den ene dommeren. Benjamin blir tydelig oppgitt. "Vi gjorde dette på mandag, og da gikk det helt fint!" Han forklarer at hundene kan ha en dårlig dag. De kan gjøre det kjempebra en dag, og skikkelig dårlig neste. Det kan være at fører har nerver som hunden merker. Så gjør hunden det dårlig, og så blir fører enda mer nervøs. Det

høres ut som en ond sirkel. Sofia er veldig opptatt av å spise bolle. Førertrenerne sier: «du kan ikke forvente noe annet- det er jo labrador!» Og smiler. Labrador er tydeligvis kjent for å være glad i mat. Benjamin og jeg går bak på ruta når Amalie går, og til min forbauselse sier ikke dommerne noe mot at vi går relativt nærme. En periode går vi sammen med dommerne mens Benjamin snakker med dem.

Jeg har lurt på hvorfor det er politihundtrene som er dommere. Benjamin sier at det er fordi de skal være nøytrale. Hadde det vært førerhundtrenerne, hadde de vært tilknyttet til en av skolene og kunne favorisert eller vært ekstra streng på enkelte skoler. I Sverige derimot, er det førerhundtrenerne som er dommere. Jeg får inntrykk av at førertrenerne ikke synes at dommerne har helt kompetansen som trengs. «De bare følger et skjema med punkter og krav.» Tilbake i parkeringshuset får Amalie beskjed om at Sofia har strøket på «marsj på plass,» og hun må da utføre denne delen av testen på nytt i morgen når de skal gå landevei.

Jeg vil videre vise noen av reglene dommerne følger når det er godkjenning av førerhunder. Reglene jeg viser til er hentet fra regelverket for godkjenningsprøve av førerhund publisert av Nav, gjeldende fra 15.01.2016. Prøven gjennomføres i storbymiljø og på landevei og varer i rundt 2 timer.

I regelverket står det blant annet at «hunden skal markere kanter, holde retningen, unngå hindringer, ha jevnt og behagelig trekk i selen, og nekte å utføre ordre som vil bringe hund/fører i fare.» «Det legges særlig vekt på at hunden skal ha god konsentrasjon, reaksjonsevne, kontrollerbarhet og støytoleranse i et hvert ytre miljø.» Hunden skal også passere mennesker og dyr uten å la seg distrahere og ikke la seg friste av mat på veien. Til tross for at dette er et krav, ser man det ofte ikke som strykgrunn at hunden spiser en bolle. Man tar høyde for at hundene kan gjøre feil. Noen generelle strykmomenter er blant annet et dårlig helhetsinntrykk. For eksempel; ulydighet, unøyaktighet, liten arbeidsglede, snusing, hundeinteresse og andre dyr. Et annet moment som gir stryk er påvirkning av godbiter, ball, klikker og lignende.

Disse reglene viser at det er mange krav til hva en førerhund skal kunne. Hunden skal ha lært seg reglene gjennom treningen på førerhundskolen. Hvis ikke hunden viser at han/hun er forstår reglene gjennom den praktiske testen, kan hunden i verste fall stryke på prøven, og

ikke være i stand til å bli førerhund. Det står i krav til godkjenning at hund som fremstilles for prøve for tredje gang uten å oppnå godkjenning, vrakes.

En del av kravene på listen er ferdigheter som hunden må kunne. At hunden skal markere kanter, holde retningen, unngå hindringer, ha jevnt og behagelig trekk i selen er typiske ferdigheter som trenes på førerhundskolen. Men regelverket viser at det ikke bare er hundens lærte ferdigheter som testes. Personlige egenskaper og «vilje» til å arbeide blir også lagt sterk vekt på. Det står i regelverket at et strykmoment er «liten arbeidsglede.» Et krav er altså at hunden skal glede seg over arbeidet han/hun gjør. Kanskje denne gleden er noe som inngår i sosialiseringprosessen for hundene på førerhundskolen, og kan ses på som en del av habitus? Hundene skal vise at de har glede og en vilje av arbeidet de utfører som førerhund. Regelen kan vise til at hunden skal anse arbeidet som meningsfulle praksiser for seg selv. Habitus blir således internaliserte disposisjoner som skaper meningsfulle praksiser. Denne arbeidsviljen kan anses som internaliserte meningsfulle praksiser.

Reglene viser også hvordan hundene må lære seg å ignorere instinkter. De skal passere andre mennesker og dyr uten at det skal forstyrre arbeidsmodus, og de skal ikke la seg friste av mat på veien. Når førerhunden er på jobb er den således ikke bare en hund, men noe mer. I tillegg skal førerhunden også nekte å utføre ordre som vil bringe hund/fører i fare. Dette innebærer at hunden ikke bare gjør ting den er lært opp til, men har en dypere forståelse for ansvaret han/hun har for føreren. Hunden er lært opp til å adlyde førerens ordre, men enda viktigere- og passe på at ikke ekvipasjen blir utsatt for fare. Dette vitner om en kompleks sammensetning av regler som kan minne veldig om regler for sosial adferd. Hundene lærer ikke bare å utføre ulike oppgaver- de lærer en «proper sociality» som de må kunne for å være dyktige førerhunder.

«Proper sociality» på tvers av arter

Når selen kobles fra, kobles førerhunden fra brukeren, som markerer at hunden har pause fra arbeidsoppgavene og midlertidig er tatt ut av tjeneste (Anvik 2009: 231). Førerhunden er således ikke alltid på jobb, og opptrer også som et helt vanlig kjæledyr. Førerhundens rolle og identitet er flertydig, og hunden er lært opp til å tilpasse sin adferd med- og uten sele. Gjennom opptreningen har hunden blitt sosialisert til å opptre på en bestemt måte når den er en del av ekvipasjen. Hundene skal være fullt fokusert på arbeidsoppgavene sine når de er i

ekvipasje. De skal gå med tydelig trekk og styre brukeren unna hindre i veien. Hunden skal også lytte til brukerens kommando. Det er brukeren som bestemmer hvor ekvipasjen skal gå og når hunden skal jobbe eller ikke jobbe.

Begrepet sosialitet blir diskutert av Bruun, Jacobsen og Krøijer om deres forståelse av begrepet:

«sociality considers different cultural and social ways of being together and styles of relating to each other as basic dimensions of human life, just like time, space and materiality” (Bruun, Jacobsen & Krøijer 2011: 2)

De snakker om det som grunnleggende dimensjoner ved menneskelivet, men jeg mener at dyr, og i mitt tilfelle, hunder, også er en del av en sosialitet, og derav også kan være preget av former for proper sociality. Videre trekker de fram “proper sociality” som “[...]different ways of initiating, encouraging, and cutting social relations are considered appropriate at particular moments and in different social spaces (Bruun m.fl. 2011: 2) Jeg vil trekke fram «proper forms of being together» og «appropriate at particular moments and in different social spaces” som interessante beskrivelser av hva “proper sociality” innebærer. Mye tyder på at dette også kan gjelde førerhunder. Det er ikke bare mennesker som er «properly social.»

Aja Smith er også inne på dette i sin doktoravhandling, der hun tar for seg «proper sociality.» Hun utforsker fenomenet heste-assistert lederutvikling og hvordan treningsrelasjonene mellom hest, ledere og trenere var bundet sammen med forståelser av hva «proper sociality» innebar og følte som i nåtidens Danmark (Smith 2017) Smith argumenterer for at relasjonene mellom ledere, hester og trenere trente dem alle i å være individuelle og sosiale på måter som var i overensstemmelse med forestillingen om «proper sociality» i dagens Danmark (Smith 2017: 218).

Jeg mener at både menneskene og hundene på førerhundskolen lærer former for proper sociality innenfor en førerhundkontekst. Når hunden ikke er i sele betydde det at han/hun på mange måter heller ikke trenger å «oppføre seg» som førerhund. Brukerne må også opptre etter hva som anses som «proper sociality.» Hundetrenerne er bevisste på brukerens kroppspråk. De har erfaring med at en del synshemmede har kroppspråk som i starten kan virke truende overfor hunden (Anvik 2011: 150). Et eksempel på dette er at brukerne har en tendens til å forsøke å fange hunden med armene samtidig som de bøyer seg ned med fjeset

over og foran hunden (Anvik 2011: 150). Hunden kan da reagere med å trekke seg unna og bli usikker av fysisk nærkontakt med fjes og armer. Derfor må brukerne øve på å være bevisst sitt eget kroppsspråk, og ha en mer oppreist kroppsholdning. Det å tilpasse adferd etter ulike kontekster kan minne om den nevnte definisjonen av «proper sociality» der det trekkes fram at det er noe som er «considered appropriate at particular moments and in different social spaces (Bruun m.fl. 2011: 2)

Prosessen som går ut på å skifte rolle fra hund til førerhund kan kalles en overgang. I overganger kan partenes rolle i ekvipasjen komme tydelig fram. Jeg vil videre ta for meg ulike typer overganger. Overgangene kan si mye om hva slags rolle brukeren eller hunden har, og det avslører hva slags forventninger de har til hverandre.

Overganger

En overgang vil si at hund og menneske skifter mellom rollene de har i ekvipasje, og rollene de har utenom ekvipasjen. Overganger kan skje på flere måter, og de kan være vanskelige og enkle. Videre vil jeg diskutere de ulike typene overgang en førerhund og bruker kan gjøre.

Overgangen fra førerhund til «vanlig» hund var ofte tydelig i felten. Brukeren eller treneren tok av selen, og hunden kunne gå og snuse, løpe rundt eller hvile seg. Når hunden så fikk på selen og brukeren sier «foran» vet hunden at han/hun skal begynne å gå, og arbeidet er i gang. Overganger gjelder også fra hund til førerhund. Jeg velger å skille mellom to typer overganger: det er frivillig og tvungen overgang. Førstnevnte innebærer en enighet mellom begge parter om at ekvipasjen skal begynne eller opphøre. En tvungen overgang er derimot en overgang hvor enten menneske eller hund ikke er enig i utførelsen av overgangen, og det oppstår en konflikt. En av partene utøver en form for tvang og presser gjennom sitt ønske på tvers av den andres. Det er som regel bruker som initierer denne type overgang. Hvordan skjer så en overgang?

En typisk overgang fra hund til førerhund, og den mest vanlige er når bruker tar selen på hunden, og de starter å gå. Hunden sitter da ved brukerens venstre side, mens brukeren legger selen på hunden. Når bruker har tatt tak i bøylen på selen og sier «foran!» kan ekvipasjen Motsatt er en typisk overgang fra førerhund til hund når bruker tar selen av hunden. Hunden sitter da ofte igjen på brukerens venstre side mens bruker tar av selen, og enten lar hunden gå fritt eller benytter seg av et vanlig hundebånd. Dette er typiske tilfeller av overganger, men

det trenger ikke være tilfelle. Videre vil jeg trekke fram eksempler på både frivillige og tvungne overganger, initiert både av hund og menneske.

Tvungne overganger

Selv om førerhundene er på jobb, og ofte anses som nyttige verktøy, består førerhunden også av en kropp. Kroppen har naturlige biologiske behov, på linje med alle andre dyr og mennesker. Det var mange tilfeller hvor hunder måtte gjøre fra seg mens de var i «arbeidsmodus.» Denne type overgang fra førerhund til hund er spesielt interessant. På ett tidspunkt kolliderer rollene som førerhund- et verktøy og en arbeider, med hunden som en kropp med naturlige, biologiske behov.

Heidi og jeg går langs Akerselva. Hun går med den nye hunden sin Alex, og jeg går litt bak dem og observerer. Vi går langs elva mens jeg beskriver omgivelsene for henne. Jeg forteller om brosteinen ved siden av fortauet, så hvis hun kjenner et slikt underlag, har hun gått for langt til høyre. Jeg forteller om gresset på venstre siden av fortauet. Brått ser jeg en endring i Alex' oppførsel. Måten hun går på, litt vinglete, sakte, «snusete» og inn mot kanten av fortauet, nær gressplenen. Etter en stund i felten har jeg lært hva dette kan bety. Hundene sier gjerne fra at de må gjøre fra seg ved å trekke ut av stien. Jeg sier fra til Heidi. Vi bestemmer oss for å vente til vi har passert en hund lenger framme, slik at Alex ikke blir distraheret når hun skal ut av selen. Dessverre rekker vi ikke gå forbi hunden før det er for seint. Alex gjør fra seg med selen på.

Dette er et eksempel på en tvungen overgang initiert av hunden. Hunden har behov for å gjøre noe som ikke tilhører førerhundrollen, og går derfor litt ut av rollen sin som førerhund. Alex begynner å gå vinglete og lukter på gresset ved siden av fortauet. Det er vanlig at man gjør en overgang på en gressplen for å lufte hunden. Men det er som oftest initiert av bruker. I dette tilfellet er det Alex som tar initiativ til overgangen. Dessverre rekker vi ikke å ta av selen før Alex har gjort fra seg. Man kan dermed snakke om en såkalt mislykket overgang.

Jeg møter Jonas og en bruker på Oslo S for en oppfølging. Brukeren er en eldre mann i 60-70 åra. Vi går en lang runde i byen, og flere ganger går jeg med hjertet i halsen. Det virker så lett å krasje i ting og falle ned trapper, og jeg prøver å minne meg selv på at dette er noe hunden og brukeren er vant til, og gode på. Den eldre mannen er veldig pratsom. Han forteller at han har hatt totalt tre førerhunder, alle i løpet av 1,5 år. De to første døde i ung alder. Den siste

døde av nyresvikt, forteller han. Han skylder på at det er en del innavl. Denne førerhunden har han hatt siden samtreningskurs i november, og dette er hans første oppfølging. Han er ganske streng med hunden, og nøler ikke med å kjeft.

Vi går en runde i sentrum. Det er formiddag og en del mennesker ute. Vi går langs et fortau på vei mot et kontor der brukeren skal hente noen papirer. Plutselig merker Jonas og brukeren en endring i oppførselen på hunden som jeg ikke registrerer. Hunden har behov for å gjøre fra seg. Førerhunden er trent til å ikke skulle gjøre fra seg når de er «på jobb.» Jeg får høre at dette er fordi hundene skal være fullt fokusert på arbeidsoppgavene sine. Brukeren tar av selen på hunden, og lar den gå i slakt bånd på gresset for å gjøre fra seg. Jeg merker hvordan hundens adferd har endret seg. I stedet for å gå rett fram med sterkt trekk og hodet høyt, går han nå fram og tilbake på plenen med nesa plantet i bakken. Det tar ikke lang tid før hunden har gjort fra seg. Brukeren kaller på hunden og får han til å sitte ved siden av han før han tar på selen.

At hundene gjør fra seg i sele er noe man helst vil unngå fordi det kan være en distraksjon fra arbeidsoppgavene. Før hundene får på seg sele, går trenerne gjerne en lufterunde med dem for at de skal få gjort fra seg før de skal i gang. Det hendte at noen hunder ofte gjorde fra seg i sele. De måtte man ofte lufte lengre, for å forsikre seg om at de ikke ville gjøre fra seg i selen. En del av førerhunders rolle under arbeid er å nærmest undertrykke visse instinkter. De skal ikke gjøre fra seg, snuse rundt eller hilse på andre mennesker og dyr med mindre brukeren oppfordrer til det. En hund som er veldig interessert i andre hunder må trene mye på nettopp å ikke reagere når de møter hunder. En del av treningen går ut på å eksponere hunden for det som er utfordrende. Er hunden for eksempel veldig opptatt av mat, kan man legge ut godbiter langs veien og trene hunden på å ikke ta det. Det er veldig klare regler på hva en førerhund skal gjøre og hva den ikke skal gjøre.

Når de er i selen må de altså ofte ignorere flere av sine kroppslige eller instinktive trekk. En del av disse trekkene er artsspesifikke. Det være seg å ignorere andre hunder som for eksempel leker i parken. Det kan også være å passere en matbit på bakken uten å spise den. Sistnevnte kan også sies å være «rasespesifikk.» I følge førerhundtrenerne er labradorer spesielt glad i mat. Derfor kan flere av førerhundene som er labradorer ha spesielt vanskelig for å ikke spise mat på bakken. Andre trekk deles på tvers av arter, som at både mennesker og hunder må gjøre fra seg.

I dette kapitlet har jeg sett på hvordan førerhundene lærer en standardisert førerhundadferd som gjør dem relativt like. Standardiserte regler finnes for å gjøre førerhundene i stand til å hjelpe en blind/svaksynt person med å orientere seg i omgivelsene på en trygg måte. Jeg har diskutert hvordan flere av disse reglene ikke bare omhandler et større regelverk, men kan knyttes til regler for «proper sociality.» Men førerhundene og brukerne er også individer. På hvilken måte kommer hundenes individualitet til uttrykk når de i stor grad har en standardisert adferd? Fordi førerhundene har et stort ansvar som krever standardisering blir spørsmålet om individualitet interessant. I neste kapittel vil jeg komme inn på hvordan «proper sociality» ikke bare handler om å følge standardiserte regler, men også tar høyde for individuelle forskjeller og spiller på lag med disse.

Kapittel 4:

Standardiserte førerhunder- rom for individualitet?

I denne delen ønsker jeg å utforske i hvilken grad hundene blir sett på som individer. Med tanke på at førerhundene har en opptrent, standardisert adferd i ekvipasje, i hvilken grad anses hundene også som individer? Og hvordan skjer forhandlingene mellom standardisert førerhundadferd og hva som er «proper social?»

Jeg vil også vise hvilke faktorer det legges vekt på når hund og menneske matches. Hundene blir sett som på individer med svært ulik personlighet. Hvordan kommer denne individualiteten til uttrykk i ekvipasjen?

Jeg så tidlig i felten at hundene i stor grad blir sett på som individer med egne personligheter. En dag jeg trener hunder med Jonas snakker vi om jobben som førerhundtrener. Jeg spør om man trenger å kjenne noen i miljøet for å kunne bli førerhundtrener. Jonas sier at det er veldig få plasser, og at man som regel må kjenne noen. Lønnen er «helt gjennomsnittlig og,» sier han. De tjener mellom 350-400000 i året. «Det er ikke så mye,» sier Jonas og forteller meg at han vurderer å få seg en ekstra jobb. Men han må ikke. Han har samboer, og de klarer seg fint. Jonas trives godt som førerhundtrener. Det er veldig fleksibel arbeidstid og han får jobbet med hunder- noe han liker. «Det eneste er at man kan bli lei. Man går samme rute ofte om og om igjen og trener på det samme.» Men hundene har så forskjellig personlighet, og byr på forskjellige utfordringer. «Det er det som gjør det så gøy.» Det er ikke alle hundene som er like gøy å trene. Jonas sier at det handler mye om kjemi. Det er ikke alle hundene han er like begeistret for. «Med noen bare klikker man med en gang, mens noen liker man ikke så godt.»

Jonas forteller om hunden Baldo, som vi går med. Da Baldo kom på førerhundskolen prøvde Jonas å hele tiden se etter feil når han gikk testrunden med Baldo, slik at hunden ikke kunne brukes som førerhund. Men det var ingen feil, han var veldig flink, og Jonas trente han. Jeg spør hva det var med hunden han ikke likte. «Det er nettopp det. Det var ikke noe spesielt. Det handler om kjemi. Det er som med mennesker.» Jeg skjønner hva han mener. Det er ikke alle mennesker man liker selv om man ikke kan sette fingeren på akkurat hva det er.

Jeg spør om det blir trist å levere fra seg Baldo til en bruker når han er godkjent som førerhund. «Nei,» sier han kjapt. «Det går helt fint. Men det første året var det mye verre.» Den første hunden han trente- og den beste, var vanskelig å gi slipp på. Men nå har han et mer profesjonelt forhold til det. Jeg kan relatere til det. Vanligvis når jeg ser en hund får jeg lyst til å klappe og leke med hunden, men med førerhundene blir det annerledes. Man har nødt til å ha et «profesjonelt» forhold til dem. Når de slippes ut av buret unngår jeg ofte øyekontakt. Jeg kan selvfølgelig klappe dem, men hundene er under trening- de er på jobb. Og på en måte er jeg på jobb, jeg også.

Å være egnet som førerhund

Det er strenge offisielle krav for de blivende førerhundene. Det er en rekke fysiske og psykiske krav. De er dog litt forskjellige i Norge og Sverige. Benjamin sier at det er strengere krav i Norge. Jeg spør Benjamin om han synes det er for strenge krav. Han sier at han skjønner at det må være strenge krav, men at det er vanskelig å finne en hund som har både det psykiske og fysiske på plass. «Det er ofte enten eller. En hund som er veldig fin har kanskje ikke en så bra personlighet, og omvendt.»

Den vanligste førerhundrasen i Norge er labrador retriever. De er ifølge trenerne lette å trene og har riktig temperament. Det er også noen andre raser, og på andre plass kommer «stor puddel» forteller trenerne meg. Den er allergivennlig, og derfor et godt alternativ for brukere med hundeallergi. En dag jeg går med Morten, en bruker og hennes puddel, spør jeg om hva som er de største forskjellene mellom labrador og puddel. «Pudler er smarte, og de kan derfor begynne å ta snarveier,» sier Morten. Puddelen vi går med prøver å krysse overgangsfeltet når de egentlig skal følge veien til venstre, for så å krysse veien. De vil ende på samme sted, men ruta som er bestemt, er litt omvei. Morten smiler og sier «hvorfør ikke gå rett i stedet? Man må være litt bestemt med pudler. De kan også være litt vimsete. De ser rundt seg og er litt mer energiske enn labradorer.»

Å finne rett match

Å finne en hund og bruker som passer sammen kan være avgjørende for at ekipasjen skal fungere. Trenerne diskuterer seg imellom hvilken hund og hvilken bruker som kunne passe.

Brukeren får også møte flere hunder, og se hvilken de liker. Nettsiden for norske servicehunder sier at prosessen består i å sørge for at hund og bruker passer til hverandre. Hund og brukers aktivitetsnivå må stemme, hunden må passe til brukerens gemytt, stemmebruk eller kroppsspråk, og det er også mange andre hensyn det er viktig å ta» (norske servicehunder 2018)

Hundene er vanligvis ferdig utdannede førerhunder ved 2-års alder. Da har de bestått en godkjenningstest hvor deres ferdigheter som førerhund blir satt på prøve. (Alle som vil ha førerhund må på et forkurs slik at førerhundskolen får dannet seg bilde av hvilke behov brukeren har, og dermed hva slags hundetype som passer vedkommende.

En dag på førerhundskolen kommer trenerne Amalie og Therese litt senere på dagen. De har vært på et møte med en person som skal skaffe seg førerhund fra skolen. De har testet ut potensielle hunder, men er usikre. Mye av dagen går til å diskutere potensielle hunder og brukere som passer sammen. Det er særlig tre faktorer jeg legger merke til at de vender tilbake til når de snakker sammen: personlighet, fysikk og lokalitet. Bruker og hund skal matche personlighetsmessig. En veldig energisk person trenger kanskje en energisk hund. Hvis brukeren for eksempel er glad i å trene mye eller gå lange turer, vil en energisk hund være passende. Er hunden veldig sterk, og trekker mye, bør bruker også være sterk- kanskje en litt kraftig mann som klarer å holde igjen hunden.

Men bruker og hund trenger ikke alltid nødvendigvis være like. En nervøs og forsiktig person bør kanskje ha en rolig og trygg hund. Jeg får høre flere eksempler på nervøse, forsiktige brukere som måtte sende tilbake hunden fordi det ikke funket personlighetsmessig. Hvis både bruker og hunden er nervøse, forsiktige individer, kan det bli vanskelig for ekvipasjen. Lokalitet er den siste faktoren som nevnes. En hund som er glad i å jobbe mye bør kanskje bo i byen hvor det er mange oppgaver i stedet for å bo på landet med store åpne områder. Da ville den kanskje ha kjedet seg mye, sier trenerne.

En av brukerne jeg møter er Thomas, som ikke har hatt førerhund tidligere. Jeg møter han for første gang når han møter opp til et samtreningskurs på hundeskolen. Fia er hans «match», og en av de første hundene jeg møtte i felten. Hun er brun labrador på tre år. Hun er ganske liten, men Thomas er heller ikke en særlig stor mann. Om brukeren er stor eller liten tas i

betraktning når de skal matches med en hund. Siden Thomas er ganske lav og spinkel, mener trenerne at en liten hund vil passe for han. En stor og kraftig hund kunne blitt for vanskelig å kontrollere. Samtidig blir det lettere for Fia å føre Thomas når han ikke er så stor og tung. Fia virker for det meste som en rolig og stille hund. Men hun kan bli litt «nervøs» og kan reagere på andre mennesker og hunder. Spesielt barn er en utfordring for Fia.

Thomas hadde kreft som baby, og måtte operere vekk det ene øyet. Det påvirket også det andre øyet, og synet er ganske dårlig. Therese sier at hun ikke vet om synet hans kommer til å forsvinne helt, eller om det kommer til å bli verre. Hun sier at Thomas har sagt at «jo dårligere syn har fått- jo mer har han kommer seg ut og vært mer mobil.» - Akkurat som dårligere syn også har ført med seg en slags frihet eller selvstendighet. Thomas er ganske stille og rolig, men han har godt humør og forteller ofte vitser til de andre på kurset. Han er rundt 35 år og jobber fulltid med en kontorjobb. Fia er hans første førerhund.

På samtreningsskurset bor alle deltagerne på et hotell, og de fleste velger å ha hunden boende med seg på rommet fra dag én. Samtreningsskurset handler ikke bare om å trene, men om at bruker og hund skal lære hverandre å kjenne. Det tar ikke mange dager før Thomas refererer til Fia som «jenta mi.» Man kan også se at Fia logrer med halen hver gang Thomas kommer inn i rommet.

Thomas og Fia gjør sjeldent feil når de trener. Det virker som at trenerne er trygge på denne ekvipasjen. Etter hvert som ekvipasjen blir bedre, går trenerne lenger og lenger unna på ruta slik at ekvipasjen skal jobbe mer selvstendig. Med Thomas og Fia trekker trenerne seg lenger unna ganske tidlig i treningen.

En dag vi går den faste ruta, møter vi på tre barn. De går mot oss på fortauet. Hun ene virker redd og nervøs og vet ikke riktig hvordan hun skal komme seg forbi hunden. Fia starter å bjeffe og rykker til i båndet. Thomas blir dratt med, men klarer fort å få kontroll over Fia og holder henne igjen. Jenta skriker av redsel, og løper i motsatt retning. De andre barna følger etter. Thomas hysjer på Fia og prøver å roe henne ned før vi skal gå videre. Slike situasjoner kan være skumle. Hvis Fia reagerer på samme måte foran en stor hindring, som ved et veikryss, kan det bli en farlig situasjon, sier trenerne. Hvis ikke Thomas klarer å holde henne igjen, kan Fia også løpe av gårde, og bli borte. Men trenerne mener Thomas har kontroll på Fia og klarer å roe henne ned. Det er som om hans rolige, trygge person påvirker Fias

utrygghet og noe nervøse energi. Trenerne mener dette kan bli bra. «Fia trenger bare å eksponeres mer for barn» konkluderer trenerne.

Alle førerhundene har ifølge Benjamin forskjellige utfordringer som de må jobbe med. Fia er usikker på barn, og trenger derfor å trene på dette. Det er viktig at førerhunder ikke blir lett distraheret av andre mennesker eller dyr. En førerhund er trent opp til å skulle «fortreng» visse instinkter (se kapittel 3). Når de går i selen skal de gå med hodet hevet og følge ruta som brukeren har valgt ut. De skal ikke snuse rundt, eller hilse på andre hunder eller mennesker, med mindre bruker oppfordrer til det. Både menneskene og hundene har dermed nødt til å handle etter «rett sosial måte.»

På samtreningsskurset merker jeg nivåforskjeller på noen av hundene. Thomas og Fia beskrives som typisk «flinke.» Mens andre ekvipasjer har vanskeligheter med å samarbeide. Jonas forteller meg om en dag hvor Hans og hunden Caramba hadde vært utfør en nestenulykke. Caramba hadde blitt distraheret av noen ender når ekvipasjen skulle over en bro. Hun hadde markert feil sted på brua, og ført ekvipasjen helt på kanten. Det endte med at Hans nesten falt utenfor brua og ned en skråning ned i elva. Jonas hadde kastet seg etter dem, slik at alle tre landet trygt på bakken. De hadde ledd veldig av situasjonen. Selv om det kan være tragisk, virker det som at brukerne og trenerne synes slike situasjoner er komiske. Kanskje kan det være viktig å le i slike situasjoner, for å prøve å takle vanskeligheten av å være blind.

Hunden som dyr, art og individ

Man kan se på hundens identitet som delt i tre kategorier. Når menneskene på førerhundskolen snakker om hundene, og hvorfor de gjør som de gjør, refererer de ofte etter hunden som art, rase eller individ. Det hender at hundene og brukernes person går på tvers av det som er standardisert adferd. Jeg vil først komme inn på hvordan brukerne som individer kom til uttrykk i ekvipasje, og hvordan man gjerne forhandler mellom idealiserte standarder og hva som er mulig å utføre i praksis.

Brukerne på førerhundskolen må også igjennom en prosess som skal gjøre dem til standardiserte brukere. De må i likhet med hundene følge en rekke regler i ekvipasjen, som skal være med på å gjøre ekvipasjen funksjonell og trygg. Trenerne snakker om dem som mennesker, førerhundbrukere/blinde/svaksynte og individer. Trenerne opplever noen ganger frustrasjon over brukernes manglende ferdigheter, og bruker alle de tre komponentene

(menneske, bruker, individ) ved ulike anledninger til å forklare adferden. Videre vil jeg trekke fram eksempelet med brukeren Vidar. Han har vært på samtreningskurs, og har gjennomgått en form for standardisering av sin adferd i ekvipasje. Men som med hundene, tar trenerne høyde for at brukerne også er individer, og prøver å tilpasse treningen etter deres behov. Samtidig er det viktig at brukerne i stor grad holder seg til regelverket, med tanke på å bli godkjente brukere og for å sikre at ekvipasjen er trygg.

Jonas forteller meg at hundene er veldig slitne på samtreningskurset. De har gått samme ruta så mange ganger over flere uker. Samtidig er det en stor miljøforandring. De har bodd på hotell med de nye eierne sine- noe som tar på for hundene, sier han. Han merker at hundene har knyttet seg mer til brukerne. Men ikke Vidar og Aro. Vidar er en stor gammel mann, som har veldig stive, treige bevegelser. Selv om Aro prøver å styre unna hindre, tar det for lang tid før Vidar reagerer og følger etter, slik at Aro gir opp. Aro er også avhengig av mye tilbakemeldinger, men det får han ikke. Vidar mumler en del, og snakker ganske monotont. Dermed skjønner ikke Aro en gang at Vidar roser han når han sier «bra.» Trenerne sier at hundene hører på tonefall og energi. Trenerne sier at blikkontakt ses på som en viktig del av kommunikasjon og samspill mellom hund og menneske. Siden synshemmede ikke kan kommunisere på denne måten anses det som viktig at brukerne bruker stemmen og gi tydelige verbale beskjeder.

Vidar får gå en kortere runde på godkjenningstesten fordi han er sittet mye stille de siste årene. Dette viser hvordan regelverket kan tilpasse seg individuelle forskjeller. I følge Jonas kunne ikke Vidar hatt en annen hund. Aro er ganske «bedagelig» samtidig som han er sensitiv. Men han vet ikke om de kommer til å bli godkjent- hvert fall ikke på første forsøk.

Ekvipasjen blir godkjent, og en dag er jeg med Benjamin på besøk til Vidar for hjemstedstrening. Vidar er rundt 75 år og Aro er hans første førerhund. Han har kun vært blind i to år. Disse årene har hun vært ganske isolert, og holdt seg mye hjemme. Jeg møter Benjamin for å være med Vidar og Aro på siste hjemtreningdag. Vi er hjemme hos Vidar og prater en times tid før vi endelig starter treningen. Det er annerledes å se denne ekvipasjen. Man kan se at de ikke er like «samkjørte» som de andre. Flere forbipasserende prøver å hilse på Aro til Benjamins store frustrasjon. Trenerne sier at det kan være svært forstyrrende når noen kommer bort for hunden. En dame stirrer ganske intenst på Aro som gjør at han stopper opp, og går en annen vei enn det han skal. Benjamin må si fra til Vidar at de går feil, og leder dem på rett vei igjen.

Vi går en fast rute som Vidar og Aro skal lære seg. Den er på cirka 30 min og er i nærområdet til Vidar. «Det er en bra start. Så får de heller lære seg flere ruter etter hvert,» sier Benjamin. Måten Vidar og Aro beveger seg i ekvipasjen skiller seg fra andre ekvipasjer jeg har sett. De går en del «sikk sakk.» Vi går langs fortauet i Oslo sentrum med bygninger til venstre for oss. Der er leiligheter, kaféer og en liten blomsterbutikk. Ekvipasjen skjener inn mot bygningene før de brått «sklir» mot høyre og mot fortauskanten. Til høyre for fortauskanten er det trafikk og trikken kjører forbi med jevne mellomrom. Det er også en del folk ute i gata denne dagen, da det er en fin vårdag. Plutselig ser jeg beinet til Vidar falle utenfor fortauskanten, slik at han vrikker ankelen. Jeg gisper høyt. Vidar sier at det går fint, selv om det gjorde vondt. Han har lyst til å fullføre ruta og gå hjem, og ikke trene noe mer i dag.

Aro snuser en del. I bakken og ut i luften. Han løfter hodet, og følger lukten. Jeg vet ikke om det er nybakt brød eller blomster han dras mest mot, men han sørger for å få med seg alle mulige lukter på veien. Benjamin og jeg går bak dem. Det er meningen at ekvipasjen skal klare seg selv. Jeg sier til Benjamin at Aro bruker nesa mye mer enn de andre hundene jeg har sett. Benjamin svarer bare «Ja», kort og litt mumlende og jeg blir usikker på hvorfor han har den reaksjonen. Senere, når vi har dratt, får jeg beskjed om at jeg ikke må si sånt foran en bruker. Han tror ikke at Vidar hørte det, men likevel. Benjamin sier at brukerne gjerne hører noe og tolker det. «Hvis han hadde hørt det, kunne han blitt usikker på om det var noe han gjorde noe feil.» Aro kjeder seg når han går. Det er svært vanskelig for han. Vidar er en vanskelig bruker. Han er tung og treig i bevegelsene. Da begynner Aro å lukte litt rundt når han kjeder seg.»

Jeg spør Benjamin om hvordan han tror det kommer til å gå med dem. Han er usikker. «Det kan gå bra. Alt handler om rutine for hundene. Det gjelder å opparbeide seg en rutine.» Men Vidar er det trenerne kaller for en «vanskelig bruker.» Han går stivt, og er vanskelig å trekke fordi han er så stor og sein i reaksjonen. Vidar er høy og stor, og det preger måten han beveger seg på. Dette preger igjen Aros måte å bevege seg på. Han må gå sakte og gjøre store bevegelser for å føre Vidar. Benjamin sier at det påvirker Aros motivasjon som førerhund. «Derfor begynner han å snuse rundt og tenke på andre ting.» Flere av trenerne sier til meg at ingen andre førerhunder kunne passet for Vidar. «Aro er litt treig selv, og har personlighet som passer til Vidar. En annen hund hadde ikke taklet det.»

Eksempelet over viser hvordan kropp kan påvirke ekvipasjen. Vidars kropp skaper utfordringer for ekvipasjen. Måten Vidar beveger seg på påvirker igjen hvordan Aro beveger

seg. Han gjør store bevegelser slik at Vidar klarer å følge etter. I tillegg går de relativt sakte. Man tar likevel høyde for at kropper ikke nødvendigvis kan eller bør forandres. Når Benjamin snakker om hvorfor Aro snuser rundt og er distraheret, sier han at det er Vidar som påvirker han. Det er ikke Aro sin feil. Om dette ikke hadde vært Vidars feil, men en beskrivelse av Aros manglende ferdigheter som førerhund, er det sannsynlig at Aro hadde hatt det mer vanskelig for å bli godkjent som førerhund.

En annen bruker på samtreningskurset er 70 år gamle Inger. Hun har en del synsrest, men ser ikke i overgang fra lys til mørkt, for eksempel når hun går inn på kjøpesentre, i parkeringshus, på tog og lignende. Menneskene som passerer henne inne på Oslo S er som skygger, sier hun. Inger har vært syk i 15 år og får stadig dårligere syn. En dag vil hun bli helt blind, men det går sakte. Hun har ikke hatt førerhund før nå fordi det ikke har passet med hund tidligere. Nå som hverdagen er litt roligere, og hun er mye hjemme, passet det med førerhund.

Jeg følger Inger på vei til parkeringshuset en dag når vi er ferdig å trene. Når vi kommer inn i parkeringshuset blir kroppsspråket hennes brått forandret. Hun går stivt og sakte, akkurat som jeg selv kan tenke meg at jeg kunne famlet meg fram i bekmørket. «Nå må du hjelpe meg å finne fram,» sier Inger, selv om jeg allerede har sagt jeg skal det. «Jeg ser ingenting. Hvor går vi nå? Jeg vet ikke hvor jeg er.» Hun er tydelig frustrert og virker litt redd over å plutselig miste kontrollen på denne måten.

Dette eksempelet viser hvor stor betydning det kan ha for en bruker å «bare kunne se litt.» Bare å kunne oppfatte lys kan være til stor hjelp. Jeg kjenner meg igjen i Ingers frustrasjon. Da jeg gikk i ekvipasje og vi gikk inn på kjøpesenteret, ble alt plutselig helt svart, og det gjorde meg veldig usikker. Det var vanskelig for meg å la meg følge av Emil og stole på at han gikk riktig.

Jeg er med flere ganger når Inger og Dino går den faste ruten i Oslo sentrum når de trener til godkjenning på samtreningskurset. Inger har et godt tak i bøylene på sela, og drar den etter seg, nærmest som om det er en trillekoffert. Hun gir ikke alltid kommandoer til hunden, men bare drar han med seg i bøylene. Hun har fått beskjed om å ikke gjøre det, men Benjamin forteller meg at dette ofte er et problem for brukere med synsrest. De klarer ikke å la hunden føre dem. «Dino kommer nok til å bli mer som en selskapshund for Inger,» sier han.

Jeg legger merke til at ekvipasjen stopper veldig tidlig ved overganger. Hunden markerer ikke helt på kanten, slik det er vanlig at de gjør. Benjamin sier at noe som er skummelt med en slik

ekvipasje er at slurv kan gjøre at hunden glemmer det den er trent opp til, og da bli en dårligere førerhund. Ingers syn kommer til å bli dårligere, og da er det viktig at hun kan la seg lede, sier Benjamin.

Det er vedtatt, blant annet gjennom Navs retningslinjer for hvem som kan få innvilget førerhund i Norge, at for å kunne ha best mulig utbytte av førerhund, må man være tilstrekkelig svaksynt (Anvik 2011:199). Benjamin snakket om at brukere som Inger kan øve på å gå i ekvipasje i parkeringshus eller andre mørke rom, slik at de *må* la hunden føre. For at ekvipasjen skal fungere optimalt, virker det som at svært dårlig/ingen syn er en forutsetning. Har brukeren tilstrekkelig med synsrest, vil det være vanskeligere å inngå i et like tett samspill med hunden, fordi man kanskje legger for mye vekt på sine egne sanser. Det virker her som at mangel på syn er med på å skape selve ekvipasjen som en funksjonell enhet. For at hund og menneske skal bli «ett» med hverandre, kan det i følge eksempelet med Inger virke som at funksjonshemmingen, synsnedsettelse blir en fordel for ekvipasjen, om ikke en nødvendig forutsetning.

«Hunder er hunder»

En hund som heter Gera har mye energi og har lett for å bli distrauert. Brukeren hans, Marie, er helt blind og har vært det i 3 år. Hun liker å gå lange turer i høyt tempo. Og hun liker at hunden er energisk. Derfor passer Gera for henne. Trenerne sier at andre brukere ville gitt opp med Gera. Men det som gjør Gera vanskelig å trene, er også det Marie liker med han.

Under «eksamen» på samtreningsskurset skal brukerne først slippe løs hunden i parken for så å kalle dem inn. På den måten får dommerne se om hunden adlyder brukeren, og behersker å gjøre en «frivillig» overgang fra hund til førerhund. Det innebærer at hunden villig inntar rollen som førerhund, og alt det innebærer. Når vi kommer til parken der Gera skal slippes løs, er det en mann like ved som kaster ball med en hund. Gera får med seg dette, og det er tydelig at hun ønsker å bli med. Hun bjeffer og trekker hardt i selen mot dem. Hun piper høyt av frustrasjon over at hun ikke får bli med på leken. Marie setter seg ned ved siden av henne, og prøver å roe henne ned. Men Gera roer seg ikke. Marie må lufte han i bånd for at han ikke skal løpe bort for å leke med den andre hunden. Her har det oppstått en hindring som gjør at Gera ikke får gjort overgangen til førerhund. Den andre hunden og leken tar

oppmerksomheten. I dette tilfelle blir ikke en overgang mulig. Marie prøver å «tvinge fram» en overgang, men til ingen nytte.

Gera blir lett distraherert når det er andre hunder til stedet. Hvis Marie hadde slippet henne løs i parken er det ikke sikkert at hun hadde kommet tilbake til Marie på innkalling. Dette kan være problematisk om bruker og førerhund er på tur alene. Da vil det være svært vanskelig for bruker å få tak i hunden da hun ikke kan se hunden. Når førerhunden ikke er fullt konsentrert og blir distraherert av omgivelsene, kan farlige situasjoner oppstå. Marie strøk ikke på godkjenningen til tross for at hun ikke fikk sluppet Gera i parken. Dette vitner også om at brukerne ikke har total kontroll over hundene. Hundene er også individer, og er ikke alltid enig med brukeren. Selv om førerhunder helst skal være fullt fokuserte på arbeidsoppgaver, tar man høyde for at hundene kan bli distraherert, og at de «faktisk bare er hunder.»

Et annet eksempel som viser hvordan hundenes «feil» blir godtatt er fra da jeg var med når en bruker og hund gikk en runde sammen med Benjamin i forbindelse med samtreningsskurset. Det er vinter, og mye snø denne dagen. Man merker fort at snøen er en utfordring for ekvipasjene. Veiene er glatte og humpete, og det blir vanskeligere for brukerne å bevege seg. Snøen er også en utfordring for hundene. Fia sliter med å stoppe før de skal krysse veien før et overgangsfelt. Benjamin tror det kommer av at det tynne laget med snø gjør det vanskelig for Fia å se overgangen. Fia valser rett ut i veien, med Thomas følgende etter. Benjamin sier at de skal stoppe, og gå tilbake. De går mot overgangsfeltet tre-fire ganger og stopper opp. Det er Thomas som tar initiativet til å stoppe. Fia prøver å gå over veien. På fjerde forsøk stopper Fia selv opp før overgangsfeltet. Hun får mye skryt før vi går videre.

Ved et av overgangsfeltene de passerer ligger det en haug med snø i den andre enden. Det ser ut som et slags gjerde av snø, som blokkerer gangstien. Fia krysser veien, og tar til høyre forbi snøhaugen og følger veikanten langs bilveien. Hundene er lært opp til å gjøre dette på for eksempel landeveier og ved hindringer som bygningsarbeid eller lignende. Benjamin presiserer at Fia teknisk sett ikke gjør noe feil. De tar henne likevel tilbake for å få henne til å gå over snøen og inn på fortauet. Benjamin sier at det er vanskelig for hundene å ta slike vurderinger. Hva de er lært opp til, og hva som er riktig i den enkelte situasjonen, trenger ikke nødvendigvis å samsvare. Her må mennesket ta føringen. I dette tilfellet med Fia, anses det ikke som Fias feil at hun gjør noe annet enn det trenerne og brukeren vil. «Det er vanskelig for en hund å ta slike vurderinger,» sier trenerne.

Noen ganger kommer ferdige, utplasserte førerhunder tilbake til skolen for å trene på ting som bruker syns hunden har vanskeligheter med. «De er jo ikke roboter,» sier Amalie. Slik kan man si at Amalie snakker om hundene som individer, som ikke er like, og som ikke handler kun etter en bestemt adferd. En dag går jeg og Amalie med en utlært førerhund som heter Luna. Luna er tilbake på førerhundskolen for å øve på å kjøre trikk. Amalie sier at Luna ikke vil gå på trikken. Jeg ser på når Amalie skal ta med Luna inn på trikken. Når dørene på trikken åpnes, rygger hun bakover og legger seg nesten ned i protest mot å gå inn. Amalie prøver å dra henne med seg i båndet. Hun står foran i trikketrappen og drar Luna etter seg. Tilslutt går det, og Luna krabber sakte opp trappa. Inne på trikken går det fint. Vi går av og på forskjellige trikker i sentrum kanskje ti, femten ganger. Dessverre blir det ikke mye lettere å få Luna på trikken.

Jeg kan ikke spørre Luna om hvorfor hun ikke vil gå på trikken. Men jeg kan tyde kroppsspråket hennes, og se at dette er noe hun ikke liker. Man kan ikke begrunne redselen med at det er typisk «hundeadferd.» Ingen andre hunder jeg har sett på skolen har vært redd for trikken. Men mange av hundene jeg har møtt har vært redd for andre ting. Det være seg høyder, store menn, barn eller lignende. Hundene kan dermed sies å oppleve redsel individuelt.

Under en godkjenning blir en av hundene, Shiva, distraheret av en bolle på bakken som hun grafser i seg før hun hopper på den ene dommeren. Benjamin blir tydelig oppgitt. "Vi gjorde dette på mandag, og da gikk det helt fint!" Han forklarer at hundene kan ha en dårlig dag. «De kan gjøre det kjempebra en dag, og skikkelig dårlig neste. Det kan være at fører har nerver som hunden merker. Så gjør hunden det dårlig, og så blir fører enda mer nervøs.» Det høres ut som en ond sirkel. Shiva er veldig opptatt av å spise bolle. Førertrenerne sier: «du kan ikke forvente noe annet- det er jo en labrador!»

I eksempelet med Shiva er det Shivas kroppslige behov om å spise som kolliderer med rollen som førerhund. Samtidig skylder trenerne på hundens rase- labrador. I tillegg nevner Benjamin at brukeren kan ha nerver som påvirker hunden. Hundene er trent opp til å ignorere visse instinkter når de er på jobb. Disse eksemplene fra felt, og mange flere, tyder på det er visse forventninger til hvordan hundene skal oppføre seg, og at disse forventningene skifter i ulike kontekster. Dette kan også styrke tanken om at førerhundenes adferd ikke bare handler om standardiserte regler. Selv om regelverket sier at hundene ikke skal spise matrester på bakken når de er i ekvipasje, er det noe som trenerne ikke blir overrasket over, og er heller

ingen strykgrunn på godkjenningstesten. Man kan dermed snakke om proper sociality som et begrep som ikke bare gjelder menneskelig oppførsel, men også kan brukes om hunders beteende oppførsel.

Samtidig tar man høyde for at både brukerne og hundene er individer, og at dette påvirker ekvipasjen. Jeg foreslår her en tredeling av individet. Miller, Jackson, Thrift, Holbrook og Rowlands definerer «identitet» som en sosial prosess som skifter etter sosial kontekst (Miller m.fl.2000: 20). I stedet for å se identitet som noe singulært, kan man heller se det som pluralistisk og dynamisk.

I «Shopping, Place and Identity» (2000) viser forfatterne hvordan shoppende mødre begrunner ektemannens fritak fra handling ved å vise til flere sider ved mannens identitet. De hevder at partneren ikke er flink til å handle eller at de ikke har noe interesse for det. De sier også at mannen ofte ikke har tid. De jobber, og trenger å slappe av når de kommer hjem. «Jeg vet ikke om noen menn som liker å shoppe,» sier en av Millers informanter. (Miller m.fl. 2000: 100).

Kvinnenes begrunnelse handler således om partneren som egen person, med egen smak og kvaliteter. Det handler også om partneren som ektemann, og det handler om partneren som kjønnet «mann.» Man kan finne lignende identitetsforklaringer på førerhundskolen, både når det gjelder brukerne og førerhundene. Hundenes adferd blir gjerne begrunnet av trenerne og brukere ut i fra tre hovedfaktorer: hund som art, hunderasen og hunden som individ. De tre faktorene kan spille sammen, eller de kan være uavhengige. Brukernes adferd blir gjerne forklart av trenerne ut ifra brukerens identitet som menneske, førerhundbruker og som individ. Når Amalie sier at hundene ikke er perfekte «fordi de ikke er roboter» refererer hun til hunden som art. Når trenerne unnskylder at Shiva spiser bolle «fordi hun er labrador» er det hundens rase som brukes til å forklare hundens oppførsel. Når Fia reagerer på barn, ser trenerne det som en individuell utfordring for Fia.

Det hender ofte at trenerne sier at det er brukerens skyld når hunden gjør noe feil. Benjamin er spesielt usikker om brukeren Heidi vil bli godkjent. «De er ikke like samkjørte enda.» Det er kanskje ikke den perfekt match. Her forklarer treneren ekvipasjens manglende evne med brukerens og hundens individuelle personlighet, og hvordan de passer sammen. Videre sier trenerne at ekvipasjens største utfordring er at Heidi må bli mer bestemt og at hun må gi hunden mer ros. Hun er en stille og forsiktig jente. Trenerne sier at hun må rose mer, og vise litt mer energi. Når de går den faste ruta for å trene til godkjenningen, sier Therese at Heidi

ikke skal gi Alex godbit på nedkant. De går så mye i byen at dette er noe hundene skal gjøre automatisk, sier hun. «Man kan heller gi godbit ved større ting, som for eksempel markering av en stolpe.» Heidi sier hun er forvirret fordi Benjamin har sagt at hun skal gi en del godbiter. Når vi er tilbake fra ruta, og jeg er alene med Therese spør jeg hvorfor trenerne er uenig om dette. Hun sier at Benjamin vil gi Alex mye godbit fordi han syns synd på hunden fordi Heidi roser han så lite. Han vil gi han litt motivasjon. Trenerne har snakket mye med Heidi om viktigheten av å gi ros. «Det er en prosess. Det kommer ikke naturlig for alle å snakke med hunder. Hun har aldri hatt hund før, så det tar tid å lære seg.» Her kommer det fram at det å kommunisere med hunder er en ferdighet. Den kan læres, men samtidig er ferdigheten noe som noen individer «har» mer eller mindre av enn andre.

Det hender at trenerne blir frustrerte over brukerne. På godkjenningsruta skal ekvipasjene først gå til venstre, over en trebru, for så å gå opp en ganske bratt bakke. Trenerne sier til dem at «når du kjenner det begynner å helle oppover, så fortsetter du bare. Da har du gått riktig.» Det er mye spenning knyttet til godkjenningsdagen. Brukerne gruer seg i forveien. Derfor har trenerne denne gangen bestemt seg for at de ikke skal si fra på forhånd at de testes. Dommerne står et stykke unna, litt gjemt bort så ingen av brukerne skal bli mistenkelige. Den første ekvipasjen som går, tar til venstre før brua, og ender på en annen sti. Jonas, som har vært med å trene denne ekvipasjen, er tydelig oppgitt. Det er ikke første gang dette skjer. Ekvipasjen fortsetter å følge stien cirka 100 meter før Jonas sier i walkie talkien: «Er du på riktig vei nå?» Brukeren stopper opp. De snur halvveis, men ender utenfor stien og ned en skråning mot elva. De stopper opp, og en av dommerne kommer bort. Han later som at han er en tilfeldig forbipasserende og ledsager brukeren tilbake til brua. I følge Jonas gir ikke brukeren noen kommandoer eller beskjeder til hunden- som igjen gjør hunden usikker på hva han skal gjøre. Derfor vimser de rundt, og går vekk fra ruta.

En annen ekvipasje kommer seg heller ikke til brua. De tar heller til høyre, og følger veien rundt en stor sirklet plass. Benjamin blir tydelig frustrert. «Hva er det hun tenker? Hvorfor skjønner hun ikke at hun har gått feil?» Brukeren vet at hun skal ta til venstre, rett fram og så kjenne underlaget av en trebro. Etter hvert snut hun. De kommer seg over brua, men så tar de første til høyre i stedet for å gå opp bakken. Benjamin virker sint. Han banner og er tydelig oppgitt. «Alt vi har trent på, og så gjør de samme feil som de gjorde første dagen.» Trenerne er oppgitte og virker forundret når ekvipasjer gjør slike feil. Som regel er det brukerne som får skylden. De har øvd på den samme ruta i nesten tre uker og har gått igjennom hva de kan

forvente av underlag, lyder og holdepunkter på ulike steder på ruta. I følge trenerne er slike feil noe som ofte skjer på godkjenning.

Eksemplene over viser at standardisering ikke nødvendigvis innebærer en total kontroll over adferd. «The class of questions posed by the slippage between classification and standards on the one hand, and the contingencies of practice on the other, form core problematics both in the sociology of science and in studies of use and design in information science” (Bowker & Star 2000: 293). Folk lærer seg å tilpasse seg de sosiale reglene når de blir medlem av det Strauss (1978) kaller «sosiale verdener.» I dette tilfelle kan førerhundskolen/miljøet ses på som den som den sosiale verdenen.

Denne sosiale verdenen kan beskrives som et “community of practice (or social world) og er en “unit of analysis that cuts across formal organizations, institutions like family and church, and other forms of association such as social movements” (Bowker & Star 2000: 293).

Proessen for å bli medlem i en slik sosial verden kaller Lave og Wenger (1991) «the process of legitimate peripheral participation.» Vi er alle medlemmer av sosiale verdener, og medlemskap i slike grupper er en sammensatt prosess, som varierer i tid og vanskelighet.

Bowker og Star sammenligner det med en fiolinist. De sier at man ikke er født som fiolinist, men blir medlem av et fiolinspillende fellesskap gjennom en lang periode med trening, samtaler, øvelser og relaterte aktiviteter. Dette kan minne om prosessen brukerne og førerhundene gjennomgår på førerhundskolen.

Bawker og Star sier videre at “people live, with respect to a community of practice, along a trajectory (or continuum) of membership that has elements of both ambiguity and duration. They move from legitimate peripheral participation to full membership in the community of practice, and it is extremely useful in many ways to conceive of learning this way” (Bowker & Star 2000: 293).

På samme måte kan både førerhundene og brukerne sies å gjennomgå en lignende prosess når de skal gjennom en godkjenningstest for å finne ut om de er kvalifiserte til å være førerhunder og brukere- altså gå inn i «full membership in the community of practice.»

Desto lengre man er medlem i et “community of practice”, desto mer «naturalisert» blir praksisene innenfor fellesskapet. “As the familiarity deepens, so does one’s perception of the object as strange or of the category itself as something new and different[...] (Bowker & Star

2000: 293-294). Jo mer “hjemme” du er i fellesskapet, jo mer glemmer du den merkelige og betingede nature av kategorier sett fra utsiden (Bowker & Star 2000: 294). Dette kalles «naturalisering.» Dette kan minne veldig om det Bourdieu sier om habitus. Hundene lærer seg (etter standardiserte regler) måter å bevege seg, tenke på og handle etter innenfor den sosiale gruppen som kan sies å være førerhundskolen/førerhundmiljøet. Disse reglene kan sies å internaliseres gjennom trening, og bli «naturliggjort» på lignende måte som Bowker og Star snakker om naturalisering.

Eksemplene over viser hvordan proper sociality ikke bare handler om en form for standardisert førerhundadferd, men som tar høyde for at hundene også er individer med ulike personligheter. Det kommer blant annet fram i matchingen av hund og menneske i ekvipasje. Trenerne ser på individuelle ferdigheter, utfordringer og personlighet når de skal matche hund og bruker. Hundene anses som individer, og det tas hensyn til at brukeren også skal passe godt til hunden, og ikke bare omvendt.

Ekvipasjen kan ikke fungere uten et samarbeid mellom hund og menneske. Hvis hunden for eksempel nekter å gjøre en overgang fra hund til førerhund, kan ikke ekvipasjen oppstå. For eksempel klarer ikke Marie å få Gera til å gjøre en overgang til førerhund under godkjenningsprøven (se kapittel 4). Marie ender opp med å luften Gera i bånd i stedet for å slippe henne fri. Alle hundene har individuelle utfordringer, og ulike ting som motiverer dem til å «jobbe.» På den måten kan ikke treningen standardiseres, men må tilpasses hver enkelt hund og deres behov.

«Flexible persons»

Hundens noe motstridende, men også til tider blandede roller kan minne om at førerhunder er «flexible persons» (Shir-Vertesh 2012). De har flere identiteter og roller som kan endre seg i ulike kontekster eller over tid. Shir-Vertesh diskuterer begrepet i forbindelse med kjæledyr i Israel. Dyrene blir behandlet som medlem av familien, ganske lignende som små barn. Men hvis livet endrer seg og uforutsette hendelser oppstår, varer ikke alltid dette forholdet. Dyrene er elsket og er en del av familien, men kan på et hvert tidspunkt bli degradert og fjernet fra hjemmet og familien (Shir-Vertesh 420: 2012).

Selv om førerhunders situasjon i Norge trolig er svært annerledes enn for kjæledyr i Israel, kan man bruke begrepet om flexible persons til å beskrive førerhundens identitet. I et øyeblikk

er hunden en arbeider, som skal føre brukeren, og hjelpe han/henne med å orientere seg i omgivelsene. I et annet øyeblikk er hunden et kjæledyr, som kan slappe av i kurven sin eller løpe etter en ball i parken. Men i motsetning til i Shir-Vertesh sin studie, er det ikke bare menneskene rundt som endrer oppfatning av hundene. Hunden er selv klar over at dens «personhood» endres ettersom han/hun er i sele eller ikke. Og nettopp denne bevisstheten, denne evnen til å være fleksibel og gjøre gode overganger er noe av det som kreves av en førerhund- som ligger i det trenerne definerer som proper sociality når det gjelder førerhundene.

Førerhunder kan også som kjæledyrene i Israel, til et hvert tidspunkt bli degradert. Hvis hunden ikke passer, eller jobber «dårlig» kan brukeren få en ny hund. Brukeren Mona opplevde dette med sin tidligere førerhund. Hun synes ikke at hunden jobbet særlig bra, og fikk hunden vurdert av førerhundskolen. Etter dette fikk hun en ny hund, og hennes tidligere førerhund fikk endret status til å «bare» være en selskapshund. Når førerhunden når en viss alder (rundt 10 år) må de pensjoneres. Hunden er da gammel og evnene svekkes, og hunden egner seg kanskje ikke som førerhund lenger. Da må brukeren få en ny hund, og den gamle hunden blir bare selskapshund, enten hos brukeren sin eller hos noen andre.

Jeg møter brukeren Anna og hunden hennes på en kafé for å prate. Hun har hatt førerhund i mange år, og forteller om prosessen med å få en ny førerhund. Hun forteller meg at hun hadde fått en ny førerhund kun én uke etter at hun måtte gi fra seg sin forrige, fordi han ikke funket som førerhund. Anna synes likevel at det var trist. Det hadde hindret henne i å knytte seg like mye til den nye hunden. Det er den andre hunden hun hadde som alltid vil ha en spesiell plass hos henne. Hundene har vært veldig forskjellig fra hverandre. «Jeg har hatt noen som er veldig sta, noen som er flinke til å være selvstendige, mens andre har vært forsiktige. En av hundene visste ikke hva han skulle gjøre. Han var passiv. Jeg prøvde å få han til å bli litt «tøffere,» men det var en del av personligheten hans.» Det er ikke så enkelt for hundene heller. «Hvor lenge skal jeg være hos disse menneskene?» Sier Anna.

Anna mener at førerhunder og brukere har som regel et nærere forhold enn folk med «vanlige» hunder. De må gjøre så mye sammen og stole på hverandre. I tillegg sier Anna at brukere oppdager ting forttere enn andre eiere. De merker små tegn, som om hunden begynner å sikle mye eller har mistet en tann. De kjenner etter i større grad.

Uten førerhund hadde ting vært vanskeligere for Anna. Hun sier at hun er en dårlig stokkbruker. «Det hadde ikke vært bra for helsen, og jeg hadde hatt lite motivasjon til å bevege meg. Med førerhund er det masse helsegevinst og sosial gevinst. Jeg bor alene, og da har jeg noen å prate med. Det er en kjempeverdi. Det er selskap i å ha hund, i tillegg får jeg orientert meg bedre, kan gå mye lenger og slipper å rote meg bort.»

Anna snakker om hvordan førerhunden som «standardisert førerhund» har gitt henne større selvstendighet og mobilitet, men hun snakker også om hvor viktig relasjonen mellom henne og hunden er og hvordan hundens personlighet kan være både begrensende og muliggjørende for ekvipasjen. Anna oppsummerer på en måte hvordan førerhundene blir vurdert. De er et standardisert hjelpemiddel, men også individer med unike personligheter.

Hvordan hundene kan deles inn i forholdsvis hund, rase og individ vitner også om et perspektiv på hundene som dynamiske, fleksible personligheter som ikke kan kontrolleres fullt av menneske. Det er heller ikke ønskelig at hundene skal være like. I tillegg til å ha standardisert førerhundadferd, er hundens individualitet noe som anses som en styrke på førerhundskolen. Brukerne er ulike typer mennesker med forskjellige personligheter og behov, og har derfor ulike ønsker og behov når det gjelder førerhund. Brukere har derfor mulighet til å finne en hund med egenskaper og personlighet som passer dem. På samme måte er det ønskelig at hundene får en bruker som passer til deres personlighet og behov.

Kapittel 5

Er førerhunder frie?

Dette kapittelet er et diskusjonskapittel som tar for seg temaer om frihet og tvang. Hunden ble domestisert for flere tusen år siden. Men hva vil det si å være domestisert? Innebærer det at menneske har total makt over hunden? I hvilken grad er førerhunder frie? Dette er spørsmål som kommer opp i denne diskusjonsdelen.

Førerhunder sies å ha et meningsfylt yrke (Anvik KILDE side). Kan man si at førerhunder har et arbeid? Jeg ønsker å diskutere dette opp mot det Porcher sin studie av gårdsdyr. Da vil jeg også komme inn på diskusjonen om hvorvidt førerhunder har et meningsfullt liv.

Domestiseringsbegrepet blir sentralt. Det er uenigheter om hvordan man skal definere begrepet (Broch 1992: 79). Julie Clutton Broch snakker om det som både en kulturell og biologisk prosess (Broch 1992: 79). Prosessen skjer når dyr blir inkorporert i menneskelig samfunn og eies, kjøpes og utveksles av og mellom mennesker (Broch 1992: 79). Prosessen er fullført når den nye populasjonen er helt isolert fra den ville arten og oppdrett, territorier og matforsyninger er under menneskelig kontroll (Broch 1992: 79).

Flere hevder at man må se på nyansene ved domestiseringsprosessen, og at domestisering ikke nødvendigvis innebærer total menneskelig kontroll. Blant annet har Sara Asu Schroer sett på hvordan falker i fangenskap inngår i et sosialt samspill med oppdretteren sin (Shroer 2018). Hun kritiserer Broch og sier at slike definisjoner av domestisering blir mennesket sett på som dominant og overlegen overfor det domestiserte dyret. Det trenger ikke nødvendigvis være total kontroll over oppdrett, organisering av territoriet og matforsyning (Shroer 2018: 36). En videre definisjon av begrepet vil mulig åpne for tanken om domestiserte dyr som mer frie, aktive aktører i eget liv, i stedet for objekter for menneskets kontroll.

Under menneskelig kontroll?

For å se nærmere på hvordan man kan diskutere dyrs frihet kan man først gå inn på diskusjonen om dyrs subjektivitet. Det har lenge foregått en diskusjon rundt dette, som tas

opp blant annet av Vincianne Despret. I følge Despret blir dyr- mye oftere enn mennesker, beskyldt for å mangle autonomi (Despret 2012: 5). Dyr tolkes her ofte som en biologisk maskin som styres av ukontrollerbare lover, og hvi motivasjon kan kartlegges (Despret 2012: 38). En annen som også taler for dyrs subjektivitet er Uexküll, som argumenterer for at alle levende vesener, uavhengig av hvor enkle eller komplekse de er, må forstås som subjekter (Despret side år).

Men snakker man om dyrs subjektivitet, deres følelser eller intensjoner, står man i fare for å bli kritisert for antropomorfering. Subjektivitet er noe som man gjerne tenker på som forbeholdt mennesker. Hvis man ikke skal beskrive dyrs adferd ut ifra subjektivitet står man igjen med dyr som biologiske maskiner. Det blir et slags paradoks det er umulig å komme utenom. På den annen side kan man spørre seg om subjektivitet egentlig er en egenskap som er forbeholdt mennesket? Å fraskrive rom for individualitet og subjektivitet kan også anses som en form for antropomorfisme fordi man definerer hva som er menneskelige egenskaper og hva som er dyriske, og tar ikke hensyn til at noen egenskaper kanskje er felles på tvers av artene.

Hvorvidt man anser dyr som frie, handler også om hvordan man definerer frihet. Som jeg har vært inne på tidligere sier Tsing at en vanlig oppfatning av frihet som en egenskap som skiller mennesker fra alle andre levende vesener. Tsing viser til Alan Reyners bok «Degrees of Freedom: Living in Dynamic Boundaries» (1997), der Reyner argumenterer for at alle levende vesener har frihet til å manøvrere innenfor deres egen verden. Frihet avhenger av den kroppslige formen man har, og man navigerer verden gjennom den. Vår frihet er både begrenset og tilrettelagt etter hva kroppene våre kan gjøre (Tsing 2013: 29). Tsing sier at ideen om at frihet er en handling etter vilje, hindrer oss i å lære om andre former for frihet. Frihet blir da å handle om intensjonalitet og planlegging. I stedet mener Tsing at mesteparten av tiden gjør mennesker det beste ut ifra omstendighetene- akkurat som andre skapninger gjør (Tsing 2013: 30).

I følge Tsing handler dermed ikke frihet bare om å handle etter ønske. Det handler om å tilpasse seg i en verden der kroppene våre begrenser oss og gjøre det beste ut av omstendighetene. Jeg har tidligere snakket om hvordan kropp kan by på begrensninger for ekvipasjen. På en måte er det hunden og menneskets kropp (sammen med selen) som utgjør ekvipasjen. Men kroppene deres kan også være begrensende, i form av kroppens form, eller kroppslige behov, som å måtte gjøre fra seg.

Hunden ble domestisert for flere tusen år siden og lever side om side med mennesket.

Innebærer domestisering at mennesket har total kontroll over dyret? I «Domestication gone wild. Politics and Practices of Multispecies Relations (Swanson, Lien, Ween 2018)

undersøker forfatterne hvordan man kan se domestisering på en utradisjonell måte. De ønsker å desentrere tradisjonelle narrativer om domestisering og vise en mer nyansert forståelse av relasjoner mellom dyr og menneske. De mener at mennesker og domestiserte dyr som lever sammen kan både tilpasse og påvirke hverandre (Lien SIDE 4). De trekker fram at det ikke bare er mennesker som påvirker dyr, som er en vanlig oppfattelse om domestisering.

Ved å vise til flere etnografiske eksempler, utforsker forfatterne hvordan relasjoner mellom dyr og mennesker foregår i praksis, og hvordan både dyr og mennesker i såkalte «multispecies» relasjoner påvirker hverandre. Dyrene blir således ansett mer som aktive subjekter, som ikke lar seg fullt kontrollere av mennesker. Til en viss grad har dyrene «frihet i fangenskap.» Jeg vil videre trekke fram Shroers studie av falker, og se på hvordan hennes syn på domestisering kan anvendes i en førerhundkontekst.

Fangenskap versus frihet?

Sara Asu Shroer har studert relasjoner mellom falker i fangenskap og deres oppdrettere (Shroer 2018). Shroer viser hvordan noe som på utsiden kan virke som en relasjon mellom menneske og dyr der mennesket har total dominans, egentlig er et mye mer nyansert bilde, og en relasjon der både mennesker og falker tilpasser seg hverandre. Hun utfordrer et tradisjonelt syn på domestisering som «kontroll over reproduktivitet» (Shroer 2018) ved å vise hvordan falkene også har noe å si når det kommer til befruktning.

Falkene bor i store bur. De som lever i par har gjerne et bur som lar dem ha muligheten til å være for seg selv. Fuglene lever i fangenskap, men Shroer argumenterer for at de likevel ikke er under total kontroll av oppdretterne. Hun viser hvordan burene skal både være åpne med mye plass for fuglene til å være for seg selv, samtidig som oppdretterne stadig jobber med burene og prøver å tilpasse dem til individuelle falkers behov. Oppdrett av falkene skjer heller ikke kun på menneskelige premisser. Det er stadig en tilpasning mellom falk og oppdretter, der det forsøkes å tilrettelegges for begge parters behov. Shroer fokuserer særlig på oppdrett og er således et svært annerledes felt enn førerhundskolen. Likevel mener jeg at det er interessant å trekke noen paralleller. Brukerne og trenerne har en form for kontroll over

hundene, men det skjer stadig forhandlinger der både hund og menneske tilpasser seg hverandre, og det tas hensyn til hundenes individuelle behov og ønsker. Således er det ikke snakk om en relasjon mellom dyr og mennesker der mennesket har total kontroll.

Shroer poengterer at noe som ved første øyekast virker som en nøyaktig beskrivelse av tradisjonelle narrativer om domestisering, egentlig er et mye mer nyansert bilde (Shroer 2018). Falkene bor i fangenskap og oppdretterne har til en viss grad kontroll over reproduksjon, men hvis man stopper der går man glipp av mer nyanserte former for domestisering som viser hvordan relasjoner mellom menneske og dyr også kan preges av gjensidighet. Shroer snakker videre om hvordan kontrollert domestisert avling, eller det å fjerne dyr fra deres "naturlige" habitat og inn i menneskelige omgivelser gjerne anses som essensen av domestisering (Shroer 2018: 37). Hun hevder at et slikt tradisjonelt syn gjerne er for generaliserende, og ikke fanger opp mangfoldet av relasjoner og praksiser som domestisering kan bestå av. Shroer prøver å vise hvordan kontrollert avling ikke nødvendigvis betyr at fuglene står helt uten frihet.

Avlingen av falker er en kompleks prosess. Parring kan skje naturlig i fangenskap ved at to falker finner sammen. En annen måte er kunstig inseminering, som kan forekomme enten frivillig eller ufrivillig. Selv om ufrivillig inseminering teknisk sett er mulig, anser man det som mer stressende for fuglene og oppdretterne frykter at det vil ødelegge den gode relasjonen til fuglen, og gjøre fuglen u håndterbar (Shroer 2018: 38). Frivillig inseminering anses derimot som mer effektivt, fordi det virker som at fuglene «nyter» det, og er involvert aktivt i «the act of courtship» (Shroer 2018: 38). En annen årsak er at hvis hunfalken blir stimulert under insemineringen er det større sjanse for at det vil resultere i befruktning (Shroer 2018: 38).

For at menneskene skal kunne gjennomføre en kunstig befruktning av fuglene, må de skape et godt forhold til falkene. Hvis de klarer det er det større sjanse for at falken vil anse mennesket som en god «avlspartner.» Når hunfalken skal befruktes tar oppdretteren over hannfalkens rolle og vice versa. Det innebærer ofte blant annet gester der partene vender blikket bort, bøyer hodet og bruker ulike kall (Shroer 2018: 38). Selve parringen skjer relativt raskt. Hunfalken vil, om hun er klar, rette sin bakende opp slik at hannen kan bestige henne. Avlere kan bruke hånne til å simulere denne delen, mens de inseminerer falken ved bruk av en sprøyte. Hannfalken blir ofte vant til å pare seg med en bestemt del av avleren, ofte på hodet,

som da er dekket av en gummilue som fuglen vil pare seg med. Spermien fra lua vil samles opp i en sprøyte.

Et viktig poeng er at befruktningen kun kan forekomme om begge parter har etablert et bånd, og dette båndet må opprettholdes over tid. Både menneske og fugl inngår i meningsfull kommunikasjon med hverandre, der begge parter tar del i å forme «reglene» for deres sosiale interaksjoner. Shroer påpeker at når det gjelder avling i fangenskap bør sosialitet forstås som en dynamisk prosess der levende vesener vokser i relasjon til hverandre og deres miljø (Ingold 2011, 2000 see also Long and Moore 2012; Strathern and Toren in Ingold 1995, p. 50-55, 60-63, i Shroer 2018: 37).

Det er altså ikke bare mennesker som er aktive i domestiseringen- falkene er også aktive parter i relasjonen. I tillegg viser Shroer betydningen av sosialitet i domestiseringsprosessen. Hun viser hvordan begge parter tar del i å forme «reglene» for deres sosiale interaksjoner. Hun sier at oppdretterne må gradvis lære seg å tolke fuglenes rop og kroppsbevegelser. Det kan minne om en form for «proper sociality.» Oppdretterne må lære falkene å kjenne, og tilpasse seg dem i sosiale interaksjoner. Dette kan sammenlignes med førerhundskolen, der man kan finne mange regler for proper sociality. Uten regler for hva som anses om akseptabel adferd og hva som ikke er det, blir det vanskelig for brukeren og førerhunden å få til en funksjonell ekvipasje. Samtidig blir det vanskelig for falkeoppdretterne å befrukte en falk om de ikke følger de sosiale reglene som er gjeldende blant falkene og oppdretterne.

Shroer sier i tillegg at det kan være forskjeller mellom fuglene. [...]differences can be quite nuanced and need to be interpreted within a wider context, and importantly, in relation to the individual bird” (SHROER 2018: 43). Dette er noe som I følge oppdretterne ikke kan standardiseres.

“Each bird will have different things that stimulate him or her, different times of the day in which they will be more likely to be in the mood than others. Some have to be courted for more than 30 minutes, others will be ready to go as soon as they see me approach their aviary” (Shroer 2018: 44).

Her kan man trekke paralleller til førerhundskolen. Treningen av førerhunder er aldri helt lik, men tilpasset hver enkel hund. Det er fordi hundene anses som å ha forskjellige behov, og har ulike styrker og utfordringer. Det er også forskjell på hundene når det kommer til hva som motiverer dem. Noen responderer best til godbit, mens for andre hunder holder det med litt

ros, eller et klapp på ryggen. Jeg har tidligere sett på hvordan trenerne må bli kjent med hundene og deres unike personlighet for å kunne tilpasse treningen til hver hund. På den måten mener trenerne at treningen blir mer effektiv.

Hensyn til hundenes individualitet kommer også fram i matching av ekvipasjer. For at det skal være mulig å etablere et godt forhold, er det viktig at hunden og brukeren passer sammen. Når trenerne diskuterer hvilke brukere og hunder som skal være sammen, ser de på hvilke personligheter som passer til hverandre. Brukere som søker om førerhund er ulike typer mennesker med forskjellige behov. En veldig energisk person trenger kanskje en hund som også er energisk, slik at de for eksempel kan gå lange turer sammen. Bruker og hund trenger ikke nødvendigvis være like. En nervøs og forsiktig person bør kanskje ha en rolig og trygg hund. Jeg får høre flere eksempler på nervøse, forsiktige brukere som måtte sende tilbake hunden fordi det ikke funket personlighetsmessig. Hvis både brukeren og hunden er nervøse, forsiktige individer, kan det bli vanskelig for ekvipasjen. En hund som er glad i å jobbe mye bør kanskje bo i byen hvor det er mange oppgaver i stedet for å bo på landet, med store åpne områder. Det ville kanskje blitt kjedelig for hunden.

Det at hundene er forskjellige typer anses derfor som en fordel når det kommer til matching av hund og bruker. Det vil dermed være mulig å finne en partner som «passer for alle.» Når trenerne matcher hund og bruker handler det dermed ikke om å bare finne en hund som passer til en viss bruker, ei handler det om å finne en bruker som passer til én hund. Det handler om å finne «relasjoner» som kan fungere best mulig sammen- både når det kommer til funksjonalitet i ekvipasje, men også hva som gir mest glede for brukeren og hunden. For eksempel mente trenerne at Thomas og Fia passer bra sammen fordi de på mange måter «utfyller» hverandre. Begge er relativt rolige og forsiktige individer. Fia er litt nervøs, men Thomas er så trygg og rolig at han gjør Fia tryggere. De kan sies å være i et forhold preget av gjensidighet fordi begge parter får noe ut av å være i relasjonen. Det samme gjelder for Marie og hunden Gera. Begge er svært aktive, og trenerne mener derfor at de passer for hverandre. Når bruker og hund passer sammen personlighetsmessig åpner det også opp for at begge parter får «være seg selv» i relasjonen. Man kan si at hundene får en form for frihet fordi brukerne/trenerne anerkjenner dyrenes individualitet.

Shroer sier at befruktning av falkene er vanskelig å få til om ikke falken samtykker. På samme måte er det vanskelig å få til en funksjonell ekvipasje om hunden for eksempel ikke ønsker å

gjøre en overgang til førerhund (se kapittel 3). Både bruker og hund må være med på notene for at en ekvipasje i det hele tatt skal oppstå. For at førerhunden skal «gjøre jobben sin» legges det stor vekt på at brukere og hundene skal etablere et bånd. Dette kommer tydelig fram på det tre uker lange samtreningskurset som brukerne og deres hunder må igjennom. Der skal de bli kjent med hverandre og jobbe med samspill. Det er nødvendig for å etablere et bånd til hverandre- ikke bare for begge parter trivsel, men det er også avgjørende for om ekvipasjen kommer til å fungere bra eller ikke.

Noe som skiller Shroers falker fra førerhunder er at falker kan leve i naturen. De er således ikke avhengige av mennesker for å overleve. Hunder er derimot avhengig av menneskelig støtte for å overleve. Man kan si at førerhundbrukere igjen er avhengige av hunden som hjelpemiddel for å orientere seg i omgivelsene. Man kan tale for at dette gjør relasjonen preget av gjensidig avhengighet. Relasjonen mellom førerhund og bruker skiller seg også fra hunder som kjæledyr og eiere, fordi mennesket i dette tilfellet ikke er avhengig av hunden på samme måte. Det betyr likevel ikke at ikke begge parter får noe ut av relasjonen. Men i motsetning til hunder som er kjæledyr, eier ikke førerhundbrukerne sin tildelte førerhund. Hunden er på en måte «ansatt» hos brukeren fram til hunden ikke egner seg som førerhund lenger, og pensjoneres. På den måten kan man snakke om et forhold som er mer basert på gjensidig avhengighet.

Flere har kritisert Shroers studie. van Doren van Doren hevder at falkene blir utsatt for en form for tvang i den forstand at de blir manipulert av oppdretterne, som igjen endrer fuglenes måte å oppfatte verden (van Dooren 2014: 103). Kan man si at mennesker har manipulert hunder til å være med dem, og at det er andre måter å for hundene å leve på som ikke hundene har mulighet til? Dette er vanskelige spørsmål, og man kan se det på forskjellige måter.

For det første er hunden avhengig av mennesker for å overleve. Gjennom flere tusen år har hunden tilpasset seg et liv i fangenskap, og ville ikke overlevd alene i naturen. Således trenger hunder å ha en relasjon til mennesker. Men man kan spørre seg om det er mennesker som har gjort hunden avhengig av oss?

En annen måte å se det på er at hunden selv har oppsøkt mennesker og har hatt et ønske om menneskelig kontakt. Som sagt mener de fleste eksperter at hunden domestiserte seg selv (Grimm 2015: 277). Teorien går ut på at mennesker etterlot seg matrester i utkanten av leierne

deres, som de modigste ulvene kunne benytte seg av. Disse ulvene overlevde lenger og produserte flere valper. Disse ulvene ble etter flere generasjoner stadig modigere. Tilslutt hadde de modigste ulvene direkte kontakt med mennesker. Menneskene oppdaget nyttigheten av dyrene, og startet å avle hunder til å bli bedre jegere, samlere og voktere (Grimm 2015: 277). Man har funnet rester av tidlige hunder som viser at de sannsynligvis hjalp mennesket å frakte tunge ting. I tillegg til jaktgenskapene kan dette ha vært viktig for menneskelig overlevelse, og potensielt vært med på å få det moderne mennesket til å utkonkurrere neandertalerne og bosette seg som bønder (Grimm 2015: 277).

I denne teorien framstår hunden som en aktiv part i sin egen domestisering. Ulven gikk selv inn i en relasjon med mennesker. I tillegg viser teorien hvordan mennesket og hunden utviklet seg sammen, og at også mennesker ble påvirket av hundene. De tilpasset seg, og hjalp hverandre- derav var det kanskje et forhold preget av gjensidig avhengighet.

For det andre kan det å se på forholdet mellom oppdretterne og falkene som en relasjon kun preget av manipulasjon, gjøre at man går glipp av flere nyanser av relasjoner mellom artene. Ved å ta dyrene på alvor vil vi kanskje åpne for en bredere forståelse av dyr og deres subjektivitet.

Hvordan skal vi definere domestisering hvis det ikke bare handler om menneskelig kontroll over reproduksjon, matforsyning, territoriell organisering osv? Swanson, Lien og Ween (2018) argumenterer for at domestisering bør forstås som et dynamisk sett av mellomartslige praksiser som er spesifikke, tidsbestemte og situerte (Swanson, Lien, Ween 2018). Dette innebærer et fokusskifte vekk fra menneskelig makt og dominanse over andre arter. I stedet har vi muligheten til å utforske de mange relasjonene i en «more-than-human-sociality.» betyr at vi har muligheten til å lære mer om muligheter for «more-than-human-sociality.» «This de-centering of domestication, allows us to learn about the possibilities of more-than-human sociality and identity formation as they are enacted in the everyday life of humans and other living beings» (Swanson, Lien, Ween 2018: 4).

Kan dyr jobbe?

Jeg har til nå diskutert muligheten for at domestiseringsprosesser ikke nødvendigvis fraskriver dyrenes frihet. Hva med arbeid? Er arbeid noe som hindrer frihet? Før jeg går inn på det vil jeg diskutere hvorvidt man i det hele tatt kan si at dyr kan arbeide. En definisjon av arbeid vil være nødvendig. Karl Marx snakker om at arbeid ikke bare er en økonomisk relasjon, men

som gjør en forskjell i menneskers liv, deres oppfatning av identitet, deres forhold til ting, steder og andre mennesker (Harvey og Krohn-Hansen 2018: 11). Marx ser på arbeid som et totalt fenomen som former økonomiske, sosiale, kulturelle og politiske prosesser.

Flere feministiske perspektiver kritiserer klassisk marxistisk teori for begrensningene ved en mer abstrakt økonomisk perspektiv (Harvey og Krohn-Hansen 2018: 16). Blant annet har Laura Bear, Karen Ho, Anna Tsing og Sylvia Yanagisako (2015) argumentert for en bredere forståelse som også tar for seg flere relasjoner av makt og differensiering hvor ulikhet produseres og opprettholdes. Med dette kan man utvide analyser av arbeid til å ta for seg slektskap, «personhood», husholdet, sosial reproduksjon (Harvey og Krohn-Hansen 2018: 16) og også andre arter. Dette viser at arbeid ikke nødvendigvis trenger å være betalt, og det gir en bredere definisjon av begrepet arbeid som man også kanskje kan bruke om arbeidet førerhunder gjør.

På førerhundskolen er det vanlig å si at hundene «jobber» når de er i sele. På selen stå det også gjerne «ikke forstyr, jeg er på jobb!» eller lignende sitater. Men er det realistisk å tenke seg at dyr jobber? Jocelyne Porcher, som er spesialist innenfor gårdsbruk undersøkte dette, og spurte bønder om det gir noen mening for dem å tenke seg at dyrene på gården er samarbeidsvillige og jobber med dem (Despret 2012: 179).

Bøndene Porcher spurte sa gjerne nei til at dyrene deres jobber. Men ut ifra historiene hun hørte av bøndene begynte hun å tenke at dyr aktivt samarbeider, og at de tar initiativ i arbeidet. Porcher mener at bøndene svarer nei fordi arbeidet dyrene gjør verken er synlig eller lett tenkelig (Despret 2012: 179). Arbeidet kommer derimot til syne når man ser at kyrne nekter å samarbeide med bonden. Når dette skjer, viser det at kyrne faktisk har nødt til å aktivt gå inn for oppgaven for at det skal fungere. [...]“When everything functions well, the implication that requires everything to function well is made invisible” (Despret 2012: 181).

Dette kan minne om forholdet mellom hund og menneske i ekvipasje. Som jeg har vist i denne oppgaven, inngår hund og menneske i ekvipasje i et komplekst samspill, der begge parter må være delaktige for at ekvipasjen skal være fungere. For eksempel blir det vanskelig å få til en funksjonell ekvipasje om hunden ikke ønsker å være med på en overgang til førerhund (se kapittel 3 og 4). Når hunden Gera så en annen hund leke med ball i parken, fikk ikke Marie henne til å gjøre en overgang til førerhund. Gera viser motstand ved å bjeffe og trekke hardt i selen mot hunden. Hun piper høyt av frustrasjon over at hun ikke får bli med på leken. Marie setter seg ned ved siden av henne, og prøver å roe henne ned. Det ender med at

Marie må lufte Gera i bånd for at hun ikke skal løpe bort til den andre hunden. I dette tilfelle blir ikke en overgang mulig.

Eksempelet viser at både hund og menneske må samtykke til overgangen for at det skal være mulig. Dette minner om Pochers eksempler med kyrne som ikke vil samarbeide med bonden. Det er i disse avvikene at dyrenes innsats i arbeidet kommer tydeligere fram. For eksempel blir det vanskelig for Thomas og Fia å få til en funksjonell ekvipasje når Fia blir distraheret av barn i gata. Begge parter er nødt til å bidra i ekvipasjen for at den skal bli funksjonell. Fia må være konsentrert og ikke la seg distrahere av omgivelsene, og Thomas må gi tydelige instruksjoner til Fia slik at hun vet hvor hun skal gå. Porcher foreslår at det å tenke seg at dyr jobber, vil føre med seg ideen om dyr som subjekter, og som ikke nødvendigvis er under menneskets kontroll.

“To no longer consider animals as victims it to think of a relation as capable of being other than an exploitative one; at the same time, it is to think a relation in which animals, because they are not natural or cultural idiots, actively implicate themselves, give, exchange, receive, and because it is not exploitative, farmer give, receive, exchange, and grow along with their animals” (DESPRET 2012: 178).

Porcher sier at det betyr at man kan tenke på dyr og mennesker som sammen i en relasjon der begge parter er aktive og påvirker hverandre. Dyr blir ikke bare en mekanisk funksjon eller et offer for menneskets kontroll, men en aktiv deltager som tar valg, initiativ, samarbeider eller frastår fra å samarbeide (Despret 2012: 181). Det åpner for ideen om at dyr også er subjekter, og at de (i større eller mindre grad) kan ha en form for frihet.

Førerhundens arbeid kan på mange måter minne om såkalt brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Det er et kommunalt alternativ for personer med omfattende bistandsbehov (Helsenorge 2015). Personer med slike assistenter får hjelp til praktiske gjøremål i hverdagen. Det er brukeren selv, eventuelt med bistand, som organiserer og leder arbeidet med assistentene (Helsenorge 2015). Det minner om førerhunders arbeid på særlig to måter. For det første er det brukeren som er leder blant assistentene, på lignende måte som en førerhundbruker er leder for sin utdelte førerhund. Assistentene hjelper til med hverdagslige ting og gir mennesker muligheten til å leve med større muligheter for å beherske hverdagslivet og leve et mer selvstendig liv. Førerhunden kan ses på som en slags personlig assistent. Men i motsetning til BPA er førerhunden også avhengig av brukeren for å klare seg og det er heller ingen økonomiske aspekter ved arbeidet.

Er livet som førerhund meningsfullt?

Selv om man kan se på førerhunden som å ha et yrke, og til og med et meningsfylt ett (Anvik 2011), betyr ikke det at det nødvendigvis oppleves som meningsfullt for hundene. Jeg kan ikke spørre hundene om de anser «jobben sin» som meningsfullt. Noen vil kanskje si at det å være førerhund kan ses på som en form for slavearbeid. For å diskutere dette, vil jeg se på hvordan man kan vurdere om et arbeid er meningsfullt. Porcher trekker fram teorien fra Christophe Dejours som hevder at arbeid kan ses på som meningsfullt når det er en kilde til anerkjennelse (Despret 2012: 183). Anerkjennelsen kan komme til uttrykk via «nyttigheten» av arbeidet. Dette innebærer fordeler, klienter og kunder (Despret 2012: 183). Den andre kilden til anerkjennelse er om det er «skjønnhet» i arbeidet. Det vil si om arbeidet for eksempel er godt utført.

De to nevnte faktorene er vanskelig å overføre til dyr da man ikke kan vite om førerhunden er klar over nyttigheten av arbeidet, eller om hunden synes at arbeidet er nyttig. Det er helt klart en nytting av arbeidet de gjør. Førerhunden hjelper svaksynte med å orientere seg i hverdagen, og de er til god selskap for brukerne sine. Men det er vanskelig å si i hvilken grad førerhundene er klar over nyttigheten av arbeidet de gjør. Flere personer på førerhundskolen snakket om at de mente at mange førerhunder kjenner på at de har et stort ansvar for brukeren. Hundene vet at de må hjelpe brukeren og at de må sørge for at brukeren er trygg når ekvipasjen ferdes i omgivelsene. Men siden det er vanskelig å vite i hvilken grad hundene vurderer de to overnevnte faktorene, blir det vanskelig å vurdere om førerhundene anser arbeidet som meningsfullt, og om de føler at de får noe igjen for det.

Den som tier samtykker?

Despret sier at demokrati er basert på deltagelsen av de som kan samtykke (Despret 2012: 209). Hun sier at dette også er en måte å ekskludere enkelte grupper. De som ikke kan samtykke blir således ekskludert fra den politiske sfæren. De som er på utsiden er blant annet barn, utlendinger, slaver og dyr (Despret 2012: 209). Hvordan kan man diskutere dyrs frihet når de ikke kan samtykke? Hunder som ikke fyller kravene til en førerhund vil bli tatt ut av tjeneste og i stedet leve som familiehund. Men hvordan kan man vite om en hund selv ønsker å leve som førerhund?

Porcher foreslår en tredje faktor for å vurdere om et arbeid er meningsfullt, som også kan brukes når det gjelder arbeid hos dyr. Hun kaller det «a judgment of the bond» (Despret 2012: 183).

«It is the judgement perceived by the workers as having been given by the animals, a judgement that is brought to bear on the work by the animals themselves. It is not brought to bear on the accomplished work or on the results of production but rather on the means of labor. This judgement is at the very heart of the relation with the farmer; it is a reciprocal judgment through which the farmer and the animals can recognize each other (Despret 2012: 183).

Porcher hevder at denne vurderingen av forholdet mellom dyret og mennesket, eller omstendighetene for å leve sammen, utgjør forskjellen på arbeid som er fremmedgjørende (work that alienates) og arbeid som skaper, til og med i situasjoner der forholdet mellom dyr og menneske er svært asymmetrisk (Despret 2012: 183). Et eksempel på forhold som er fremmedgjørende kan være dødelig arbeid og ødeleggelse av identiteter i husdyrhold hvor alle dyrene lider, mens arbeid som er «skapende» er der hvor dyr og menneske deler og oppnår ting sammen (Despret 2012: 183).

Hva med førerhunder? Har de et arbeid som er fremmedgjørende eller skapende? Man kan argumentere for begge. Jeg har tidligere sett på hvordan førerhundene må lære seg adferd som i stor grad er standardisert (se kapittel 3). Dette er tillært adferd, som blant annet går ut på at førerhundene skal undertrykke visse instinkter. Man trenger disse standardiserte reglene for at førerhunden skal være et funksjonelt hjelpemiddel for brukeren. Men en førerhund er ikke bare et hjelpemiddel. Trenerne og brukerne på førerhundskolen snakket om at de anså hundene som heldige og at de har et bedre liv en «vanlige» hunder. De mener at hundene stort sett lever aktive liv og får være med brukeren på mye. «A judgment of the bond» går ut på å se på hva slags relasjon det er mellom partene. Fra første stund trenes brukerne og førerhundene på å etablere og utvikle relasjonen seg imellom. Forholdet kan dermed sies å oppfylle kravet om at «det er et forhold hvor dyr og menneske deler og oppnår ting sammen» (Despret 2012: 183). Men anerkjennelse av individualitet blir da en forutsetning for at dette kan skje. Således kan det anses som et forhold preget av gjensidighet.

Et ytterligere eksempel viser hvordan anerkjennelse av hundens individualitet blir viktig. Selv om de aller fleste brukere og hunder knytter sterke bånd, er ikke dette alltid tilfelle. Jeg har tidligere snakket om brukeren Vidar og hunden Aro, og hvordan Vidars mumling og

monotone stemme gjør det vanskelig for Aro å forstå han. Dermed fungerer ikke kommunikasjonen mellom dem særlig godt. Selv om Aro er en bra hund for Vidar, kan man spørre seg om Vidar er Aros beste match. Aro blir ikke sett i relasjonen med Vidar. Han får ikke vært helt «seg selv» i relasjonen og får da heller ikke mye anerkjennelse av sin individualitet. De fleste ekvipasjerelasjonene jeg møtte var preget av gjensidig anerkjennelse av individualitet, slik som brukeren Thomas og hunden Fia. Men det finnes unntak, og det er kanskje i unntakene det kommer tydeligst fram nettopp hvor viktig anerkjennelse av individualitet er for hundens frihet.

Hvorfor skal vi ha «more-than-human-sociality», og hvilke konsekvenser har det?

«More-than-human-sociality» er et voksende felt innenfor antropologien, og hensyn til dyrene har endret seg de siste årene. Man har begynt å ta opp grunnleggende antakelser og forhold mellom dyr og mennesker (Mullin 2002: 388). En av de store endringene er at man har begynt å se mer på forhold mellom mennesker og dyr som en relasjon som er verdt å studere i seg selv (Mullin 2002: 388). Men hvorfor skal vi inkludere dyr i antropologien? Hvilke konsekvenser har det for faget, forskning og på hvordan vi tenker om verden? I denne avsluttende delen av oppgaven vil jeg diskutere hvorfor vi bør ha plass til «more-than-human sociality» og drøfte hvilke konsekvenser det eventuelt kan få.

Tsing sier at «human nature is in an interspecies relationship» (Kirksey og Helmreich 2010: 553). Hvis dette stemmer, er det veldig mye man går glipp av om man overser dyrene i antropologien. Derfor vil studier av dyr kunne bidra til en rikere beskrivelse av felten. Kirksey og Helmreich snakker om hvorfor man bør ha «more-than-human sociality:»

«If we take otherness to be the privileged vantage from which we defamiliarize our “nature,” we risk making our forays into the nonhuman a search for ever-stranger positions from which to carry out this project. Nature begins to function like an “exotic” culture. The goal in multi-species ethnography should not just be to give voice, agency or subjectivity to the nonhuman—to recognize them as others, visible in their difference—but to force us to radically rethink these categories of our analysis as they pertain to all beings» (Kirksey og Helmreich 2010: 562)

Denne oppgaven er et forsøk på å inkludere disse målene i «multispecies ethnography» som Kirksey og Hemlreich snakker om. Hvis vi inkluderer dyr i kategorier som sosialitet, domestisering, arbeid og frihet, vil dette kunne endre hvordan vi ser på kategoriene generelt. Hvis vi som «more-than-human sociality» ser på dyr som sosiale aktører, åpner vi også for tanken om at dyr har subjektivitet. Subjektivitet står i kontrast til noe som er passivt og forutsigbart.. Dyr kan dermed ses på som aktive og med intensjoner. Det vil forme hvordan vi ser på dyr og hvordan man studerer dem. Det vil mulig åpne for å studere relasjoner mellom mennesker og dyr i seg selv, i stedet for at relasjonen fungerer som et symbol på noe annet som er av verdi, og bare handler om noe som er menneskelig (Sabloff 2001: 35).

Det å anse dyr som subjekter kan også påvirke hvordan vi ser på begreper som «domestisering.» Jeg har tidligere vært inne på hvordan flere ønsker å utvide domestiseringsbegrepet. Domestisering trenger ikke bare å handle om menneskets kontroll over dyr- det kan også være en relasjon der partene påvirker og tilpasser hverandre. Hvis man ikke ser nyansene av domestisering, kan man overse og gå glipp av sosiale relasjoner som kommer til uttrykk mellom dyr og menneske.

Antropologer har begynt å revurdere konseptet “kultur” (Mullin 2002: 390). I kulturell antropologi har man lenge ansett kultur som deres viktigste studieobjekt, men de siste 15 årene har man stilt spørsmålsteget over dets validitet. Dette er blant annet på grunn av at kultur har fungert som en del av et problematisk hierarkisk system der man skiller mellom kultur og natur, menneskelig og dyrisk, kropp og sjel, og mann og kvinne (Mullin 2002: 390). Dyr har ofte blitt oversett i samfunnsvitenskapene på grunn av et skille mellom samfunn og natur der samfunn og kultur består av mennesker mens dyr hører til naturen. I tillegg har biologiske antropologer begynt å diskutere hvorvidt kultur bare er et menneskelig konsept (Mullin 2002: 390).

Arbeid er et annet begrep som man oftest bruker om mennesker, men som jeg argumenterer for at man også kan anvende på dyr. også et av begrepene jeg ønsker å utvide til å kunne gjelde flere arter. Hvis man ser på arbeid som noe som handler om noe mer om økonomi. Det kan være slektskap, «personhood», husholdet, sosial reproduksjon (Harvey og Krohn-Hansen 2018: 16) og også andre arter. Hvis vi åpner for en bredere forståelse av hva arbeid er, kan man ha studier som tar for seg mange flere perspektiver på arbeid og utnyttelse.

Man ser også at flere antropologer er mer villige til å engasjere seg for moralske og politiske spørsmål om dyr (Mullin 2002: 388). Dette kan være nyttig for å få en bedre forståelse av dyr og bidra til et større fokus på dyrevelferd, også utenfor antropologien. Ved å gjøre etnografiske studier av relasjoner mellom mennesker og dyr kan man trolig få et bedre innblikk i dyrenes liv. For eksempel har Law og Lien diskutert et syn på fisken som et dyr som kan føle smerte og hvordan dette synet også har spredd seg til forskning og jus (Law og Lien 2016: 41).

I denne oppgaven har jeg vist et eksempel på at det er mulig å studere dyr etnografisk. Studien av hunden har både gitt meg metodiske fordeler og ulemper. Jeg tror at å inkludere hundene i studien har gjort at jeg har fått rikere data. Hvis jeg skulle oversett hundene i felt hadde jeg trolig gått glipp av mye viktig innsikt om førerhunder og deres relasjon til mennesker. Det at jeg hadde så mye fokus på hundene kan også ha medført metodiske konsekvenser. Jeg har hatt et mindre fokus på menneskene, som trolig har ført til at jeg har gått glipp av noe. Jeg har for eksempel ikke vært noe særlig hjemme hos brukerne. Det kunne gjort at jeg hadde observert brukerne i en mer hverdagslig situasjon, som kunne gitt meg mer innsikt i hvordan det er å leve med førerhund.

Anvik har i sin doktoravhandling mer fokus på brukeren. Det er det menneskelige som er fokus, mens førerhunden fungerer mer som et verktøy for den blinde/svaksynte (Anvik 2011). Jeg mener at det var hensiktsmessig for meg å inkludere hundene i så stor grad fordi det har hjulpet meg å svare på spørsmålene jeg stilte i forkant av feltarbeidet. Ved å ha mye fokus på hundene fikk jeg gode muligheter til å svare på problemstillingen *hva betyr det å ta «more-than-human-sociality» alvorlig i etnografien?* Jeg har vist med eksempel fra egen studie hvordan et perspektiv som tar for seg «more-than-human sociality» åpner for at man kan studere relasjoner mellom mennesker og dyr. Førerhunder og brukere/førerhundtrenere inngår i et sosialt samspill som jeg mener er verdifullt å studere i antropologien av flere grunner. Dyr, og særlig hunder er med i og påvirker mange menneskers liv. Mennesker og hunder har levd side om side i lang tid. Jeg mener at man ved å ignorere denne sosialiteten står i fare for å gå glipp av viktig innsikt i forhold mellom dyr og mennesker. Sosialantropologi er et fag som dreier seg om sosialitet, og hvis man som Tsing ser på sosialitet som noe som omhandler flere arter enn mennesket, vil det ikke være mangelfullt å ignorere dem i etnografiske studier?

Jeg tror også at studier av førerhunder kan bidra til mer innsikt i hva det vil si å være førerhund og hvordan det komplekse, sosiale samspillet mellom bruker og førerhund fungerer. Det kan være med på å åpne for videre diskusjon om førerhundens liv.

Når man velger å studere dyr etnografisk må man også ta høyde for metodiske utfordringer knyttet til det å studere en annen art. Jeg som menneske vil møte begrensninger i min forståelse av hunden nettopp fordi jeg aldri kan vite hvordan det er å være hund. Vi kan bare vite om andre sosialiteter gjennom vår menneskelige forståelse. Vi har ikke muligheten til å bli en annen art. Tsing sier at egen menneskelige involvering i «flerartslige verdener» er en måte å starte på. Vi utvikler stadig nye måter å lære om andre (Tsing 2013: 34).

We are participants as well as observers; we recreate interspecies sensibilities in what we do. We don't just identify non-humans as static others, we further learn them and ourselves *in action*, through common activities" (Tsing 2013: 34).

Despret sier at dyr ikke får sjansen til å prate, fordi subjektivitet eller intersubjektivitet er reservert for mennesker (Despret 2008: 127, i Law og Lien 2016: 43). Hvis man tar utgangspunkt i Uexkülls argument om at alle dyr må ses på som subjekter kan det åpne for en bredere forståelse av dyr. Hvis man da også tenker seg at dyrenes verden blir meningsfull gjennom deres spesifikke måte å se verden vil det være verdifullt å studere dyr utenfor laboratoriet, og se dem der de er- noe som kjennetegner etnografisk feltarbeid. Jeg håper at min studie av relasjonen mellom mennesker og førerhunder kan være med å bidra til en bedre forståelse av hva «more-than-human sociality» innebærer og hvorfor det er viktig å inkludere dyr i antropologien. Samtidig håper jeg at et større fokus på etnografiske studier av dyr vil kunne åpne for videre diskusjoner om hvordan vi best mulig kan studere dem.

Litteraturliste

- Haraway, Donna: "When Species Meet." University of Minnesota Press (2008)
- "The Companion Species Manifesto. Dogs, people and significant otherness." Prickly Paradigm Press (2003)
- Sabloff, Annabelle: "Reordering the Natural World. Humans and Animals in the City." University of Toronto Press (2001)
- Birke, Lynda: "Investigating Human/Animal Relations," i Holmberg, Tora: *"Investigating Human/Animal Relations in Science, Culture and Work."* Uppsala Universitet (2009)
- Anvik, Cecilie Høj: "Synshemming, embodiement og meningsdannelse. Om bevegelse gjennom landskap av erfaringer.» NTNU-trykk (2011)
- Tsing, Anna: «More-than-Human Sociality. A Call for Critical Description," i Hastrup, Kirsten: *Anthropology and Nature*. Routledge (2014)
- Ramslien, Rolf David: «Forståelsen av antropomorfisme og den norske harejakta,» i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, årgang 20, nr ½, pp 28-130 (2009)
- Milton, Kay: «Anthropomorphism or Egomorphism? The Perception of Non-human Persons by Human Ones," i John Knight: *Animals in person: cultural perspectives on human-animal intimacy*. Oxford: Berg (2005)
- Sober, Elliot: «Comparative Psychology Meets Evolutionary Biology: Morgan's Canon and Cladistic Parsimony,» i Daston & Mitman: "Thinking with animals: new perspectives on anthropomorphism." Columbia University Press (2005)
- Madden, Thomas: «Being Ethnographic: a guide to a theory and practice of ethnography." SAGE (2010)
- Horowitz, Anna: "Inside of a Dog. What dogs see, smell and know." Simon & Schuster (2009)
- Despret, Vinciane: «What would animals say if we asked the right questions" University of Minnesota Press (2012)

- Gupta, Akhil og Ferguson, James: "Ch. 1: "Discipline and Practice. "The field" as Site, Method and Location in Anthropology", i "*Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science*". University of California Press (1997)
- Miller, Daniel. Jackson, Peter. Thrift, Nigel. Holbrook, Beverly og Rowlands Michael: "Shopping, Place and Identity." Routledge (1998)
- Bowker, Geoffrey C. og Star, Susan Leigh: "Sorting things out. Classification and its consequences." The MIT press (2000)
- Law, John og Lien, Marianne: "The practices of fishy sentience", I *Humans, Animals and Biopolitics* (2016)
- Grimm, David: "How the wolf became the dog", i *Sciencemag.org* (2015)
- Taylor, Nik & Signal, Tania: «Theorizing Animals. Re-thinking Humanimal Relations.» Printforce, the Netherlands (2011)
- Trosvik, Hilde Sagen: "Hunden Shirley kan lukte diabetes» (2011). Publisert av tv2: <https://www.tv2.no/a/3425210> (Hentet 04.04.2018)
- Norske servicehunder: «Trening av servicehunder».
(<http://www.norskeservicehunder.no/servicehundbrukerne/dokumenter-for-soknad/2-helseattest>) (Hentet 01.05.2018)
- Helsenorge: «Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)».
<https://helsenorge.no/rettigheter/brukerstyrt-personlig-assistanse-bpa> (2015). Hentet 11.05.2018
- Oxford Dictionaries: «Umwelt». <https://en.oxforddictionaries.com/definition/umwelt>) (Hentet 01.05.2018)
- Franklin, Adrian: "Animals and modern cultures. A Sociology of Human-Animal Relations in Modernity." SAGE Publications (1999)
- Kirksey, S. Eben og Helmreich, Stefan: "The Emergence of Multispecies Ethnography.," i *Cultural Anthropology* (2010)

Fjellanger: “Les og lær. Lukten av mennesker.” <https://www.fjellanger.net/les-og-laer/lukten-av-mennesker/> (2017). (Hentet 18.03.2018)

Evans-Pritchard, Evens: «The nuer» (1953). Oxford University Press

DeMello, Margo: “Animals and Society. An introduction to Human-animal studies.” Columbia University Press (2012).

Shir-Vertesh, Dafna: “Flexible Personhood”: Loving Animals as Family Members in Israel” i “*Antrosource*” (2012)

Fijn, Natasha: “Dog ears and tails. Different Relational Ways of Being with Canines in Aboriginal Australia and Mongolia,» i Heather Anne Swanson, Marianne Elisabeth Lien og Gro B. Ween, eds: “DOMESTICATION GONE WILD. Politics and Practices of Multispecies Relations” Duke University Press (2018)

Fogle, Bruce: “Håndbok for hundeeiere.” N.W. DAMM & SØN AS (2003)

Lien, Marianne Elisabeth. Swanson, Heather Anne. Ween, Gro B.: “Introduction. Naming the Beast- Exploring the Otherwise,» i Heather Anne Swanson, Marianne Elisabeth Lien og Gro B. Ween, eds: “DOMESTICATION GONE WILD. Politics and Practices of Multispecies Relations” Duke University Press (2018)

“Latter og Troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne,» i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 12 (1-2), 1. årgang 2001

Norges Blindforbund: “Fra valp til førerhund.” https://www.blindforbundet.no/om-bblindforbundet/brosjyrer/fra-valp-til-forerhund/@@display-file/pdf_versjon/Fra%20valp%20til%20f%C3%B8rerhund%202016.pdf (Hentet 11.11 2017)

Hagen, Aina Landsverk og Skorpen, Gro Stueland: «Hjelp, jeg skal på feltarbeid!» Cappelen Damm (2016)

Emorson, Robert M. Fretz, Rachel I. Shaw, Linda L.: "Writing ethnographic fieldnotes."
Chicago guides to writing (2011)

Giddens, Anthony. Sutton, Phillip: "Sociology." Polity Press (2017)

Nav: "Godkjenningsprøve av førerhund."

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FpCTgx5g1vUJ:https://www.nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Tjenester%2Bog%2Bprodukter/Forerhund/_attachment/440651%3F_ts%3D1559b50d1c8%26download%3Dtrue+%&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=no (2016). Hentet 07.03.2018

Bruun, Maja Hojer. Jakobsen, Gry Skrædderdal. Krøijer, Stine: Maja Hojer Bruun, Gry «The Concern for Sociality: Practising Equality and Hierarchy in Denmark," i "Social Analysis" Volume 62 / 2018

Smith, Aja: "Training Relations. Horses, leadership and proper sociality in the Danish neoliberal welfare society." DEPARTMENT OF MARKETING AND MANAGEMENT, THE UNIVERSITY OF SOUTHERN DENMARK (2017).

Broch, Julie Clutton: «A natural history of domesticated animals.» Cambridge University Press (1992)

van Dooren, Thom: "Flight Ways. Life and Loss at the Edge of Extinction." Colombia University Press (2014)

Harvey, Penny. Krohn-Hansen, Christian: "Introduction. Dislocating labour: anthropological reconfigurations," i *Journal of the Royal Anthropological Institution* (2018)

Mullin, Molly: "Animals and Anthropology," i *Society and Animals* (2002)

